

VU Research Portal

De voorwaardelijke straf: stok achter de deur of vrijbrief voor de verdachte?

Harte, J.M.; Malsch, M.; van Dijk, D.; Vergouw, S.J.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Harte, J. M., Malsch, M., van Dijk, D., & Vergouw, S. J. (2014). *De voorwaardelijke straf: stok achter de deur of vrijbrief voor de verdachte?* NSCR.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

De voorwaardelijke straf: Stok achter de deur of vrijbrief voor de verdachte?

J.M. Harte

M. Malsch

D. van Dijk

S.J. Vergouw

nsCr

Nederlands Studiecentrum
Criminaliteit en Rechtshandhaving

Oktober 2014

Voorwoord

De vermeende werkzaamheid van de voorwaardelijke straf is de laatste decennia veelvuldig onderwerp van discussie geweest. Tegenwoordig staat deze strafmodaliteit weer volop in de belangstelling van wetgevers en beleidsmakers. Voor het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) was dit aanleiding voor verschillende empirische onderzoeksprojecten, zoals naar de werkzaamheid van de voorwaardelijke straf en naar de publieke opinie over deze straf. Het onderzoek dat in dit rapport wordt beschreven sluit hier bij aan. Het beschrijft de percepties van rechters en officieren van justitie van de voorwaardelijke strafmodaliteit en het type zaken waarin deze wordt opgelegd.

Voor de dataverzameling van dit onderzoek hebben wij gebruik gemaakt van de kostbare tijd van verschillende mensen. Mw. Karin van Blijswijk en mw. Suzan Verberk van de Raad voor de rechtspraak danken wij voor hun hulp en adviezen. Bij de werving van de rechters voor de interviews is mw. Maaïke Beenders van het stafbureau LOVS van grote betekenis geweest. Voor het werven van de officieren van justitie hebben we hulp gekregen van vele medewerkers van de verschillende parketten. Maar bovenal zijn wij de 15 rechters en de 15 officieren van justitie die wij mochten interviewen zeer erkentelijk voor hun tijd en openhartigheid.

Pauline Aarten en Peter van der Laan gaven belangrijke adviezen, zowel tijdens de uitvoering van het onderzoek als bij de rapportage. Tamara Dijks heeft er tenslotte voor gezorgd dat onze tekst een mooi rapport is geworden.

De onderzoekers

Inhoud

Afkortingen.....	7
Samenvatting	9
Hoofdstuk 1 Introductie	13
1.1 Onderzoek naar de voorwaardelijke straf.....	14
1.2 Percepties van rechters en officieren van justitie	14
Hoofdstuk 2 De voorwaardelijke straf in Nederland.....	17
2.1 Wettelijk kader.....	17
2.2 Strafdoelen.....	18
2.3 Historische achtergrond.....	19
2.4 Oplegging van de voorwaardelijke straf.....	21
2.5 Naleving en effectiviteit.....	21
2.6 Het huidige onderzoek	23
Hoofdstuk 3 Methode rechtspraakonderzoek	25
3.1 Selectie vonnissen en arresten	25
3.2 Codeerschema	26
3.3 Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid	26
Hoofdstuk 4 Resultaten rechtspraakonderzoek	27
4.1 De steekproef	27
4.2 Kenmerken van de verdachten	29
4.3 Eisen en opleggen van de voorwaardelijke straf	30
4.4 Bijzondere voorwaarden	33
4.5 Type delict.....	34
4.6 Kenmerken persoon van de verdachte en omstandigheden	38
4.7 Argumenten in de strafmotivering	40
4.8 Conclusies rechtspraakonderzoek	44
Hoofdstuk 5 Methode interviews.....	47
5.1 Inhoud van de interviews	47
5.2 Werving respondenten	48

Hoofdstuk 6 Resultaten interviews rechters	49
6.1 Overwegingen van rechters	49
6.2 Rol van de strafrechtelijke voorgeschiedenis	51
6.3 Rol van de kenmerken van de verdachte	52
6.4 Doel van de voorwaardelijke straf.....	55
6.5 Werkzaamheid van de voorwaardelijke straf	61
6.6 Maatwerk	62
6.7 Conclusie interviews rechters	63
Hoofdstuk 7 Resultaten interviews officieren van justitie	65
7.1 Overwegingen van officieren van justitie	65
7.2 Rol van de strafrechtelijke voorgeschiedenis	66
7.3 Rol van de kenmerken van de verdachte	68
7.4 Doel van de voorwaardelijke straf.....	71
7.5 Werkzaamheid van de voorwaardelijke straf	76
7.6 Maatwerk	77
7.7 Voorwaardelijke invrijheidsstelling	78
7.8 Conclusie interviews officieren van justitie	79
Hoofdstuk 8 Conclusies en discussie	81
8.1 Conclusies	81
8.2 Discussie	86
8.3 Aanbevelingen	89
Literatuur	91
Bijlagen	93
Bijlage 1	94
Bijlage 2	97
Bijlage 3	99

Afkortingen

AFPN	Ambulante Forensische Psychiatrie Noord
ArVa	Training Arbeidsvaardigheden
BOS	Beslissing Ondersteunend Systeem
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CoVa	Cognitieve Vaardigheidstraining
FPA	Forensisch psychiatrische afdeling
FPK	Forensisch psychiatrische kliniek
GGz	Geestelijke gezondheidszorg
ISD	Inrichting Stelselmatige daders
ITB	Intensief begeleidingstraject
LOVS	Landelijk overleg voorzitters strafsectoren
MvT	Memorie van Toelichting
NSCR	Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving
OM	Openbaar Ministerie
OvJ	Officier van justitie
PIJ-maatregel	Maatregel Plaatsing in een inrichting voor jeugdigen
RSJ	Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
Rvdr	Raad voor de rechtspraak
tbs	Terbeschikkingstelling
TK	Tweede Kamer
TUL	Vordering tot tenuitvoerlegging door het openbaar ministerie
v.i.	Voorwaardelijke invrijheidstelling

Samenvatting

Achtergrond en doelstelling

Sinds het inwerking treden van de bepaling betreffende de voorwaardelijke straf in 1915 heeft deze strafmodaliteit regelmatig ter discussie gestaan en is er wisselend gedacht over de vermeende werkzaamheid. Vooral de afgelopen decennia wordt door de wetgever en door het openbaar ministerie grote waarde gehecht aan de mogelijkheid om met behulp van de voorwaardelijke straf de kans op recidive terug te dringen. Of de voorwaardelijke straf ook wordt opgelegd zoals dat beoogd is, is afhankelijk van de rechterlijke macht. Dit rapport beschrijft een empirisch beschrijvend onderzoek naar de percepties van officieren van justitie en rechters van de voorwaardelijke straf en het type zaken waarin deze wordt opgelegd. Het geeft inzicht in de verwachtingen van rechters en officieren van justitie van de voorwaardelijke straf en laat zien in welke situaties en met welke voorwaarden zij een voorwaardelijke straf eisen of opleggen en wat hun overwegingen daarbij zijn.

Methoden

In dit onderzoek zijn twee verschillende onderzoeksmethoden gebruikt: er is een groot aantal uitspraken in strafzaken bestudeerd en er zijn interviews afgenomen bij rechters en officieren van justitie. Voor het uitsprakenonderzoek zijn 1000 uitspraken uit 2010 geselecteerd uit de openbare database rechtspraak.nl. Het is aannemelijk dat deze gepubliceerde uitspraken geen representatief beeld vormen van alle in 2010 in Nederland gedane uitspraken waarin een veroordeling is gevolgd. Over het algemeen worden uitspraken betreffende ernstige feiten en uitspraken in zaken met publiciteitswaarde eerder gepubliceerd. Echter, omdat in dit onderzoek een vergelijking wordt gemaakt tussen verschillende typen delicten is een evenredige representatie niet noodzakelijk en is het zelfs gunstig dat de zwaardere delicten, die minder frequent gepleegd worden, in de steekproef oververtegenwoordigd zijn. De 1000 uitspraken zijn geanalyseerd op verschillende variabelen, zoals het ten laste gelegde feit, de verdachte, de strafeis en de strafoplegging, en de motivering van de straf. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid tussen de coderingen van twee onafhankelijke beoordelaars bleek goed.

Het rechtspraakonderzoek betreft een groot aantal bestaande strafzaken. Een beperking was dat uit de uitspraken weinig informatie over de overwegingen van de rechters was af te leiden, en niets over de overwegingen van de officieren van justitie. Naast het uitsprakenonderzoek zijn daarom ook interviews afgenomen bij 15 rechters en 15 officieren van justitie. In deze interviews is fictieve casuïstiek voorgelegd, en is doorgevraagd over een aantal zaken die in het uitsprakenonderzoek onderbelicht zijn gebleven, zoals de rol in de overwegingen van eventueel eerder opgelegde (voorwaardelijke) straffen en behandelingen in het kader van bijzondere voorwaarden, en van eventueel middelengebruik door de verdachte. De rechters en officieren van justitie is ook gevraagd naar hun perceptie van het effect van de algemene voorwaarde als 'stok achter de deur' en op welke manier de bijzondere voorwaarde bijdraagt aan speciale preventie.

Resultaten rechtspraakonderzoek

In 533 van de 1000 zaken (53,3%) werd een (deels) voorwaardelijke straf opgelegd. Dit betrof vooral deels voorwaardelijke gevangenisstraffen ($n=300$) en geheel voorwaardelijke gevangenisstraffen ($n=172$). Taakstraffen en boetes werden relatief weinig (deels) voorwaardelijk opgelegd. Een vaak voorkomende combinatie van straffen is een voorwaardelijke gevangenisstraf met een onvoorwaardelijke taakstraf ($n=136$). In de helft van de zaken waarin een (deels)

voorwaardelijke straf was opgelegd (49,3%) werden bijzondere voorwaarden opgelegd. Deze bijzondere voorwaarden betroffen vaak een ambulante behandeling.

De voorwaardelijke straf geeft rechters en officieren van justitie de mogelijkheid om op maat van de verdachte en de strafzaak een straf te eisen of op te leggen. Deze strafmodaliteit wordt op verschillende manieren gebruikt om de kans op recidive terug te dringen. Wanneer de verdachte geacht wordt weloverwogen afwegingen te kunnen maken wat betreft het wel of niet opnieuw plegen van een delict, dan wordt de algemene voorwaarde als afschrikking ingezet, bijvoorbeeld bij plegers van fraude. Bij deze verdachten worden minder vaak bijzondere voorwaarden aan de voorwaardelijke straf verbonden dan bij andere typen daders. Bijzondere voorwaarden worden vooral gebruikt om te zorgen dat de veroordeelde een behandeling of gedragsinterventie ondergaat. Dit gebeurt vaak bij plegers van geweldsdelicten en zedendelicten. Om de kans op recidive bij deze daders terug te dringen is vaak behandeling geïndiceerd om de pathologie die (mede) ten grondslag ligt aan het delictgevaar te behandelen.

Resultaten interviews

De beslissing om wel of geen voorwaardelijk(e) straf(deel) op te leggen wordt in de eerste plaats bepaald door de ernst van de zaak; de ernst van de zaak beperkt de juridische mogelijkheden en de zwaarte van de straf moet in verhouding staan tot de ernst. Vervolgens speelt de reclasseringsrapportage een grote rol in het besluitvormingsproces; rechters en officieren van justitie baseren zich vaak sterk op dit rapport. Er worden grote verschillen onderkend tussen verschillende typen verdachten. De voorwaardelijke straf biedt de officier van justitie en de rechter de mogelijkheid om maatwerk te leveren. Per individueel geval kijken zij op welke manier de kans op recidive zo goed mogelijk kan worden tegengegaan, waarbij zij tegelijkertijd recht doen aan de ernst van het feit.

Officieren van justitie en rechters zijn minder geneigd tot het eisen of opleggen van een voorwaardelijke straf als de verdachte al eerder is veroordeeld (tot een voorwaardelijke straf). Maar als er toch (nieuwe) mogelijkheden worden gezien om de kans op recidive terug te dringen, bijvoorbeeld met behulp van behandeling of toezicht in het kader van een voorwaardelijke straf, dan zal men deze vaak toch aangrijpen. Persoonlijke omstandigheden van de verdachte tellen mee als deze samenhangen met de kans op recidive. Wanneer het delictgevaar (mede) voortkomt uit de pathologie of het middelengebruik van de verdachte, zullen zowel de officier van justitie als de rechter geneigd zijn te kiezen voor een behandeling of training in het kader van bijzondere voorwaarden. De motivatie van de verdachte voor een behandeling en zijn houding tijdens het proces wegen ook mee; als de verdachte pertinent weigert mee te werken aan een behandeling of geen openheid van zaken geeft, dan betwijfelen zowel de officieren van justitie als de rechters het nut van bijzondere voorwaarden.

Veroordeelden verschillen sterk in hoe zij de voorwaardelijke straf met eventuele bijzondere voorwaarden ervaren: als 'een stok achter de deur' of als 'een vrijbrief'. Als zij al vaker zijn veroordeeld, dan wordt het afschrikwekkende effect ernstig betwijfeld. Dat geldt ook voor verdachten die (vanwege hun pathologie) niet in staat zijn de afweging te maken om wel of geen delict te plegen. Rechters en officieren van justitie denken dat de zwaarte van een voorwaardelijke straf door veroordeelden verschillend wordt ervaren en sterk afhangt van de inhoud van de eventuele bijzondere voorwaarden.

De overwegingen van de officieren van justitie komen in belangrijke mate overeen met die van de rechters. Wel lijken de officieren van justitie, meer dan de rechters, de justitiële voorgeschiedenis mee te nemen in hun oordeel over de ernst van het feit. De voorwaardelijke straffen worden door officieren van justitie vaak beschouwd als 'een kans' voor de verdachte.

Rechters ontvangen nauwelijks informatie over zaken waarin zij uitspraak hebben gedaan. Zowel rechters als officieren van justitie hebben weinig kennis over wetenschappelijk onderzoek naar de

effectiviteit van de voorwaardelijke straf en de bijzondere voorwaarde. Vooral officieren van justitie vinden dit onderzoek wel belangrijk.

Conclusie

Zowel rechters als officieren van justitie hechten er groot belang aan om met behulp van de voorwaardelijke straf de kans op recidive terug te dringen. Daarbij mag de ernst van het ten laste gelegde niet uit het oog verloren worden. De voorwaardelijke straf biedt officieren van justitie en rechters de mogelijkheid om op maat van de verdachte en de strafzaak een straf te eisen of op te leggen. Uit dit onderzoek blijkt dat zij deze mogelijkheid veel gebruiken. De gevangenisstraf wordt relatief vaak (deels) voorwaardelijk opgelegd. Ook worden er regelmatig combinaties van (deels) voorwaardelijke en onvoorwaardelijke straffen geëist en opgelegd. De mogelijkheid om op maat van de persoon van de verdachte bijzondere voorwaarden op te leggen, wordt gezien als een belangrijk middel voor speciale preventie.

Naast beleidsmakers hechten ook officieren van justitie en rechters grote waarde aan de preventieve werkzaamheid van de voorwaardelijke straf. Tegelijkertijd hebben zij weinig kennis van onderzoek naar de effectiviteit van deze strafmodaliteit en van de bijzondere voorwaarden. Met deze kennis zouden zij wellicht nog beter maatwerk kunnen leveren.

Toekomstig onderzoek zou zich moeten richten op de tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf. Rechters en officieren van justitie menen dat *hoe* de voorwaardelijke straf wordt ervaren sterkt afhangt van de veroordeelde. Het is aan te bevelen ook de wijze waarop veroordeelden de voorwaardelijke straf ervaren te bestuderen. De bevindingen kunnen gebruikt worden om enerzijds de voorwaardelijke straf en de bijzondere voorwaarden beter vorm te geven, en anderzijds om de kennis hierover bij veroordeelden te vergroten en daarmee het afschrikwekkende effect (mogelijk) te doen toenemen.

Hoofdstuk 1

Introductie

De voorwaardelijke straf staat sinds het jaar 1915 in ons Wetboek van Strafrecht. De reden voor die opname was dat er toentertijd weinig vertrouwen bestond in de effectiviteit van de korte vrijheidsstraf (Bleichrodt, 1996). Een voorwaardelijke straf zou een effectievere sanctie zijn dan een korte gevangenisstraf. Bij een voorwaardelijke straf hangt het voorwaardelijke deel de veroordeelde 'boven het hoofd', en algemeen wordt verwacht dat dit hem¹ ervan zal weerhouden opnieuw de fout in te gaan. Dit onderzoek gaat over de voorwaardelijke strafmodaliteit in het Nederlandse strafrecht. De vraag staat centraal welke verwachtingen rechters en officieren van justitie hebben van de voorwaardelijke straf, en in welke situaties en met welke voorwaarden deze wordt opgelegd en wat hun overwegingen daarbij zijn.

Bleichrodt (1996) omschrijft de voorwaardelijke straf als volgt:

"De juridische constructie waarbij een rechterlijke instantie, na de vaststelling dat de verdachte zich heeft schuldig gemaakt aan een strafbaar feit, in het kader van de sanctietoemeting de definitieve toepassing van een specifieke straf vooralsnog achterwege laat en in plaats daarvan één of meer voorwaarden stelt waaraan de betrokkene gedurende een vastgestelde periode dient te voldoen, waaronder de voorwaarde dat hij zich onthoudt van (bepaalde) strafbare feiten, terwijl de definitieve toepassing van een straf kan volgen in geval rehtens wordt aangenomen dat hij gestelde voorwaarde niet heeft nageleefd."

De term 'voorwaardelijke straf' is enigszins misleidend. De straf wordt namelijk definitief opgelegd en alleen de tenuitvoerlegging van de straf wordt opgeschort (Seuters, 2009). De veroordeelde hoeft de voorwaardelijke straf of het voorwaardelijke deel van de straf niet uit te dienen als hij zich houdt aan de voorwaarde dat hij zich gedurende een proeftijd² niet opnieuw schuldig maakt aan strafbare feiten. Naast deze 'algemene voorwaarde' kan de rechter ook één of meerdere 'bijzondere voorwaarden' opleggen, waarbij de veroordeelde een verbod krijgt opgelegd, bijvoorbeeld het verbod contact te zoeken met het slachtoffer, of juist een verplichting moet nakomen, zoals het ondergaan van een behandeling. Het toezicht op de naleving van de voorwaarden wordt meestal uitgevoerd door de reclassering (Zebel, Alberda & Wartna, 2014).

Straffen kunnen geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd. In principe kan elke strafsoort, zoals de gevangenisstraf, taakstraf, geldboete, ontzegging rijbevoegdheid, (deels) voorwaardelijk worden opgelegd.³ Een gevangenisstraf van maximaal twee jaar kan geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd. Tussen twee en vier jaar mag maximaal twee jaar van de gevangenisstraf voorwaardelijk worden opgelegd. Boven de vier jaar kan een gevangenisstraf uitsluitend in onvoorwaardelijke vorm worden opgelegd (art. 14a Sr.).

De afgelopen decennia heeft de voorwaardelijke strafmodaliteit vaak in de belangstelling gestaan van de wetgever en van beleidsmakers (zie Beerthuizen & Wartna, 2013; Aarten, 2014). De in

¹ De meeste verdachten en veroordeelden zijn man. Daarom wordt in dit rapport de mannelijke vorm gebruikt.

² Deze proeftijd is, onder de huidige wet, maximaal 3 jaar. De proeftijd kan in uitzonderlijke gevallen tien jaar bedragen als er ernstig rekening mee moet worden gehouden dat de veroordeelde wederom een misdrijf zal begaan dat gericht is tegen of gevaar veroorzaakt voor de onaantastbaarheid van het lichaam van een of meer personen (art. 14b lid 2 Sr.).

³ Ook de strafrechtelijke behandelmaatregelen kennen voorwaardelijke modaliteiten, zoals de voorwaardelijke PIJ-maatregel (Ten Berge, De Beurs, Duits & Van der Hoorn, 2009) en de tbs met voorwaarden (Van den Berg & Harte, 2001).

2000 gepresenteerde beleidsnota *Sancties in Perspectief*⁴ beoogde een heroriëntatie van de vrijheidsstraffen en vrijheidsbeperkende straffen bij volwassenen. In deze nota wordt voorgesteld de voorwaardelijke vrijheidsstraf met uitsluitend de algemene voorwaarde te laten vervallen. Deze strafmodaliteit zou niet geloofwaardig zijn omdat de algemene voorwaarde – geen strafbare feiten mogen plegen – immers geldt voor iedereen in de samenleving. Tot een afschaffing van deze modaliteit is het echter nooit gekomen. Ter vereenvoudiging van het sanctiestelsel wordt ook voorgesteld de bijzondere voorwaarden in te perken. Slechts enkele jaren later wordt wederom aandacht besteed aan de voorwaardelijke straf, in het programma *Modernisering Sanctietoepassing*.⁵ Dit programma beoogde een antwoord te formuleren op twee problemen die in het begin van deze eeuw speelden; de grote druk op de celcapaciteit en de hoge recidivecijfers van ex-gedetineerden. De voorwaardelijke straf wordt gepresenteerd als een mogelijke oplossing voor beide problemen aangezien (een deel van) de straf buiten de gevangensmuren plaatsvindt en omdat met de bijzondere voorwaarden bij een (gedeeltelijk) voorwaardelijke veroordeling een persoonsgerichte aanpak van de kans op recidive gerealiseerd kan worden. In 2011 wordt de *Wet Voorwaardelijke veroordeling en voorwaardelijke invrijheidstelling* aangenomen.⁶ Deze wetswijziging maakt onderdeel uit van de kabinetsmaatregelen om de criminaliteit en recidive terug te dringen.⁷ Centraal daarin staat de persoonsgerichte aanpak. De regering wil daartoe het gebruik van (deels) voorwaardelijke straffen met bijzondere voorwaarden stimuleren.

Het blijkt derhalve dat sinds het inwerking treden van de bepaling betreffende de voorwaardelijke straf in 1915 hierover diverse malen discussie is gevoerd, en dat is vooral de afgelopen vijftien jaar weer het geval geweest. De waardering voor de voorwaardelijke straf zelf, maar ook die voor de verschillende typen voorwaarden (algemeen en bijzonder) lijkt daarbij door de tijd heen te wisselen. De bijzondere voorwaarden genieten vooral de laatste jaren weer een hernieuwde belangstelling.

1.1 Onderzoek naar de voorwaardelijke straf

Empirisch onderzoek in Nederland naar de voorwaardelijke straf heeft zich tot op heden vooral gericht op de toepassing ervan, met name op de bijzondere voorwaarden (Jacobs, Van Kalmthout & Von Bergh, 2006), het effect (Aarten, Denkers, Borgers & Van der Laan, 2013; Aarten, Denkers, Borgers & Van der Laan, 2014) en de publieke opinie over deze strafmodaliteit (Van Gelder, Aarten, Lamet & Van der Laan, 2011; Aarten, 2014). Door beleidsmakers wordt grote waarde gehecht aan de mogelijkheden om met behulp van de voorwaardelijke straf, al dan niet in combinatie met bijzondere voorwaarden, de kans op recidive terug te dringen. De feitelijke oplegging van de voorwaardelijke straf ligt in handen van de rechterlijke macht. Of de voorwaardelijke straf ook door de individuele rechter wordt opgelegd in de situaties die de wetgever bij de wetswijziging voor ogen heeft gehad, is op dit moment echter niet duidelijk.

1.2 Percepties van rechters en officieren van justitie

Het in dit rapport besproken onderzoek richt zich op de percepties van de rechterlijke macht (zittende en staande magistratuur) van de voorwaardelijke strafmodaliteit. Er wordt gekeken in

⁴ TK, vergaderjaar 2000-2001, 27 419, nr. 1. Zie ook de rapporten die in 2002 en 2003 door twee commissies zijn opgesteld als uitvloeisel van de beleidsnota *Sancties in Perspectief*. De eerste commissie, onder voorzitterschap van M. Otte, heette de *Commissie Vrijheidsbeperking* vanwege haar opdracht om de wenselijkheid van de invoering van de voorgestelde straf van 'vrijheidsbeperking' te bestuderen, in samenhang met de taakstraf, de voorlopige hechtenis en de v.i. (voorwaardelijke invrijheidstelling). De tweede commissie, onder voorzitterschap van P.C. Vegter, wordt de *Commissie v.i.* genoemd. Zeker de afgelopen jaren zijn voorwaardelijke straf en voorwaardelijke invrijheidstelling vaak tezamen behandeld of besproken. Het hier gepresenteerde onderzoek gaat echter uitsluitend over de voorwaardelijke straf.

⁵ TK, vergaderjaar 2003-2004, 29 200, nr. 167.

⁶ *Stb.* 2011, 545.

⁷ Memorie van Toelichting 32 319, nr. 3.

welke zaken een voorwaardelijke straf wordt geëist en opgelegd. Daarbij wordt achterhaald wat de overwegingen zijn bij het wel of niet eisen en opleggen van een voorwaardelijke straf van respectievelijk officieren van justitie en strafrechters. Dit wordt onderzocht aan de hand van een zestal vragen:

1. Hoe vaak wordt een voorwaardelijke straf geëist/opgelegd?
2. Hoe vaak worden bijzondere voorwaarden geëist/opgelegd en wat is de inhoud van deze bijzondere voorwaarden?
3. Voor welk type delicten wordt een voorwaardelijke straf geëist/opgelegd?
4. Wat zijn de kenmerken van de verdachten bij wie de voorwaardelijke straf wordt geëist/opgelegd?
5. Wat zijn de overwegingen van rechters en officieren van justitie om wel of niet een voorwaardelijke straf te eisen/op te leggen?
6. Aan welke strafdoelen veronderstellen de rechters en officieren van justitie dat de voorwaardelijke straf tegemoetkomt en op welke manier menen zij dat dit bereikt wordt met de voorwaardelijke straf?

Vragen 1 tot en met 5 worden onderzocht door het bestuderen van rechterlijke uitspraken en vraag 6 wordt aan de hand van interviews met rechters en officieren van justitie beantwoord. Omdat de beantwoording van de vragen 4 en 5 aan de hand van de jurisprudentie mogelijk wat aan de oppervlakte blijft – in uitspraken wordt vaak gebruik gemaakt van standaardformuleringen – worden in de interviews ook (verdiepende) vragen over deze thema's opgenomen.

In Hoofdstuk 2 wordt een overzicht gegeven van de literatuur over de voorwaardelijke strafmodaliteit in Nederland. In Hoofdstuk 3 wordt de methode van het uitsprakenonderzoek beschreven. De resultaten van het uitsprakenonderzoek zijn het onderwerp van Hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 geeft de opzet van het verdiepende deel van het empirische onderzoek weer: de interviews. De resultaten van de interviews met de rechters worden beschreven in Hoofdstuk 6 en de resultaten van de interviews met de officieren van justitie in Hoofdstuk 7. In Hoofdstuk 8 volgen de conclusies van het onderzoek, in de vorm van antwoorden op bovenstaande onderzoeksvragen, en worden de implicaties van deze conclusies bediscussieerd.

Hoofdstuk 2

De voorwaardelijke straf in Nederland

2.1 Wettelijk kader

Tot 2006 gold de regeling dat slechts gevangenisstraffen tot een jaar geheel (of gedeeltelijk) voorwaardelijk konden worden opgelegd. Gevangenisstraffen tussen één en drie jaar konden gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd waarbij het maximum van het voorwaardelijk deel een derde van het totaal was. Na de wetswijziging van 2006⁸ konden gevangenisstraffen tot twee jaar geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd. En sinds de wetswijziging van 2011⁹ kunnen gevangenisstraffen van tussen de twee en vier jaar gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd, waarbij het voorwaardelijk deel ten hoogste twee jaar mag bedragen (art. 14a lid 2 Sr.). Tot twee jaar kunnen gevangenisstraffen geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd (art. 14a lid 1 Sr.). Gevangenisstraffen van meer dan vier jaar kunnen uitsluitend geheel onvoorwaardelijk worden opgelegd. Ook geldboetes, taakstraffen en bijkomende straffen, zoals de ontzegging van de rijbevoegdheid, kunnen (geheel of gedeeltelijk) voorwaardelijk worden opgelegd (art. 14a lid 3; Seuters, 2009). Dit onderzoek richt zich met name op de voorwaardelijke veroordeling tot vrijheidsstraffen. De voorwaardelijke invrijheidstelling komt in deze rapportage slechts zijdelings ter sprake.

De veroordeelde mag gedurende de proeftijd die wordt opgelegd bij een voorwaardelijke straf geen nieuwe strafbare feiten plegen. Dit wordt wel de 'algemene voorwaarde' genoemd (art. 14c lid 1 Sr.). Bij schending van deze voorwaarde, dus als de veroordeelde een nieuw strafbaar feit pleegt, kan het openbaar ministerie tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf vorderen bij de rechter (art. 14g Sr.). Naast deze algemene voorwaarde kan de rechter bij een (deels) voorwaardelijke straf ook bijzondere voorwaarden opleggen (art. 14c lid 2 Sr.). Met een op de persoon van de verdachte en de omstandigheden van het strafbare feit toegesneden invulling van de bijzondere voorwaarden zou de kans op recidive effectiever aangepakt kunnen worden. Jacobs et al. (2006) onderscheiden gedragsbeïnvloedende voorwaarden, controlerende voorwaarden, vrijheidsbeperkende voorwaarden en reparatoire voorwaarden. *Gedragsbeïnvloedende* voorwaarden zijn alle voorwaarden 'het gedrag van de veroordeelde betreffende', waaronder behandelingen en gedragstrainingen. Onder de *controlerende* voorwaarden vallen methoden om de uitvoering van andere voorwaarden te controleren, zoals de voorwaarde geen middelen te gebruiken. *Vrijheidsbeperkende* voorwaarden, zoals straat- of contactverboden, dienen om de bewegingsvrijheid van de veroordeelde zodanig te beperken dat hij niet in de verleiding komt om weer opnieuw soortgelijke strafbare feiten te plegen. *Reparatoire* voorwaarden hebben betrekking op schadevergoeding en schadeherstel. Bijzondere voorwaarden moeten in verhouding staan tot het voorwaardelijke strafdeel (proportionaliteitsvereiste). De veroordeelde mag niet sterk bevoordeeld of benadeeld worden door de tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf (Bleichrodt, 1996, p.70).

In de nieuwe wet, die betrekking heeft op zowel de voorwaardelijke straf als de vervroegde invrijheidstelling,¹⁰ zijn de mogelijke voorwaarden bij een voorwaardelijk(e) straf(deel) verder uitgebreid en zijn zij ook expliciet benoemd in de wet (art. 14c lid 2 Sr.). Deze bijzondere voorwaarden zijn: 1 herstel van de veroorzaakte schade, 2 het contactverbod, 3 het locatieverbod, 4 het locatiegebod, 5 de meldingsplicht, 6 het drugs- en alcoholverbod, 7 ambulante behandeling, 8 het verblijven in een instelling voor begeleid wonen of maatschappelijke opvang, 9 het

⁸ Wet herijking strafmaxima, *Stb.* 2006, 11.

⁹ Wet van 17 november 2011 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met wijzigingen van regeling van de voorwaardelijke veroordeling en de regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling, *Stb.* 2011, 545.

¹⁰ *Stb.* 2011, 545.

deelnemen aan een gedragsinterventie en 10 het voldoen aan de verplichting Nederland te verlaten. Deze 'nieuwe' voorwaarden konden eerder ook al verbonden worden aan de voorwaardelijke veroordeling in de vorm van de zogenoemde gedragsvoorwaarde waarop de reclassering toezicht hield. In de praktijk gebeurde dit bijvoorbeeld in de vorm van de voorwaarde om zich 'te gedragen conform de aanwijzingen van de reclassering'. De nadere invulling van de voorwaarde werd aan de reclassering overgelaten. In de Memorie van Toelichting (MvT) bij de nieuwe wet¹¹ is gesteld dat de uitbreiding van de wettelijke verankering van bijzondere voorwaarden de rechtszekerheid dient en bijdraagt aan de effectiviteit van het reclasseringstoezicht. De wet beoogt het stelsel van voorwaardelijke straffen zodanig te verbeteren, dat maximale effecten kunnen worden verwacht van een dergelijke persoonsgerichte maatregel.¹² Dit zal volgens de MvT kunnen leiden tot een afname van het aantal korte onvoorwaardelijke straffen, die gelden als de minst effectieve straffen in termen van recidivevermindering.

De wetswijziging omvat ook enkele maatregelen ter verbetering van de toepassing van voorwaardelijke sancties. Zo heeft de rechter de bevoegdheid gekregen om bij gevaar voor recidive de gestelde voorwaarden en het daaraan verbonden toezicht *dadelijk uitvoerbaar* te verklaren (art. 14 e Sr.). Dit betekent dat wanneer een verdachte hoger beroep of beroep in cassatie instelt, dit niet aan de tenuitvoerlegging van bijzondere voorwaarden en het toezicht van de reclassering in de weg staat; daar kan onmiddellijk toe worden overgegaan. Ook wordt het mogelijk een veroordeelde die zich niet aan de voorwaarden houdt *direct aan te houden en vast te houden* (art. 14fa Sr.). De voorwaardelijke straf is door de wetswijziging niet wezenlijk van aard veranderd, maar de wettelijke toepassingsmogelijkheden zijn opnieuw uitgebreid. Door de mogelijkheid van onmiddellijke uitvoerbaarheid is de wet wel strenger geworden; er kan op basis van de wet daadkrachtiger en sneller worden opgetreden.¹³

2.2 Strafdooelen

Omdat straffen leed toevoegen en de vrijheid op ingrijpende wijze kunnen beperken, dient de oplegging daarvan te worden verantwoord. Over de doelen van straffen bestaat dan ook een rijke rechtstheoretische literatuur. De Keijser (2000) geeft hiervan een overzicht. Er zijn grofweg twee theoretische uitgangspunten omtrent het doel van straffen. Straffen kunnen retributief van aard zijn of utilitaristisch. Bij retributietheorieën wordt de criminele daad als uitgangspunt genomen. Deze dient te worden vergolden: de morele balans in de maatschappij moet worden hersteld. Tevens krijgt de dader de mogelijkheid zijn geweten te zuiveren door voor zijn gedrag te boeten. Het utilitarisme richt zijn pijlen daarentegen vooral op de toekomstige werking van straffen. Afschrikking en de preventie van recidive zijn het belangrijkste binnen deze stroming. Met betrekking tot preventie wordt een onderscheid gemaakt tussen algemene en speciale preventie. Verwacht wordt dat algemene preventie wordt bereikt door de normstelling in het Wetboek van Strafrecht en de algemeen afschrikkende werking die uitgaat van de tenuitvoerlegging van straffen. Als zichtbaar is dat daders ook inderdaad worden berecht als zij de fout in zijn gegaan en (zware) straffen krijgen, zou dit preventief werken voor de algemene bevolking. Burgers zouden zich hierdoor laten weerhouden van het plegen van strafbare feiten. Speciale preventie is er daarnaast op gericht de kans op recidive van de *individuele* delinquent zo veel mogelijk terug te brengen. Dit kan bijvoorbeeld worden bewerkstelligd door incapacitatie, het onschadelijk maken van de delinquent door hem op te sluiten (zie ook Malsch & Duker, 2012). Speciale preventie kan ook bereikt worden door rehabilitatie of resocialisatie: het voorbereiden van de delinquent op zijn terugkeer in de maatschappij, het aanleren van vaardigheden en het afleren van ongewenst gedrag. Vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw onderscheidt men ook een derde hoofdstroming

¹¹ Tweede Kamer, Vergaderjaar 2009-2010, 32 319, nr. 3, p. 6.

¹² Memorie van Toelichting 32 319, nr. 3.

¹³ Zie ook de *Aanwijzing advies, toezicht en naleving van voorwaardelijke sancties* (2010A013) van het College van Procureurs-Generaal, *Stcrt.* 2010, nr. 8767.

binnen de strafdoelen, het restoratieve recht (herstelrecht).¹⁴ Hierin staat het slachtoffer centraal en is de straf erop gericht de negatieve gevolgen van het criminele feit zoveel mogelijk te herstellen of ongedaan te maken.

De Keijser (2000) maakt een onderscheid tussen de theoretische strafdoelen en de concrete doelen die rechters voor ogen hebben bij het berechten van individuele verdachten in de praktijk. Hoewel aangenomen mag worden dat rechters kennis hebben van de bovengenoemde theoretische uitgangspunten, kon De Keijser (2000) in zijn empirische onderzoek niet achterhalen op welke manier deze strafdoelen een rol spelen in de strafoplegging in concrete zaken. Hij vond in zijn onderzoek twee dimensies in de attitudes van rechters: een meer of mindere mate van *punitieve* gerichtheid, blijkend uit een gerichtheid op vergelding of afschrikking, en een meer of mindere mate van *sociale* gerichtheid, blijkend uit een voorkeur voor resocialisatie en herstel. Ook Beyens (2000) kon in haar onderzoek onder Belgische magistraten weinig ondersteuning vinden voor de traditionele strafdoelen bij het vaststellen wat rechters concreet met de strafoplegging willen bereiken. Zij wijst erop dat de strafdoelattitude beter op een meer indirecte wijze uit uitspraken van magistraten kan worden afgeleid dan door de magistraten direct naar hun algemene strafdoelvoorkeur te vragen; in het laatste geval is de kans op vertekening en sociaal-wenselijke antwoorden groter.

In de strafopleggingspraktijk worden retributieve en utilitaristische doeleinden bijna altijd gecombineerd (Boone, Beijer, Franken & Kelk, 2009). Naast de aard en ernst van het feit nemen rechters ook de persoon van de dader en diens omstandigheden in ogenschouw bij het bepalen van de straf. Hierdoor is het mogelijk dat in het ene geval de nadruk meer ligt op herstel van de morele rechtsorde en de andere keer meer op het voorkómen van recidive. De voorwaardelijke straf verenigt tegelijkertijd meerdere strafdoelen in zich (zie ook Jacobs et al., 2006). Het onvoorwaardelijke strafdeel representeert het retributieve doel terwijl het voorwaardelijke strafdeel vooral een afschrikkende of preventieve werking beoogt. Met name de bijzondere voorwaarden dragen bij aan preventie. Naast individuele afschrikking door middel van 'een stok achter de deur' en gedragsbeïnvloeding en behandeling door middel van bijzondere voorwaarden noemt de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) nog een derde doel: strafvermindering (Van Bommel, 2009). De rechter kan ook voor een (deels) voorwaardelijke straf kiezen als een geheel onvoorwaardelijke straf gezien de relatief geringe ernst van het delict niet passend is. Zo wordt een té strenge straf, met alle nadelen van dien, voorkomen. Uit de Memorie van Toelichting (MvT) bij de laatste wetswijziging aangaande de voorwaardelijke veroordeling¹⁵ komt duidelijk naar voren dat de overheid preventie als het belangrijkste doel ziet van de voorwaardelijke straf. De persoonsgerichte aanpak en de gedragsbeïnvloeding die mogelijk wordt gemaakt door de voorwaardelijke straf, vormen de middelen om het doel van een reductie van de recidivecijfers te bereiken.

2.3 Historische achtergrond

De voorwaardelijke veroordeling in Nederland is historisch door verschillende buitenlandse stelsels beïnvloed. In de periode van de 18^e-eeuwse Verlichting werd de mens steeds meer geacht in vrije wil zijn handelen te kunnen bepalen. Rechtszekerheid en rechtsgelijkheid werden als essentiële rechtsbeginselen beschouwd, en vergelding en algemene preventie waren de belangrijkste strafdoelen (Bleichrodt, 2009). In het Frans-Belgische stelsel werd aan de algemene voorwaarde, de dreiging dat de straf alsnog zal worden uitgevoerd als de veroordeelde de fout ingaat, een grote preventieve werking toegeschreven. De 'rationele' delinquent zou zich door deze strafdreiging laten weerhouden van het opnieuw plegen van strafbare feiten.

¹⁴ In vroeger tijden, voor de opkomst van een openbaar ministerie en een onafhankelijke, professionele rechtspraak, was dit zelfs het belangrijkste doel van 'straffen'.

¹⁵ Tweede Kamer, Vergaderjaar 2009-2010, 32 319, nr. 3.

Naast het Frans-Belgische stelsel liggen ook enkele Angelsaksische uitgangspunten ten grondslag aan de Nederlandse voorwaardelijke veroordeling. In de Angelsaksisch *Common Law* landen heeft de voorwaardelijke straf een geschiedenis die veel verder teruggaat dan die op het Europese continent. Al in de 14de eeuw werd er regelmatig gebruik gemaakt van de rechtsvorm '*recognizance*'. Deze hield in dat er uitstel van straf plaatsvond als de dader de belofte deed zich aan bepaalde voorwaarden te houden. Zijn schuld aan de staat kon alleen worden ingelost als hij zich aan de afgesproken voorwaarden hield. Deze vorm van uitstel van straf werd later uitgebreid en in de 19de eeuw werd de eerste vorm van '*probation*' (een uitstel van straf onder voorwaarden, die in de maatschappij werd uitgevoerd – bij goed gevolg werd straf niet meer nodig geacht) in het Angelsaksische rechtstelsel geïntroduceerd. Eerst werd de '*probation*' toegepast bij jeugdige delinquenten, maar later ook bij volwassenen. Oorspronkelijk stonden vrijwilligers borg voor het toezicht op het gedrag van de delinquent. Later werden dit officiële toezichthouders in dienst van de politie die vergelijkbaar zijn met onze reclasseringsmedewerkers. In de bijzondere voorwaarden van de voorwaardelijke veroordeling zoals die uiteindelijk vorm kreeg in Nederland, zijn de invloeden van zowel de Angelsaksische '*probation*' als die van het Frans-Belgische stelsel herkenbaar.

Eind 19de eeuw sloot het Nederlandse beleidsstandpunt ten aanzien van de voorwaardelijke straf vooral aan bij het Frans-Belgische stelsel. Aanvankelijk werd in ons land ontkend dat er problemen zouden zijn met de tenuitvoerlegging van de korte gevangenisstraf, dit terwijl er in het buitenland een communis opinio bestond dat de gevolgen ervan voor met name jeugdige delinquenten negatief kunnen uitpakken. In het begin van de 20^e eeuw daalde de populariteit van de korte gevangenisstraf echter ook in Nederland en kreeg men meer oog voor individuele preventie. Met behulp van de voorwaardelijke straf werd ruimte geschapen voor gedragsbeïnvloeding en begeleiding van delinquenten (Bleichrodt, 1996). De Wet van 1915 betekende een doorbraak op het gebied van individualisering van de straftoemeting. De persoon van de dader kwam meer centraal te staan (Bleichrodt, 1996, p.28). Het doel was om de korte onvoorwaardelijke gevangenisstraf te vervangen en de gedragsbeïnvloeding van wetsovertreders te versterken. Naast de algemene voorwaarde, de prikkel om binnen twee jaar geen ander strafbaar feit te plegen op straffe van tenuitvoerlegging van het voorwaardelijk gedeelte van de straf, werd de mogelijkheid van het opleggen van een bijzondere voorwaarde ingevoerd. Dit kon een verbod zijn, een verplichting aan een activiteit deel te nemen of een andere gedragsaanwijzing inhouden. De reclassering kreeg hierbij een belangrijke rol toebedeeld (Bleichrodt, 2009). De voorwaardelijke veroordeling werd gekoppeld aan de reeds bestaande regeling van de voorwaardelijke invrijheidsstelling.

Het initiële enthousiasme over de voorwaardelijke veroordeling verstomde echter in de jaren daarna. De speciaal-preventieve werking van de voorwaardelijke straf bleek tegen te vallen. Daarnaast leek de reclassering zijn oorspronkelijke rol als toezichthouder te verwaarlozen: zij wilde voornamelijk optreden als begeleider of hulpverlener voor de ex-delinquenten en niet als 'toezichthouder'. Eind jaren '70 leek de bijzondere voorwaarde dan ook zijn langste tijd te hebben gehad en werd hij nog maar nauwelijks toegepast (Bleichrodt, 2009). In de jaren die volgden verdween de resocialisatiegedachte uit het zicht en werd de roep om harde straffen groter.

In de jaren na 2000 is er een hernieuwde interesse in de voorwaardelijke straf in binnen- en buitenland te zien. Hiervoor is ruimte ontstaan doordat de belangstelling voor managementdoeleinden zoals efficiëntie en kostenbesparing in het strafrechtssysteem toenam (Lewis, 2005; Robinson, 2008). Straffen moesten vooral *functioneel* zijn en een *preventieve* werking hebben (Van Bommel, 2009). De wetenschap had inmiddels nieuwe inzichten voortgebracht over de omstandigheden waaronder bepaalde gedragsinterventies werkzaam (kunnen) zijn, de zogeheten *What works* beginselen (Van der Laan, 2004; Boone et al., 2009). De voorwaardelijke straffen zijn niet alleen goedkoper maar lijken op grond van de *What works* literatuur ook efficiënter. Er is daarom gezocht naar mogelijkheden om onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen te vervangen door voorwaardelijke vrijheidsstraffen (Wartna & Tollenaar, 2006). Verschillende strafrechtsgeleerden en criminologen waarschuwen er echter voor dat als er onvoldoende tijd en middelen worden ingezet om de goede voornemens ook daadwerkelijk uit te

voeren, de voorwaardelijke modaliteit mogelijk opnieuw zijn geloofwaardigheid zal verliezen (Bleichrodt, 2009; Van Bommel, 2009).

2.4 Oplegging van de voorwaardelijke straf

De oplegging van de voorwaardelijke vrijheidsstraf is onderzocht door Jacobs et al. (2006). Aan de hand van gegevens uit OMDATA¹⁶ brachten zij in beeld hoe vaak de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, de geheel voorwaardelijke straf en de gedeeltelijk voorwaardelijke straf werd opgelegd in Nederland in de jaren 2000 tot en met 2004. Daarbij werd ook een onderscheid gemaakt tussen zaken waarin wel en waarin geen bijzondere voorwaarden waren opgelegd. Uit dit onderzoek blijkt onder meer dat in 2004 in Nederland ongeveer de helft van de vrijheidsstraffen geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk werd opgelegd. Bij 16 procent van de geheel voorwaardelijke, en bij 43 procent van de gedeeltelijk voorwaardelijke vrijheidsstraffen werden bijzondere voorwaarden opgelegd. Bij 94 procent van alle opgelegde bijzondere voorwaarden hield de reclassering toezicht (Jacobs & Van Kalmthout 2008).

Bij geweldsdelicten waren het vaakst bijzondere voorwaarden opgelegd (Jacobs et al., 2006). Die bijzondere voorwaarden betroffen meestal behandelingen, agressietrainingen of verslavingsbehandelingen. De onderzoekers constateerden ook een verschuiving in de strafopleggingspraktijk in de periode waarin het onderzoek plaatsvond, de jaren 2000 – 2004. Ten eerste werden in 2004 5,6 procent minder geheel voorwaardelijke straffen en 1,3 procent meer gedeeltelijk voorwaardelijke straffen opgelegd dan in 2000. Ten tweede werden steeds frequenter bijzondere voorwaarden opgelegd. De afname van het aantal geheel voorwaardelijke straffen is volgens de auteurs deels toe te schrijven aan de in populariteit sterk toegenomen taakstraf. Het vaker opleggen van bijzondere voorwaarden is volgens de onderzoekers mogelijk het gevolg van het feit dat de 'trajectbegeleiding' als dienst van de reclassering in januari 2004 is afgeschaft, waardoor rechters vervolgens via de bijzondere voorwaarde verplicht reclasseringscontact oplegden om sommige delinquenten toch reclasseringsbegeleiding te geven. De stijging van de oplegging van bijzondere voorwaarden zou echter ook (mede) het gevolg kunnen zijn van een opnieuw groeiend vertrouwen in de werking van gedragsbeïnvloedende sancties.

Volgens Jacobs et al. (2006) spelen bij het opleggen van de voorwaardelijke straf zowel de aard van het delict als het strafblad van de verdachte een belangrijke rol. Bij het opleggen van bijzondere voorwaarden wordt nagegaan of de delinquent behandelbaar is en of hij bereid is om mee te werken. Met de keuze van de bijzondere voorwaarden wordt ook zo veel mogelijk aansluiting gezocht bij het delict en de persoonlijke problematiek van de verdachte.

2.5 Naleving en effectiviteit

De effectiviteit van de voorwaardelijke straf kan op verschillende manieren onderzocht worden. Het is bijvoorbeeld mogelijk te kijken in hoeverre de veroordeelden zich gedurende de proeftijd houden aan de algemene en eventueel ook de bijzondere voorwaarden, maar ook kan gekeken worden of op langere termijn de veroordeelde zich aan de wet houdt. Volgens Jacobs et al. (2006) worden bijzondere voorwaarden in ongeveer de helft van de gevallen op een juiste wijze nageleefd. Dit percentage is voor geheel voorwaardelijk gestraften hoger dan voor gedeeltelijk voorwaardelijk gestraften: namelijk 75 procent tegenover 39 procent. Jacobs et al. (2006) wijzen er op dat dit niet hoeft te impliceren dat de geheel voorwaardelijke straf ook effectiever is. Het is goed mogelijk dat de populatie geheel voorwaardelijk gestraften verschilt van de deels voorwaardelijk gestraften. Ander onderzoek laat zien dat in de praktijk een deel van de middels bijzondere voorwaarden opgelegde reclasseringstoezichten geheel niet uitvoerbaar is (12%) of voortijdig wordt beëindigd

¹⁶ OMDATA is een databestand ten behoeve van onderzoek, dat wordt vervaardigd vanuit Compas, het bedrijfsprocessensysteem van het OM.

(26%) (Abraham, Van Dijk & Zwaan, 2007). Boone et al. (2009) stellen vast dat als (algemene of bijzondere) voorwaarden zijn overtreden, in lang niet alle gevallen door het openbaar ministerie een vordering tenuitvoerlegging wordt ingesteld. En als er wel een tenuitvoerlegging wordt gevorderd, wordt zij door de rechter niet altijd (geheel) toegewezen; soms wordt er voor gekozen het voorwaardelijke deel niet ten uitvoer te leggen maar in plaats daarvan de proeftijd te verlengen. Deze onderzoeken laten derhalve een vrij gebrekkige naleving en handhaving van de voorwaardelijke strafmodaliteit zien.

Voor de effectiviteit van de voorwaardelijke straf is tevens de kans op recidive van belang, en dan vooral in vergelijking met de kans op recidive na de onvoorwaardelijke straf. Recidive kan al plaatsvinden gedurende de proeftijd. In het onderzoek van Abraham et al. (2007) gebeurde dat in ongeveer 30 procent van de zaken waarin bijzondere voorwaarden waren opgelegd. Aarten et al. (2013) vergeleken de recidive van vier groepen veroordeelden: geheel en gedeeltelijk voorwaardelijk veroordeelden, waarbij wel of geen bijzondere voorwaarden waren opgelegd. Zij controleerden voor verschillende achtergrondvariabelen, zoals het aantal eventuele eerdere veroordelingen en de ernst van het delict waarvoor de straf was opgelegd. Na zestig maanden waren de percentages recidive hoog (minstens 70%), waarbij veroordeelden die een gedeeltelijk voorwaardelijke straf hadden gekregen vaker recidiveerden dan veroordeelden tot een geheel voorwaardelijke straf. En recidivecijfers van veroordeelden aan wie ook bijzondere voorwaarden waren opgelegd waren ongunstiger dan die van veroordeelden aan wie geen bijzondere voorwaarden waren opgelegd. In een andere studie (Aarten et al., 2014) werden recidivecijfers van veroordeelden tot een geheel voorwaardelijke straf vergeleken met die van een groep die een korte gevangenisstraf had ondergaan. Voor verschillen tussen de groepen werd gecorrigeerd.¹⁷ Na 60 maanden waren de recidivecijfers van diegenen die een volledig voorwaardelijke straf hadden ondergaan iets lager dan van de kortgestraften. Wanneer de recidivecijfers van de *first offenders* apart werden bekeken werd een omgekeerd effect gevonden. Over de hele groep genomen bleek er een (bescheiden) positief effect uit te gaan van de voorwaardelijke straf op de kans op recidive. Wat vooral opvalt aan de resultaten van deze studie is dat gemiddeld genomen de recidive in alle groepen hoog is, ook bij voorwaardelijk veroordeelden, zeker op de lange termijn.

Uit criminologisch onderzoek komt naar voren dat de afschrikkende werking van sancties afhankelijk is van veel verschillende factoren (Elffers, 2005). Tonry (2008) is weinig optimistisch over afschrikking als strafdoel en de mogelijkheden om dat doel te bereiken met behulp van straffen en maatregelen. Afschrikking zou slechts werken bij bepaalde typen strafbare feiten (zoals verkeersmisdrijven of belastingontduiking). De meeste andere delicten worden gepleegd onder invloed van emoties en impulsen, zodat de mogelijkheden van afschrikking sterk beperkt zijn. De literatuur over de zogenoemde *What works* benadering is daarentegen wat optimistischer over de effectiviteit van interventies, zoals die onder meer kunnen worden toegepast als voorwaarde bij een voorwaardelijke straf (Van der Laan, 2004).

Bleichrodt (2009, p.310) noemt, gegeven de kennis uit de empirie over de werkzaamheid, het grote vertrouwen in de bijzondere voorwaarden van bewindslieden, openbaar ministerie en reclassering 'opmerkelijk'. Met hem kan de vraag worden gesteld of officieren van justitie en rechters bij het eisen en opleggen van bijzondere voorwaarden zich bewust zijn van de geconstateerde beperkte invloed hiervan op de kans op recidive. Zij zijn in grote lijnen wel bekend met wetenschappelijke ontwikkelingen, maar zij hebben meestal weinig specifiek inhoudelijke kennis van de werking van gedragsinterventies, zo blijkt uit onderzoek van Boone et al. (2009). Rechters lijken zich meestal niet teveel te willen bemoeien met de tenuitvoerlegging van straffen; dat is tenslotte een taak van het openbaar ministerie en de administratie. Rechters hebben ook weinig tijd om hier veel aandacht aan te besteden (Boone et al., 2009) en ontvangen ook geen structurele feedback over de uitkomst van de zaken. Hiervan is eigenlijk alleen sprake als de recidiverende delinquent opnieuw voor de rechter moet verschijnen. De rapportage door de

¹⁷ Dit gebeurde middels *propensity score matching*, een statistische methode om de invloed van verschillen tussen bestaande groepen zo veel mogelijk in te perken.

reclassering of door het NIFP¹⁸ is een belangrijke informatiebron. Bij het inschatten van het recidiverisico en de effectiviteit van gedragsinterventies vertrouwt de rechter dan ook grotendeels op het oordeel van de professional (Harte, Van den Berg & Stroobach, 2005; Harte & Veurink, 2006; Jacobs et al., 2006; Boone et al., 2009). Anderzijds zijn rechters soms creatief in het vinden van bijzondere voorwaarden die specifiek van toepassing kunnen zijn bij een individuele verdachte (Bleichrodt, 2009). Dit laat zien dat rechters zich richten op de individuele verdachte, en proberen om de straf op de specifieke omstandigheden van de dader toe te spitsen. Maar de uitvoering van de straf of interventie, en de vraag of deze op de wat langere tijd effectief is, wordt aan uitvoerende instanties overgelaten.

2.6 Het huidige onderzoek

Bovenbeschreven ontwikkelingen in het denken over de voorwaardelijke straf, in combinatie met het empirisch onderzoek naar de werking en effectiviteit ervan, roepen een aantal vragen op over feitelijke oplegging van deze strafmodaliteit en het onderbouwen hiervan door rechters en officieren van justitie.

Zowel door de wetgever als door het openbaar ministerie wordt grote waarde gehecht aan de mogelijkheid om de kans op recidive terug te dringen middels de voorwaardelijke straf. Of de voorwaardelijke straf echter ook wordt opgelegd zoals dat beoogd is, is afhankelijk van het perspectief van de rechterlijke macht op de voorwaardelijke straf. Rechters bepalen immers in welke gevallen en in welke vorm de voorwaardelijke straf wordt geëist of opgelegd, en dit doen zij veelal op basis van de rapportage van de reclassering en de eis van de officier van justitie. In dit rapport wordt verslag gedaan van een empirisch onderzoek naar de feitelijke oplegging van de voorwaardelijke straf, en het perspectief van rechters en officieren van justitie op deze sancti modaliteit. In welke gevallen achten zij de voorwaardelijke straf passend, welke doelen streven ze met deze straf na en wat is hun verwachting ten aanzien van de effectiviteit?

¹⁸ Ook het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) kan rapporteren over de persoon van de verdachte. In dit onderzoek wordt met name aandacht besteedt aan de rapportage door de reclassering.

Hoofdstuk 3

Methode rechtspraakonderzoek

3.1 Selectie vonnissen en arresten

Om te achterhalen op welke wijze rechters de voorwaardelijke strafmodaliteit opleggen, is een groot aantal uitspraken in strafzaken bestudeerd. Op de internetsite rechtspraak.nl worden belangrijke rechterlijke uitspraken gepubliceerd. Het is de meest uitgebreide verzameling van rechterlijke uitspraken van heel Nederland en omvat uitspraken van alle rechtbanken en hoven. Voor het rechtspraakonderzoek is gebruik gemaakt van dit openbare bestand van uitspraken in strafzaken.

Op rechtspraak.nl wordt echter slechts een beperkt deel van de uitspraken gepubliceerd (zie Malsch, Ijpelaar & Nijboer, 2007; Van Opijnen, 2013). Het is daarbij aannemelijk dat deze gepubliceerde uitspraken geen representatief beeld vormen van alle gedane uitspraken. Zaken in eerste aanleg zijn ondervertegenwoordigd, terwijl zaken met publiciteitswaarde eerder worden gepubliceerd dan andere zaken. Ook uitspraken van de politierechter zijn ondervertegenwoordigd. Dit impliceert dat bepaalde straffen, zoals de geldboete, relatief weinig voorkomen en uitspraken betreffende ernstige feiten relatief vaak. Voor het onderhavige onderzoek is dat niet bezwaarlijk. Omdat in dit onderzoek een vergelijking gemaakt wordt tussen verschillende typen delicten is een evenredige representatie niet noodzakelijk en is het zelfs gunstig dat de zwaardere delicten, die over het algemeen minder frequent gepleegd worden, in deze database zijn oververtegenwoordigd.

Op rechtspraak.nl zijn 5566 uitspraken van strafrechtzaken uit het jaar 2010 te vinden. Niet al deze uitspraken waren geschikt voor het onderzoek. Ten eerste zijn uitspraken die een volledige vrijspraak of ontslag van rechtsvervolgning inhouden niet meegenomen. In dergelijke zaken wordt er immers niet overwogen een (voorwaardelijke) straf op te leggen. Tevens zijn wrakingszaken, tussenvonnissen, raadkamerzittingen, tbs-verlengingszaken, uitleveringszaken, ontnemingsuitspraken, schuldigverklaringen zonder oplegging van straf en zaken waarin alleen over de tenuitvoerlegging wordt beslist, om dezelfde reden niet in het onderzoek opgenomen. Verder zijn arresten van de Hoge Raad niet in het onderzoek meegenomen. De Hoge Raad behandelt zaken niet opnieuw inhoudelijk en dientengevolge is in de uitspraak geen strafmotivering aanwezig. Ook zaken die alleen een overtreding betreffen, zijn niet in het onderzoek meegenomen. Dergelijke zaken worden veelal afgedaan met een (onvoorwaardelijke) geldboete en zijn om die reden minder interessant. Daarnaast is er voor gekozen om zaken waarin een rechtspersoon terecht staat buiten beschouwing te laten. Aan rechtspersonen is het immers niet mogelijk om bepaalde vormen van straf, zoals een gevangenisstraf, of bepaalde bijzondere voorwaarden op te leggen. Tenslotte zijn uitspraken van het Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen en Aruba en uitspraken van de militaire kamer niet meegenomen in het onderzoek. In deze zaken betreft het respectievelijk een ander continent en mogelijk een specifieke groep verdachten. Bovendien zijn er wellicht al dan niet subtiele verschillen tussen de beraadslagingen en beslissingen van deze gerechten en de andere rechtbanken en gerechtshoven.

Uit de zaken die wel geschikt werden geacht voor het onderzoek zijn 1000 zaken aselekt gekozen. Er is daarbij niet gelet op de eventuele eis of oplegging van een (gedeeltelijke) voorwaardelijke straf. Het is immers de bedoeling om in dit onderzoek een vergelijking te maken tussen (de motiveringen in) zaken waarin een onvoorwaardelijke straf is opgelegd en zaken waarin een (deels) voorwaardelijke straf is opgelegd. Halverwege het selectieproces bleek dat de rechtbanken Haarlem en Utrecht en het Hof Leeuwarden relatief veel uitspraken hadden gepubliceerd op rechtspraak.nl. Vanaf dat moment zijn uitspraken van deze instanties buiten het verdere selectieproces gelaten.

3.2 Codeerschema

De 1000 uitspraken zijn gescoord aan de hand van een codeerschema. Voor de ontwikkeling van dit codeerschema zijn eerst tien willekeurige uitspraken op rechtspraak.nl doorgenomen. Hierbij werd gekeken hoe de uitspraken zijn opgebouwd, welke informatie de uitspraken bevatten, en hoe deze informatie kon worden gescoord. Op basis van deze exploratie is een eerste versie van het codeerschema opgesteld. Dit schema omvat variabelen over de hoogte en vorm van de strafeis en de strafoplegging en ook variabelen met betrekking tot de strafmotivering van de rechter. Vervolgens zijn twee onderzoekers gestart met het scoren van de uitspraken. Hierbij is veelvuldig overleg gepleegd over zowel de exacte betekenis van de variabelen als de interpretatie van de strafmotiveringen. Tot de 100ste uitspraak is het codeerschema wat betreft de strafmotiveringen nog regelmatig aangepast en aangevuld en zijn indien nodig eerder gescoorde uitspraken opnieuw, aan de hand van het aangepaste definitie, bekeken. Nadat de helft van de uitspraken was gecodeerd zijn in het codeerschema geen wijzigingen meer aangebracht. Het uiteindelijke codeerschema omvat 116 variabelen.¹⁹ De variabelen betreffen (kenmerken van) de rechtsprekende instantie, de verdachte, de strafeis, de opgelegde straf, de argumenten in de strafmotivering en de bewezen verklaarde feiten. Vrijwel al deze argumenten zijn dichotoom gescoord als zijnde wel of niet genoemd in de motivering.

3.3 Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid

Twee beoordelaars hebben de uitspraken gescoord volgens het codeboek. Het is van belang dat de twee beoordelaars zowel het codeboek als de inhoud van de uitspraak op eenzelfde manier interpreteren. Het feit dat zij tijdens het scoren van de eerste 100 uitspraken intensief hebben overlegd heeft aan een uniforme werkwijze bijgedragen. Om een indruk te krijgen van de uiteindelijke interbeoordelaarsbetrouwbaarheid zijn ten slotte tien willekeurige uitspraken door beide beoordelaars onafhankelijk van elkaar gescoord. Dit houdt in dat de 116 variabelen voor de tien uitspraken door beide beoordelaars zijn gescoord, oftewel 1160 scores per beoordelaar. Uit vergelijking van deze 1160 scores blijkt dat de beoordelaars 28 keer met elkaar verschilden tijdens het vaststellen van een score (minder dan 3%). Deze verschillen hadden geen betrekking op de variabelen betreffende de straf (hoogte, strafvorm, et cetera) maar wel op de variabelen waarmee de reclasseringsadviezen en de interpretatie van de strafmotiveringen worden gescoord. Deze verschillen zijn echter zodanig beperkt dat verwacht mag worden dat deze geen invloed hebben op de resultaten van het onderzoek.

¹⁹ Het volledige codeerschema is op te vragen bij de onderzoekers via jharte@nsccr.nl.

Hoofdstuk 4

Resultaten rechtspraakonderzoek

4.1 De steekproef

Allereerst is gekeken hoe de 1000 geselecteerde uitspraken verdeeld waren over de verschillende rechtsprekende instanties.²⁰ Deze resultaten staan weergegeven in Tabel 1. De steekproef omvat relatief veel uitspraken van Rechtbank Utrecht, Rechtbank Haarlem en Hof Leeuwarden en relatief weinig van de Rechtbanken Leeuwarden en Middelburg. In Tabel 1 is ook te lezen hoe de data van de uitspraken zijn verdeeld over het jaar 2010. Zoals verwacht betreft slechts een fractie van de zaken uitspraken van de politierechter.

In Tabel 2 zijn onder andere de frequenties en percentages van de verschillende typen delicten in de steekproef weergegeven. In de categorie *Diefstal* vallen voornamelijk woninginbraken en winkel- en autodiefstallen, eventueel met braak of in vereniging, maar zonder geweld tegen personen. Onder *Diefstal met geweld* valt bedreiging met geweld en afpersing en is het oogmerk altijd financieel gewin. Onder *Geweld* vallen overige zaken waarin geweld is gebruikt. Dit is een ruime categorie waaronder ook vernieling en belaging vallen, omdat deze delicten minder goed in een andere categorie passen. *Zedenzaken*, voor het merendeel ontucht, verkrachting en het bezit van kinderporno, *Poging tot doodslag of moord*, *Doodslag of moord* en *Brandstichting* zijn als aparte categorieën gedefinieerd, omdat het oogmerk van het delict verschillend is, dan wel de gedragsproblematiek vrij specifiek is. Wanneer in één zaak verschillende (losstaande) feiten ten laste waren gelegd dan is voor het scoren van de ernst van de zaak de (volgens de strafmaxima) meest zware categorie gescoord. In 971 van de 1000 zaken werd het bewezen verklaarde feit op deze manier geclassificeerd. De overige 29 zaken zijn onder de categorie *Overig* geplaatst. De feiten in deze zaken betroffen onder andere belediging, discriminatie, reizen met een vals reisdocument, bezit van illegaal vuurwerk en verblijf in Nederland als ongewenst vreemdeling.

²⁰ Op 1 januari 2013 is de wet Herziening Gerechtelijke Kaart in werking getreden. Als gevolg daarvan zijn de namen van de rechtbanken en gerechtshoven gewijzigd. Omdat in dit rapport uitspraken uit 2010 worden bestudeerd wordt de voormalige indeling gehanteerd.

Tabel 1: Verdeling van de 1000 geselecteerde zaken over de verschillende rechtsprekende instanties en verdeling van de uitspraken over het jaar 2010

Rechtbank Alkmaar	21	Rechtbank politierechter	5
Rechtbank Almelo	29	Rechtbank meervoudige kamer	685
Rechtbank Amsterdam	27	Hof meervoudige kamer	310
Rechtbank Arnhem	47		1000
Rechtbank Assen	18		
Rechtbank Breda	20	Januari 2010	48
Rechtbank Den Bosch	31	Februari 2010	105
Rechtbank Den Haag	53	Maart 2010	84
Rechtbank Dordrecht	21	April 2010	153
Rechtbank Groningen	51	Mei 2010	59
Rechtbank Haarlem	75	Juni 2010	99
Rechtbank Leeuwarden	7	Juli 2010	69
Rechtbank Maastricht	30	Augustus 2010	69
Rechtbank Middelburg	10	September 2010	78
Rechtbank Roermond	20	Oktober 2010	79
Rechtbank Rotterdam	27	November 2010	99
Rechtbank Utrecht	121	December 2010	69
Rechtbank Zutphen	16		1000
Rechtbank Zwolle Lelystad	61		
Hof Amsterdam	56		
Hof Arnhem	34		
Hof Den Bosch	35		
Hof Den Haag	74		
Hof Leeuwarden	111		
	1000		

Tabel 2: Frequenties en percentages van de verschillende typen delicten in de steekproef, afgezet tegen landelijke criminaliteitscijfers van het CBS

Type delict	Steekproef uit rechtspraak.nl (N=1000)		CBS criminaliteitscijfers 2010 (N=1.184.738)	
	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>
Diefstal	92	9,2 %	642.994	54,3 %
Geweld	225	22,5 %	260.809	22,0 %
Diefstal met geweld	121	12,1 %	17.345	1,5 %
Fraude	119	11,9 %	39.629	3,3 %
Drugs	106	10,6 %	21.177	1,8 %
Zeden	112	11,2 %	9.088	0,8 %
Verkeer	63	6,3 %	150.583	12,7 %
Poging tot doodslag of moord	67	6,7 %		
Doodslag of moord	47	4,7 %		
CBS-categorie: Misdrijven tegen het leven			3.238	0,3 %
Brandstichting	19	1,9 %	7.113	0,6 %
overig	29	2,9 %	32.716	2,8%

De verwachting bestond dat bepaalde typen delicten oververtegenwoordigd zouden zijn in het databestand rechtspraak.nl en andere typen ondervertegenwoordigd. In Tabel 2 zijn daarom ook de frequenties en percentages weergegeven van de verschillende typen delicten volgens de criminaliteitscijfers van het CBS in 2010 (Bron: Tabel 4.7 uit Eggen & Kessels, 2011). In de CBS gegevens wordt echter geen onderscheid gemaakt tussen *poging tot doodslag of moord* en *voltooide doodslag of moord*; al deze feiten worden onder de noemer *Misdrijven tegen het leven* geplaatst. Uit Tabel 2 blijkt dat met name de delicten die vallen in de categorieën *Diefstal met geweld*, *Zeden* en de levensdelicten sterk oververtegenwoordigd zijn in de steekproef uit rechtspraak.nl en de delicten in de categorieën *Diefstal* zonder geweld en *Verkeer* ondervertegenwoordigd. Zoals verwacht komen ernstige (en doorgaans meer publiciteitsgevoelige) zaken relatief vaak voor in de steekproef uit Rechtspraak.nl.

4.2 Kenmerken van de verdachten

Uit 998 van de 1000 uitspraken was het geslacht van de verdachte af te leiden. In 907 van de 998 zaken (90,9%) betreft het een man en in 91 zaken (9,1%) een vrouw. De leeftijd van de verdachte is vermeld in 662 van de 1000 zaken (66,2%). De gemiddelde leeftijd is 35,1 jaar (mediaan=33,0, modus=23). De jongste verdachte is 15 jaar en de oudste 85 jaar (Sd=13,0). De verdeling is rechts-scheef verdeeld, hetgeen betekent dat de steekproef van verdachten vooral uit jongeren bestaat.

Voor 807 verdachten geeft de uitspraak informatie over eventuele eerdere veroordelingen. Meer dan de helft van deze verdachten had reeds een strafblad (56,3%, n=454). Van deze 807 verdachten was dus 43,7 procent (n=353) *first offender*. Het is lastig in te schatten wat de justitiële voorgeschiedenis is van de verdachten wanneer de uitspraken daar geen informatie over verschaffen. Het is goed voorstelbaar dat de juridische voorgeschiedenis vooral ter sprake komt bij hardnekkige recidiverende daders. Maar ook wanneer de verdachte een *first offender* is, kan verwacht worden dat dit feit genoemd wordt in de uitspraak.

Tabel 3: Frequenties en percentages *first offenders* per type delict

<u>Type delict</u>	Frequentie zaken met informatie over eerdere veroordelingen	<u>First offenders</u>	
		<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>
Diefstal (n=92)	83	13	15,7 %
Geweld (n=225)	184	54	29,3 %
Diefstal met geweld (n=121)	103	38	36,9 %
Fraude (n=119)	90	55	61,1 %
Drugs (n=106)	78	38	48,7 %
Zeden (n=112)	81	59	72,8 %
Verkeer (n=63)	56	29	51,8 %
Poging tot doodslag of moord (n=67)	55	27	49,1 %
Doodslag of moord (n=47)	39	21	53,8 %
Brand (n=19)	16	7	43,8 %

In Tabel 3 is per type delict weergegeven hoeveel verdachten (in ieder geval) *first offender* waren. Opgemerkt moet worden dat de eventueel eerder gepleegde feiten niet hetzelfde type delict hoeft te betreffen. Gezien het feit dat eventuele eerdere veroordelingen niet voor alle verdachten uit de uitspraak is af te leiden zijn de frequenties per type delict lager dan in Tabel 2. Hoewel de percentages *first offenders* wellicht vertekend zijn – de informatie over de justitiële voorgeschiedenis ontbreekt immers vaak – is het wel mogelijk de verdachten van verschillende typen feiten met elkaar te vergelijken. Zo is uit de resultaten van Tabel 3 af te leiden dat de verdachten van diefstal en van geweld relatief vaak eerder zijn veroordeeld en de verdachten van zedendelicten en fraude relatief weinig.

4.3 Eisen en opleggen van de voorwaardelijke straf

In Tabel 4 is weergegeven hoe vaak de verschillende (combinaties van) strafmodaliteiten zijn geëist en opgelegd. In 11 zaken is de eis niet terug te vinden in de uitspraak maar is wel een straf opgelegd. Eventuele vorderingen of schadevergoedingsmaatregelen zijn niet gescoord.

Het valt op dat een geheel voorwaardelijke gevangenisstraf weinig wordt geëist en opgelegd in de zaken die gepubliceerd zijn op rechtspraak.nl. De gevangenisstraf wordt wel vaak deels voorwaardelijk opgelegd. De taakstraf wordt voornamelijk onvoorwaardelijk opgelegd en relatief vaak in combinatie met een (deels) voorwaardelijke gevangenisstraf. De boete wordt ook vooral onvoorwaardelijk opgelegd. Zowel de officier van justitie als de rechter kiest er soms voor een specifieke combinatie van (deels) voorwaardelijke en onvoorwaardelijke straffen (gevangenisstraf, taakstraf en boete) te eisen of op te leggen. Er is dus een mogelijkheid om op maat van de verdachte en de zaak te straffen en van deze mogelijkheid wordt gebruik gemaakt.

Om een beter zicht te krijgen op de toepassing van de voorwaardelijke strafmodaliteiten is, los van eventuele combinaties, gekeken hoe vaak de gevangenisstraf, de taakstraf en de boete voorwaardelijk, deels voorwaardelijk of onvoorwaardelijk wordt geëist of opgelegd. De resultaten staan weergegeven in Tabel 5. Net als uit Tabel 4 blijken rechters iets minder vaak een onvoorwaardelijke gevangenisstraf of een gedeeltelijk voorwaardelijke gevangenisstraf op te leggen dan de officieren van justitie die eisen. Dit komt overeen met de indruk dat de rechter over het algemeen minder hoge straffen oplegt dan door de officier van justitie worden geëist.

Tabel 4: Frequenties van de verschillende geëiste en opgelegde strafmodaliteiten (N=1000)

	<u>Eis OvJ</u>	<u>Uitspraak rechter</u>
Onvoorwaardelijke gevangenisstraf	347	318
Deels voorwaardelijke gevangenisstraf	274	257
Voorwaardelijke gevangenisstraf	14	26
Onvoorwaardelijke taakstraf	78	86
Deels voorwaardelijke taakstraf	15	23
Voorwaardelijke taakstraf	9	17
Onvoorwaardelijke boete	25	22
Deels voorwaardelijke boete	2	9
Voorwaardelijke boete	4	8
Onvoorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke taakstraf	8	6
Onvoorwaardelijke gevangenisstraf + voorwaardelijke taakstraf	-	1
Deels voorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke taakstraf	35	41
Voorwaardelijke gevangenisstraf + voorwaardelijke taakstraf	1	1
Voorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke taakstraf	106	136
Onvoorwaardelijke gevangenisstraf + voorwaardelijke boete	-	1
Voorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke boete	3	9
Onvoorwaardelijke taakstraf + onvoorwaardelijke boete	4	3
Onvoorwaardelijke taakstraf + voorwaardelijke boete	1	1
Deels voorwaardelijke taakstraf + onvoorwaardelijke boete	4	1
Voorwaardelijke taakstraf + onvoorwaardelijke boete	2	-
Deels voorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke taakstraf + onvoorwaardelijke boete	1	-
Deels voorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke taakstraf + voorwaardelijke boete	1	-
Voorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke taakstraf + onvoorwaardelijke boete	5	-
ISD-maatregel	10	3
Tbs met verpleging	2	-
Tbs met verpleging + onvoorwaardelijke gevangenisstraf	28	23
Tbs met verpleging + onvoorwaardelijke gevangenisstraf + onvoorwaardelijke boete	-	1
Tbs met voorwaarden + onvoorwaardelijke gevangenisstraf	5	5
Tbs met voorwaarden + deels voorwaardelijke gevangenisstraf	-	2
Geen strafeis of strafeis niet te vinden in de uitspraak	16	-

Tabel 5: Frequenties en percentages van de opgelegde strafmodaliteiten

	Type straf geëist door de OvJ (N=1000)		Type straf opgelegd door de rechter (N=1000)		In Nederland in 2010 opgelegde sancties (N=134974)	
	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>
Onvoorwaardelijke gevangenisstraf	388	38,8 %	355	35,5 %	13584	10,1%
Deels voorwaardelijke gevangenisstraf	311	31,1 %	300	30,0 %	6558	4,9%
Voorwaardelijke gevangenisstraf	129	12,9 %	172	17,2 %	10214	7,6%
Onvoorwaardelijke taakstraf	239	23,9 %	273	27,3 %		
Deels voorwaardelijke taakstraf	19	1,9 %	24	2,4 %		
Voorwaardelijke taakstraf	12	1,2 %	19	1,9 %		
Onvoorwaardelijke boete	44	4,4 %	36	3,6 %	30827	22,8%
Deels voorwaardelijke boete	2	0,2 %	9	0,9 %	3124	2,3%
Voorwaardelijke boete	6	0,6 %	10	1,0 %	3894	2,9%

In paragraaf 4.1 was al geconstateerd dat de steekproef vanuit rechtspraak.nl geen representatieve steekproef van alle strafzaken is en dat ernstige feiten oververtegenwoordigd zijn. De percentages zaken in deze steekproef waarin de verschillende strafmodaliteiten zijn geëist en opgelegd mag dan ook niet gegeneraliseerd worden naar alle strafzaken. Ter vergelijking zijn in de rechterkolom van Tabel 5 de frequenties en percentages weergegeven van verschillende strafmodaliteiten opgelegd in eerste aanleg in strafzaken in Nederland in 2010 volgens de cijfers van het CBS (Bron: Tabel 6.7 uit Eggen & Kessels, 2011). Zoals te verwachten was, worden, wanneer we alle strafzaken in beschouwing nemen, relatief minder vaak gevangenisstraffen opgelegd en veel vaker boetes, dan in de steekproef uit Rechtspraak.nl. Net als in de steekproef worden (deels) voorwaardelijke boetes weinig opgelegd. De verhouding tussen verschillende modaliteiten van de gevangenisstraf, namelijk onvoorwaardelijk, deels voorwaardelijk en voorwaardelijk, is in de steekproef echter anders dan in de hele populatie. Volgens de CBS-cijfers worden er vaker geheel voorwaardelijke straffen opgelegd dan in de gepubliceerde rechtspraak (33,6% vs. 20,8% in het hier besproken onderzoek) en minder vaak deels voorwaardelijke straffen (21,6% vs. 36,3% in het hier besproken onderzoek). In de steekproef uit rechtspraak.nl is de deels voorwaardelijke gevangenisstraf dus oververtegenwoordigd. In de CBS gegevens wordt geen onderscheid gemaakt tussen onvoorwaardelijke en (deels) voorwaardelijke taakstraf. De taakstraf is in 2010 in 35092 zaken (34637 werkstraf + 455 leerstraf) opgelegd wat overeenkomt met 26,0

procent van alle veroordelingen in strafzaken. Dit komt goed overeen met het percentage waarin de taakstraf was opgelegd in de steekproef, namelijk 31,6 procent.

4.4 Bijzondere voorwaarden

In 533 van de 1000 zaken (53,3%) werd een (deels) voorwaardelijke gevangenisstraf, taakstraf of boete opgelegd. In de helft van deze zaken, namelijk 263 van de 533 (49,3%), werden er ook bijzondere voorwaarden opgelegd. Wanneer er bijzondere voorwaarden worden opgelegd, betekent dit in vrijwel alle gevallen dat de verdachte zich gedurende de proeftijd moet gedragen naar de voorschriften en aanwijzingen die worden gegeven door of namens reclassering. Vaak wordt de inhoud van deze voorschriften en aanwijzingen nader gespecificeerd, bijvoorbeeld middels de toevoeging "ook als dat inhoudt begeleiding of ambulante behandeling door derden, voor zover en voor zolang de reclassering dat noodzakelijk acht". Deze specificaties van de bijzondere voorwaarden, die zeer divers kunnen zijn, zijn tot enkele categorieën teruggebracht en de aantallen waarin deze verschillende typen bijzondere voorwaarden zijn opgelegd staan weergegeven in Tabel 6.

Uit Tabel 6 blijkt dat middels de bijzondere voorwaarden relatief vaak ambulante (forensisch psychiatrische) behandelingen worden opgelegd. In de uitspraken wordt daarbij vaak de beoogde behandelinstelling genoemd, bijvoorbeeld De Waag, Kairos, Het Dok, De Tender of Ambulante Forensische Psychiatrie Noord-Nederland (AFPN). Wanneer er een meldplicht wordt opgelegd dan betekent dit in vrijwel alle gevallen dat de veroordeelde zich (na detentie) moet melden bij de reclassering. Gedragsinterventies die worden opgelegd betreffen vaak een cognitieve vaardigheden training (CoVa), een zogenoemde Leefstijltraining, een agressieregulatie-training, een arbeidsvaardigheden training (ArVa) of een budgetteringscursus. Een straat- of contactverbod wordt vooral gebruikt om te voorkomen dat een slachtoffer opnieuw met de dader wordt geconfronteerd. Een middelenverbod houdt vooral in dat de betrokkene bepaalde drugs, dan wel alcohol, niet mag gebruiken en moet toestaan dat hij wordt gecontroleerd op eventueel gebruik. De aanwijzingen in de categorie Overig zijn zeer specifiek, zoals de aanwijzing dat betrokkene niet bij zijn ouders mag wonen, dat betrokkene geen goederen per internet voor verkoop mag aanbieden of dat betrokkene de reclassering inzicht moet verschaffen in zijn internetgebruik.

Tabel 6: Inhoud bijzondere voorwaarden en frequenties van zaken waarin deze zijn opgelegd

<u>Bijzondere voorwaarden (n=263)</u>	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>
(Ambulante) behandeling	138	52,5 %
Meldplicht	41	15,6 %
Gedragsinterventie	41	15,6 %
Straat-, contact- of stadionverbod	22	8,4 %
Opname in inrichting of begeleid wonen	17	6,5 %
Middelenverbod	12	4,6 %
Overig	10	3,8 %
Niet nader gespecificeerd	65	24,7 %

4.5 Type delict

Per type delict is gekeken hoe vaak de rechter een voorwaardelijke of deels voorwaardelijk straf oplegde. De resultaten staan in Tabel 7. In deze tabel is ook te zien hoe vaak in de uitspraak, naast de algemene voorwaarde, ook bijzondere voorwaarden zijn gespecificeerd. Uit deze tabel blijkt dat er relatief vaak voor een voorwaardelijk(e) straf(deel) in combinatie met bijzondere voorwaarden is gekozen wanneer diefstal met geweld, een zedendelict of brandstichting ten laste was gelegd. Het betreft delicten waarbij verondersteld kan worden dat in relatief veel gevallen pathologie van de verdachte (mede) aan het delict ten grondslag ligt en waarbij de vrijheid om te beslissen het delict wel of niet te plegen door deze pathologie beperkt kan zijn. Het lijkt erop dat de rechter tracht de kans op herhaling in te perken door de verdachte een behandeling of interventie als bijzondere voorwaarde op te leggen, waarbij het voorwaardelijke strafdeel wordt gebruikt om de verdachte daar min of meer toe te dwingen. Ook de verdachten van het delict fraude krijgen vaak een voorwaardelijke straf opgelegd. Maar binnen deze groep worden juist in weinig gevallen bijzondere voorwaarden geformuleerd. Deze verdachten worden blijkbaar over het algemeen gezien als personen die goed in staat zijn een afweging te maken; voor deze groep wordt de dreiging dat bij overtreding van de voorwaarden de voorwaardelijke straf alsnog wordt omgezet in een onvoorwaardelijke straf (oftewel overtreding van de 'algemene voorwaarde' bij een voorwaardelijke straf), gebruikt om de verdachte er van te weerhouden te recidiveren. Bij de resultaten in Tabel 7 moet wel in acht genomen worden dat het niet altijd mogelijk is een (deels) voorwaardelijk straf op te leggen. Een voorwaardelijke straf of voorwaardelijk strafdeel kan alleen worden opgelegd bij gevangenisstraffen van maximaal vier jaar. Dit verklaart mogelijk waarom aan de 47 verdachten van doodslag of moord geen enkele keer een voorwaardelijke straf(deel) opgelegd.

In het navolgende worden per type delict de resultaten samengevat en wordt een indruk gegeven van de inhoud van de eventuele bijzondere voorwaarden die werden opgelegd. Precieze informatie per type delict over de frequenties waarin de gevangenisstraf of de taakstraf onvoorwaardelijk of (deels) voorwaardelijk is opgelegd, en over de hoogte van deze straffen, is te vinden in Tabel B1 in Bijlage 1.

Tabel 7: Frequenties en percentages van oplegging voorwaardelijke straf en bijzondere voorwaarden per type delict

	Voorwaardelijke oplegging straf(deel)		Bijzondere voorwaarden opgelegd, indien voorwaardelijk strafdeel	
	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>	<u>Frequentie</u>	<u>Percentage</u>
Diefstal (n=92)	35	38,0 %	17	48,6 %
Geweld (n=225)	130	57,8 %	61	46,9 %
Diefstal met geweld (n=121)	74	61,2 %	58	78,4 %
Fraude (n=119)	75	63,0 %	15	20,0 %
Drugs (n=106)	43	40,6 %	16	37,2 %
Zeden (n=112)	85	75,9 %	56	65,9 %
Verkeer (n=63)	23	36,5 %	6	26,1 %
Brandstichting (n=19)	16	84,2 %	14	87,5 %
Poging tot doodslag of moord (n=67)	32	47,8 %	17	53,1 %
Doodslag of moord (n=47)	-	-	-	-

Diefstal (n=92)

In bijna de helft van de 92 zaken (46,7%, n=43) waarin diefstal als meest zware feit ten laste was gelegd, werd een onvoorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. In 22,8 procent (n=21) van de zaken werd een deels voorwaardelijke en in 12,0 procent (n=11) een geheel voorwaardelijke gevangenisstraf uitgesproken. Bij drie personen werd de ISD-maatregel opgelegd en bij 26 personen (28,3%) werd een taakstraf opgelegd. Geen van de verdachten kreeg een boete.

Binnen deze groep werden bij aan totaal 35 mensen een (deels) voorwaardelijke taak- of gevangenisstraf opgelegd, voornamelijk (deels) voorwaardelijke gevangenisstraffen. Bij 17 personen werden ook bijzondere voorwaarden opgelegd. In vijf gevallen werd volstaan met de voorwaarde dat de veroordeelde de aanwijzingen van de reclassering moet opvolgen. Wanneer de bijzondere voorwaarden nader gespecificeerd zijn dan betreft het in drie gevallen een gedragsinterventie die gevolgd moet worden. In acht zaken wordt een klinische of ambulante behandeling (voor verslaving) opgelegd.

Geweld (n=225)

De geweldszaken vormen de grootste categorie in de steekproef. Het omvat diverse typen strafbare feiten, zowel zware mishandeling als lichte mishandeling. In de meeste zaken waarin geweld ten laste was gelegd heeft de rechter een gevangenisstraf opgelegd (n=172, 77,8%). Relatief vaak was dat een (deels) voorwaardelijke gevangenisstraf. Bij 81 verdachten van geweld werd een taakstraf opgelegd, dit was meestal (n=67) onvoorwaardelijk. Twintig personen kregen een boete opgelegd: 15 onvoorwaardelijk en vijf voorwaardelijk. Zeven personen kregen de maatregel tbs opgelegd; twee maal was dat de maatregel tbs met voorwaarden. Bij een van hen werd onder meer als voorwaarde gesteld dat hij zich laat opnemen in een verpleeghuis en zich ook laat behandelen voor en controleren op middelengebruik. De ander kreeg als voorwaarde dat hij geen contact mag zoeken met het slachtoffer en geen stalkingsgedrag mag vertonen.

Aan verdachten van geweld wordt dus relatief vaak (n=130, 57,8%) een (deels) voorwaardelijke straf opgelegd, bijna altijd een (deels) voorwaardelijke gevangenisstraf. Bij 61 van de 130 (46,9%) mensen die een (deels) voorwaardelijke straf kregen, werden ook bijzondere voorwaarden opgelegd. Vaak hielden deze bijzondere voorwaarden in dat betrokkene zich (ambulant) moet laten behandelen bij een ambulante forensisch psychiatrische behandelinstelling, zoals De Waag, AFPN of De Tender. Ook werd een aantal mensen een CoVa-training of een agressiehanteringstraining voorgeschreven. In diverse gevallen zijn straat- en contactverboden opgelegd om te voorkomen dat de slachtoffers benaderd zouden worden. Een persoon mag zich niet begeven in een voetbalstadion of speelveld waar een nader genoemde club speelt, noch zich in (de omgeving van) het stadion van diezelfde club begeven. In een vonnis in een andere zaak was een lijst van 10 evenementen opgenomen; betrokkene moet zich op de dagen en tijdstippen van deze evenementen melden bij de politie. Zes personen werd als bijzondere voorwaarde opgelegd dat zij zich klinisch zouden laten opnemen en behandelen; meestal werd daarbij de naam genoemd van een Forensisch Psychiatrische Afdeling (FPA) van een GGz-instelling.

Diefstal met geweld (n=121)

In deze categorie valt op dat wanneer er een gevangenisstraf werd opgelegd (n=119) dit in de meeste gevallen een deels voorwaardelijke gevangenisstraf was (n=68, 56,2%). Bij 18 personen werd een taakstraf opgelegd; in 16 gevallen was deze onvoorwaardelijk. In geen enkele zaak werd een boete of een behandelmaatregel (ISD of tbs) opgelegd.

Binnen deze categorie is de (deels) voorwaardelijke straf een belangrijke strafmodaliteit. Daar werden ook relatief vaak bijzondere voorwaarden aan verbonden, namelijk in 58 zaken. Indien deze bijzondere voorwaarden nader waren gespecificeerd dan ging het vaak om een ambulante

behandeling bij een forensische instelling, zoals bij Kairos of Het Dok. Vaak wordt de Intensieve Trajectbegeleiding (ITB) genoemd. Dit is een intensieve begeleiding voor zogeheten harde kern jongeren die gericht is op het toekomstperspectief van de jongere en waar gewerkt wordt met strikte controle en afspraken. Ook de CoVa, Arva, leefstijltraining en leefstijltraining wordt regelmatig opgelegd in het kader van de bijzondere voorwaarden.

Fraude (n=119)

In de categorie fraude vallen delicten als valsheid in geschrifte en oplichting. Voor fraude wordt ongeveer even vaak een onvoorwaardelijke (n=31, 26,1%), als een deels voorwaardelijke (n=25, 21,0%) als een geheel voorwaardelijke gevangenisstraf (n=32, 26,9%) opgelegd. Ook kiest de rechter relatief vaak voor een taakstraf. Tien verdachten kregen een onvoorwaardelijke boete en vijf personen een deels voorwaardelijke boete. Bij niemand werd een behandelmaatregel opgelegd.

Binnen deze categorie wordt relatief vaak, namelijk 75 keer, een (deels) voorwaardelijke straf opgelegd. Maar in deze delict-categorie worden daar zelden bijzondere voorwaarden aan verbonden; dit gebeurde slechts in 15 gevallen. Het lijkt er op dat de rechter de voorwaardelijke straf voor deze verdachten (met alleen de 'algemene voorwaarde') vooral als een zogeheten 'stok achter de deur', oftewel een vorm van speciale preventie, toepast. De bijzondere voorwaarden werden in de meeste van die 15 gevallen niet nader gespecificeerd; zes mensen kregen een ambulante behandeling of een gedragsinterventie opgelegd en een persoon mag gedurende de proeftijd geen goederen of diensten ter verkoop aanbieden op een verkoopsite op internet.

Drugs (n=106)

Voor de veroordeling van drugsdelicten kiest de rechter relatief vaak voor een onvoorwaardelijke gevangenisstraf, namelijk in 52,8 procent (n=56) van de zaken. In vergelijking met de andere delicttypen wordt de taakstraf weinig opgelegd. Zeven maal werd een boete opgelegd. In geen van de zaken werd een tbs of ISD maatregel opgelegd.

Binnen deze categorie worden relatief weinig (deels) voorwaardelijke straffen opgelegd. Voor slechts 16 personen werden bij de oplegging van een voorwaardelijk strafdeel bijzondere voorwaarden gespecificeerd. Deze hielden vooral begeleiding door de (verslavings)reclassering in. Gezien de mogelijke verslavingsproblematiek binnen deze subgroep van verdachten was wellicht te verwachten dat de rechter vaker een behandeling zou opleggen in het kader van bijzondere voorwaarden bij een voorwaardelijk strafdeel. Aan de andere kant, eerder bleek uit Tabel 3 dat slechts de helft van deze groep verdachten uit zogeheten *first offenders* bestaat. Wellicht zijn eerdere behandel pogingen niet succesvol geweest. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat zich in deze groep ook zogeheten (vaak buitenlandse) drugskoeriers bevinden die wellicht zelf niet gebruiken. Al met al geven de uitspraken onvoldoende informatie over de achterliggende overwegingen.

Zeden (n=112)

Van de verdachten van een zedendelict kreeg 19,6 procent (n=22) een onvoorwaardelijke, 37,5 procent (n=42) een deels voorwaardelijke en 35,7 procent (n=40) een geheel voorwaardelijke gevangenisstraf. Aan deze groep verdachten wordt dus relatief vaak een (deels) voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. Vier maal werd een onvoorwaardelijke boete opgelegd. In vergelijking met de andere delictgroepen wordt vaak voor de taakstraf gekozen (42,8%, n=48). In deze delictcategorie werd het meest frequent de tbs-maatregel opgelegd, namelijk in negen zaken. Vier maal was dat tbs met voorwaarden. Een veroordeelde moest zich in het kader van deze voorwaarden laten opnemen en behandelen in Hoeve Boschoord en de drie anderen in een FPA van een GGz-instelling. Bij twee van hen werd ook als voorwaarde gesteld dat zij zich laten behandelen

met libido-remmende medicatie. Een persoon werd ontzet uit zijn beroep waarin hij onderricht en instructies geeft aan minderjarige meisjes.

De rechter kiest voor dit type delict niet alleen vaak voor een (deels) voorwaardelijke straf maar verbindt daar ook relatief vaak bijzondere voorwaarden aan, namelijk in 56 gevallen. In vijf gevallen werd als bijzondere voorwaarde gesteld dat de betrokkene geen contact mocht zoeken met (families) van de slachtoffers of met minderjarigen. Een persoon moet de reclassering inzage geven in zijn internetgebruik. In 50 van de 56 uitspraken werd een ambulante (forensische) behandelinstelling bij naam genoemd waar betrokkene in het kader van de bijzondere voorwaarde zich moet laten behandelen. Dat waren onder andere De Waag, AFPN, Het Dok, Kairos en De Tender. Al met al legt de rechter voor dit type delict vaak een behandeling op. In 8,0 procent (n=9) was dat de tbs-maatregel en in 44,6 procent (n=50) een behandeling in het kader van de bijzondere voorwaarden van het voorwaardelijke strafdeel.

Verkeer (n=63)

De verkeersdelicten werden in de meeste gevallen (n=40, 63,5%) afgedaan met een taakstraf. Wanneer een gevangenisstraf wordt opgelegd dan wordt vooral voor een (deels) voorwaardelijke straf gekozen: 12,7 procent (n=8) kreeg een onvoorwaardelijke, 7,9 procent (n=5) kreeg een deels voorwaardelijke straf en 19,0 procent (n=12) kreeg een voorwaardelijke gevangenisstraf. Er werd aan 12 personen een boete opgelegd. Bij 44 mensen werd de bevoegdheid om een motorrijtuig te besturen voor een bepaalde periode ontzegd (min= 6 maanden, max= 5 jaar). Bij een persoon werd de rijbevoegdheid 2 maanden onvoorwaardelijk en 10 maanden voorwaardelijk ontzegd.

Terwijl de rechter in 23 zaken voor een (deels) voorwaardelijk(e) straf kiest (gevangenisstraf, taakstraf of boete) worden daar niet zo vaak bijzondere voorwaarden aan verbonden, namelijk slechts in 6 gevallen. Deze voorwaarden hielden vooral in dat de betrokkene de aanwijzingen van de reclassering moet opvolgen. Een persoon kreeg elektronisch toezicht opgelegd in het kader van de bijzondere voorwaarde.

Brandstichting (n=19)

In de steekproef is het delict brandstichting het minst frequent ten laste gelegd, namelijk in 19 zaken. Dit betekent dat de percentage met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. In ongeveer de helft van deze zaken (52,6%, n=10) werd een deels voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. In drie zaken (15,8%) kreeg de verdachte een onvoorwaardelijke en in vier zaken (21,1%) een voorwaardelijke gevangenisstraf. Ook werd zes maal een taakstraf opgelegd, waarvan drie (deels) voorwaardelijk.

Aan 16 van de 19 verdachten van brandstichting werd een (deels) voorwaardelijke straf opgelegd. De rechter kiest niet alleen vaak voor de voorwaardelijke strafmodaliteit maar verbindt daar ook vaak bijzondere voorwaarden aan, namelijk in 14 gevallen. In tien van deze uitspraken werd een behandeling (gericht op de verslavingsproblematiek) opgelegd in het kader van de bijzondere voorwaarde.

Poging tot doodslag of moord (n=67)

Binnen deze delictcategorie werd vooral een gevangenisstraf opgelegd. Deze was in 33 zaken (49,3%) onvoorwaardelijk, in 27 zaken (40,3%) deels voorwaardelijk en in vijf zaken (7,5%) geheel voorwaardelijk. De taakstraf werd aan zes personen onvoorwaardelijk opgelegd. Zeven personen (10,4%) kregen de tbs-maatregel opgelegd, waarvan één persoon tbs met voorwaarden. Onderdeel van deze voorwaarden was een opname en behandeling in FPK Assen.

In 19 zaken was het niet mogelijk om een voorwaardelijke straf op te leggen omdat de opgelegde gevangenisstraf meer dan 4 jaar is. In 32 andere gevallen is wel gekozen voor een (deels) voorwaardelijke straf, waarbij in 17 gevallen ook bijzondere voorwaarden zijn gespecificeerd; 12 maal hadden deze betrekking op een (ambulante) behandeling. Bij één persoon is als voorwaarde gesteld dat hij niet bij zijn moeder en stiefvader mag wonen en een ander mag geen rechtsreeks contact zoeken met zijn kinderen.

Doodslag of moord (n=47)

In 47 zaken was de verdachte doodslag of moord opgelegd. In al deze zaken veroordeelde de rechter de verdachte tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. In 45 van deze 47 zaken was deze straf hoger dan 4 jaar. Het was in de meeste zaken dus wettelijk niet mogelijk om een voorwaardelijke straf of strafdeel op te leggen. In totaal kregen zeven veroordeelden de maatregel tbs met dwangverpleging opgelegd.

4.6 Kenmerken persoon van de verdachte en omstandigheden

De indirecte gevolgen van een onvoorwaardelijke gevangenisstraf kunnen groot zijn voor de verdachte en zijn naasten, en dat zijn omstandigheden waar rechters over het algemeen rekening mee houden. De verdachte kan zijn baan kwijtraken, de huur niet meer betalen en niet meer zorgen voor thuiswonende kinderen.

In de uitspraken is gezocht naar informatie over het geslacht van de verdachte, de leeftijd, of verdachte een vaste woon- of verblijfplaats heeft, een vaste baan heeft, een partner heeft, inwonende kinderen heeft en of er sprake is van verslavingsproblematiek. Vervolgens is gekeken of er, voor zover de informatie in de uitspraken te vinden was, een verschil is tussen de groep die een onvoorwaardelijke straf kreeg opgelegd en de groep die (deels) voorwaardelijk werd gestraft. De resultaten staan weergegeven in Tabel 8.

Slechts in twee van de 1000 uitspraken is geen informatie te vinden over het geslacht van de verdachte. Onder de (deels) voorwaardelijk gestraften is het aantal vrouwen een iets hoger dan onder de onvoorwaardelijke gestraften (respectievelijk 10,1% en 8,0%) maar dit verschil is erg klein en niet significant.

In 662 van de 1000 uitspraken was geen informatie te vinden over de leeftijd van de verdachte. De leeftijd wordt aanmerkelijk vaker vermeld in uitspraken van een (deels) voorwaardelijke straf dan in uitspraken van een onvoorwaardelijke straf. Dit zou kunnen betekenen dat de leeftijd een rol speelt in de overwegingen om wel of niet een voorwaardelijke straf op te leggen. Wanneer we echter kijken naar de gemiddelde leeftijd in beide groepen, dan zien we dat de leeftijd van de onvoorwaardelijke gestraften (34,2, Sd=11,6, n=290) vrijwel gelijk is aan die van de (deels) voorwaardelijke gestraften (35,8, Sd=14,0, n=372). En wanneer de leeftijd ingedeeld wordt in verschillende leeftijdscategorieën (zie ook Tabel 8), dan blijkt deze verdeling vrijwel gelijk te zijn voor beide groepen.

Wat betreft de overige variabelen die betrekking hebben op de persoon van de verdachte blijkt dat daar meestal geen informatie over te vinden in de uitspraken, over het algemeen in minder dan 10 procent van de uitspraken. Het is daarom van belang de resultaten met grote voorzichtigheid te interpreteren. Wanneer in een uitspraak niets wordt gezegd over een eventuele verslaving van de verdachte, dan betekent dat niet altijd dat hij ook niet verslaafd is. Eventuele verschillen tussen de groepen onvoorwaardelijk en (deel) voorwaardelijke gestraften mogen dan ook niet gegeneraliseerd worden naar de hele populatie. Bijvoorbeeld, als het feit dat de verdachte verslaafd is vaker wordt benoemd voor de (deels) voorwaardelijk veroordeelden, dan wil dat niet zeggen dat (deels) voorwaardelijk veroordeelden vaker verslavingsproblematiek hebben. Dit betekent wellicht wel dat eventueel aanwezige persoonlijkheidsproblematiek bij de (deels) voorwaardelijk veroordeelde vaker heeft meegespeeld in de overwegingen van de rechter.

Tabel 8: Frequenties en percentages van in uitspraak genoemde kenmerken en persoonlijke omstandigheden van de verdachte

	<u>Onvoorwaardelijke straf</u> <u>(n=467)</u>		<u>(deels) voorwaardelijke</u> <u>straf (n=533)</u>	
	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>
Geslacht (n=998)				
Man	428	92,0%	479	89,9%
Vrouw	37	8,0%	54	10,1%
Leeftijd (n=662):	Gemiddelde = 34,2 (Sd=11,6, n=290, min=15 max=71)		Gemiddelde = 35,8 (Sd=14,0, n=372, min=15 max=85)	
Leeftijdscategorieën:	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>
Jonger dan 18 jaar	7	2,4%	5	1,3%
18 en 19 jaar	15	5,2%	29	7,8%
Van 20 tot 30 jaar	101	34,8%	120	32,3%
Van 30 tot 40 jaar	74	25,5%	71	19,1%
Van 40 tot 50 jaar	60	20,7%	79	21,2%
Van 50 tot 60 jaar	27	9,3%	46	12,4%
60 jaar en ouder	6	2,1%	22	5,9%
	<u>Wel</u>	<u>Niet (of niet</u> <u>meer)</u>	<u>Wel</u>	<u>Niet (of niet</u> <u>meer)</u>
Vaste woon- en verblijfplaats (n=99)	20	23	47	9
Vaste baan (n=89)	7	19	38	25
Partner (n=75)	9	13	37	16
Inwonende kinderen (n=61)	3	15	26	17
Verslaving (n=90)	39	-	50	1

Tabel 8 laat zien dat de variabelen vaste woon- en verblijfplaats, vaste baan, partner, inwonende kinderen en verslaving vaker ter sprake komen in de uitspraken als een (deels) voorwaardelijke straf is opgelegd. Het lijkt er op dat deze variabelen een rol kunnen spelen in de overwegingen van de rechter om wel of geen voorwaardelijke straf op te leggen.

4.7 Argumenten in de strafmotivering

Om een idee te krijgen van het type verdachten en strafzaken waarbij de voorwaardelijke straf wordt opgelegd en geëist, is gekeken naar de motiveringen van de officier van justitie en de rechter om voor een bepaalde straf te kiezen. De uitspraken bevatten echter weinig informatie over de argumenten van de aanklager om een bepaalde straf te eisen. Het navolgende beperkt zich daarom tot de argumenten die zijn terug te vinden in de strafmotivering van de rechter.

Er is voor gekozen om in de analyse van de strafmotivering de standaardformulering, die aan het begin van elke motivering staat, niet mee te nemen. Deze luidt: "Bij het bepalen van de op te leggen straffen heeft de rechtbank/het hof rekening gehouden met de ernst van het feit, de omstandigheden waaronder dit is begaan en de persoon van de verdachte". De argumenten die de codeurs onderscheidden in de overige tekst van de uitspraken zijn ingedeeld in de volgende subcategorieën: aard van het delict, kenmerken van de dader, gevolgen van het delict en strafdoelen. De argumenten met betrekking tot de eerste twee subcategorieën, aard van het delict en de kenmerken van de dader, kunnen onderverdeeld worden als zijnde strafverzwarend of strafverminderend. Tijdens het scoren bleek de scheidslijn tussen argumenten met betrekking tot daderkenmerken, delictkenmerken en gevolgen van het delict niet altijd scherp. Bijvoorbeeld, wanneer gesteld wordt dat "de verdachte financieel gewin voorop heeft gesteld" zegt dat zowel iets over de dader als over de aard van het delict. In dergelijke gevallen hebben de codeurs bij het scoren gekeken in welke context de rechter de uitspraak gebruikt in zijn betoog.

In Tabel 9 is te zien welke argumenten binnen de bovengenoemde subcategorieën vallen. Sommige argumenten zijn minder specifiek dan andere. Het argument 'ernst van het feit' is niet alleen gescoord als is opgemerkt dat het een ernstig misdrijf betreft, maar ook als het feit op brute wijze is gepleegd, de verdachte een grote rol heeft gespeeld in het geheel of als de verdachte gezien zijn functie beter had moeten weten. Het argument 'eerdere veroordeling' betreft het eventuele strafblad van de verdachte. De verdachte is 'hardleers' als hij als veelpleger wordt beschouwd, hij niet geleerd heeft van zijn fouten of eerdere voorwaarden heeft geschonden. De proceshouding is 'meewerkend' als hij openheid van zaken geeft, meewerkt aan onderzoek of spijt betuigt. De houding is als 'tegenwerkend' gescoord als de verdachte de feiten ontkent, niet meewerkt aan onderzoek of zijn verantwoordelijkheid niet neemt voor het ten laste gelegde.²¹ Onder 'beschadiging slachtoffer(s)' valt alle schade die slachtoffers (zijnde geen rechtspersonen) hebben opgedaan: psychische, financiële schade of lichamelijk letsel. Argumenten betreffende schade van algemene voorzieningen en andere maatschappelijke schade zijn apart gecodeerd, zo ook maatschappelijke (inclusief onrust en gevoelens van onveiligheid in de maatschappij).

De argumenten zijn gescoord als zijnde wel of niet naar voren gebracht in de motivering. De frequenties en percentages waarin de verschillende argumenten zijn genoemd staan weergegeven Tabel 9. De resultaten zijn apart weergegeven voor de uitspraken waarin de opgelegde straf onvoorwaardelijk was (n=467) en de uitspraken waarin de straf (deels) voorwaardelijk was (n=533). De resultaten hebben echter een belangrijke beperking. Namelijk, wanneer een argument niet genoemd wordt wil dat niet zeggen dat dit argument geen rol heeft gespeeld in de rechterlijke beslissing. Toch geven de resultaten een indruk van de beweegredenen van de rechters met betrekking tot de voorwaardelijke straf. Zo valt op dat de verdachten in beide groepen verschillen wat betreft eerdere veroordelingen. Waar bij een onvoorwaardelijke straf relatief vaak wordt gerefereerd aan de eerdere veroordelingen van de verdachte (51,6% onvoorwaardelijk versus 37,9% (deels) voorwaardelijk) komt in de uitspraken van een (deels) voorwaardelijke straf vaker naar voren dat de verdachte nooit eerder is veroordeeld (43,3% van de voorwaardelijke veroordeelden versus 27,6% bij de onvoorwaardelijk veroordeelden). Ook het argument dat de verdachte 'hardleers' zou zijn wordt vaker genoemd in de uitspraken waarin een onvoorwaardelijk

²¹ Rechters beschouwen het ontkennen van een feit soms als 'niet-meewerken'. In alle zaken die zijn onderzocht is de verdachte veroordeeld. Vanzelfsprekend is de verdachte vrij in het bepalen van zijn procespositie (ontkennen, bekennen, zwijgen, meewerken of niet meewerken). Gezien de veroordelingen is ervoor gekozen om een verdachte die ontkent te categoriseren als 'niet-meewerkend'. Uiteraard moet met verdergaande conclusies op dit punt uitermate voorzichtig worden opgetreden.

straf wordt uitgesproken dan in uitspraken met een deel voorwaardelijke straf (23,3% versus 12,0%). Een ander verschil tussen beide groepen is de proceshouding. In de uitspraken van de onvoorwaardelijk veroordeelden komt vaker een tegenwerkende proceshouding naar voren (17,3% versus 8,1%). In de uitspraken van de (deels) voorwaardelijke veroordeelden wordt de meewerkende proceshouding vaker genoemd (14,8%) dan in die van de onvoorwaardelijk veroordeelden (6,4%).

Tabel 9: Frequenties en percentages van de verschillende typen argumenten die in de uitspraken zijn genoemd in de strafmotivering

	Onvoorwaardelijke straf (n=467)		(Deels) voorwaardelijke straf (n=533)	
	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>
Argumenten met betrekking tot de aard van het delict:				
<u>Strafverzwarend</u>				
Ernst van het feit	197	42,2 %	206	38,6 %
Misbruik van vertrouwen	59	12,6 %	94	17,6 %
Feit brengt de veiligheid in gevaar	52	11,1 %	42	7,9 %
Feit gepleegd onder invloed van alcohol	21	4,5 %	31	5,8 %
Over langere periode gepleegd	19	4,1 %	48	9,0 %
<u>Strafverminderend</u>				
Het betreft een oud feit	22	4,7 %	40	7,5 %
Vormverzuim	21	4,5 %	28	5,3 %
Gering aandeel in het feit	8	1,7 %	24	4,5 %
Argumenten met betrekking tot de kenmerken van de dader:				
<u>Strafverzwarend</u>				
Eerder veroordeeld	241	51,6 %	202	37,9 %
Hardleersheid	109	23,3 %	64	12,0 %
Tegenwerkende proceshouding	81	17,3 %	43	8,1 %
Financieel gewin voorop gesteld	76	16,3 %	79	14,8 %
Gewetenloosheid	39	8,4 %	43	8,1 %
<u>Strafverminderend</u>				
Niet eerder veroordeeld	129	27,6 %	231	43,3 %
Psychische problematiek / verminderde toerekeningsvatbaarheid	34	7,3 %	60	11,3 %
Meewerkende proceshouding	30	6,4 %	79	14,8 %
Verslavingsproblematiek	25	5,4 %	27	5,1 %
Reeds geconfronteerd met gevolgen	21	4,5 %	33	6,2 %
Verdachte is op de goede weg	19	4,1 %	50	9,4 %
De verdachte is jong	16	3,4 %	30	5,6 %
Contact met de reclassering onderhouden	3	0,6 %	28	5,3 %

Tabel 9: Vervolg

	Onvoorwaardelijke straf (n=467)		Voorwaardelijke straf (n=533)	
	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>
Argumenten met betrekking tot de slachtoffers of de gevolgen van het delict:				
Beschadiging slachtoffer(s)	275	58,9 %	320	60,0 %
Maatschappelijke onrust	174	37,3 %	156	29,3 %
Maatschappelijke schade	108	23,1 %	108	20,3 %
Schade aan volksgezondheid	62	13,3 %	35	6,6 %
Argumenten met betrekking tot specifieke strafdoelen:				
Generale preventie, normbevestiging	30	6,4 %	31	5,8 %
Bescherming maatschappij, incapacitatie	23	4,9 %	4	0,8 %
Vergelding	12	2,6 %	9	1,7 %
Individuele afschrikking, speciale preventie	4	0,9 %	10	1,9 %

Het is opvallend dat de theoretische doelen van straffen relatief weinig worden genoemd in uitspraken. Waarschijnlijk spelen deze doelen meer op de achtergrond een rol in de besluitvorming. Gezien deze lage frequenties is het niet mogelijk significante verschillen vast te stellen tussen de twee categorieën uitspraken. Het enige verschil is waarneembaar met betrekking tot bescherming van de maatschappij/incapacitatie; dit argument wordt vaker genoemd in uitspraken van een onvoorwaardelijke straf. Dit verschil, dat feitelijk te klein is om conclusies aan te mogen trekken, is wel in lijn met de verwachtingen.

Een aantal argumenten heeft specifiek betrekking op de overweging van de rechter om wel of juist niet te kiezen voor een voorwaardelijke straf. Deze argumenten zijn apart verzameld en gecodeerd. In de uitspraken waarin een onvoorwaardelijke straf is opgelegd (n=467) werden relatief weinig uitspraken gevonden die inzicht gaven in de keuze voor een onvoorwaardelijke in plaats van een (deels) voorwaardelijke straf. De frequenties staan weergegeven in Tabel 10.

Tabel 10: Argumenten in de strafmotivering om geen (deels) voorwaardelijke maar een onvoorwaardelijke straf op te leggen (n=467)

	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>
Een voorwaardelijke straf voegt niets toe	17	3,6 %
Betrokkene is niet gemotiveerd/geeft geen openheid van zaken	16	3,4 %
Het feit is te ernstig voor een (deels) voorwaardelijke straf	7	1,5 %
Een taakstraf is meer passend dan een voorwaardelijke straf	2	0,4 %

In de uitspraken waarin een (deels) voorwaardelijke straf is opgelegd, is in de strafmotiveringen vaak wel informatie te vinden over de keuze voor een (deels) voorwaardelijke straf. Er zijn 17 verschillende argumenten onderscheiden die binnen drie categorieën vallen: argumenten met betrekking tot (het terugdringen van) de kans op recidive, argumenten met betrekking tot de omvang van de op te leggen straf en argumenten met betrekking tot de persoon van de verdachte. Het argument dat betrokkene verminderd toerekeningsvatbaar is, zou geplaatst kunnen worden onder argumenten met betrekking tot de omvang van de straf. Verminderde toerekeningsvatbaarheid leidt er immers vaak toe dat de rechter een minder hoge straf oplegt. Er is echter voor gekozen dit argument te scharen onder de argumenten met betrekking tot de speciale preventie. Voor personen die verminderd toerekeningsvatbaar worden geacht voor het gepleegde delict, wordt vaak een behandeling als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijk strafdeel opgelegd om de kans op herhaling (op grond van en stoornis) terug te dringen. In Tabel 11 is te lezen welke argumenten in de strafmotiveringen genoemd zijn om te kiezen voor een (deels) voorwaardelijke straf en hoe frequent deze argumenten zijn genoemd.

Tabel 11: Argumenten in de strafmotivering om geen onvoorwaardelijke maar een (deels) voorwaardelijke straf op te leggen (n=533)

	<u>Freq.</u>	<u>Perc.</u>
<u>Argumenten met betrekking tot de kans op recidive/speciale preventie</u>		
Voorwaardelijke straf is nodig als stok achter de deur/om verdachte te weerhouden van het plegen van nieuwe feiten	235	44,1 %
Verdachte heeft toezicht nodig	113	21,2 %
Verdachte is gemotiveerd voor behandeling	41	7,7 %
Verdachte is verminderd toerekeningsvatbaar	18	3,4 %
Verdachte heeft eerder goed contact onderhouden met reclassering	8	1,5 %
De kans op recidive is laag	8	1,5 %
<u>Argumenten met betrekking tot de omvang van de straf</u>		
Verdachte is niet eerder veroordeeld	50	9,4 %
Verdachte heeft spijt	22	4,1 %
Het betreft een oud feit	12	2,3 %
Gebeuren heeft reeds een grote impact gehad	11	2,1 %
Vormverzuim	11	2,1 %
Verdachte heeft een gering aandeel in het feit	6	1,1 %
De medeverdachte krijgt ook een voorwaardelijke straf	3	0,6 %
<u>Argumenten met betrekking tot de persoon van de verdachte</u>		
Er zijn bijzondere omstandigheden (baan, kinderen, financiën, etc)	58	10,9 %
Verdachte is nog jong	10	1,9 %
Verdachte gebruikt geen middelen meer	4	0,8 %

Zoals eerder gezegd zullen niet alle overwegingen van rechters om wel of niet een voorwaardelijke straf op te leggen compleet zijn opgenomen in de uitspraak. De resultaten uit Tabel 11 moeten daarom met terughoudendheid worden geïnterpreteerd. Het lijkt er echter op dat de rechter de voorwaardelijke strafmodaliteit vooral gebruikt om de kans op recidive terug te dringen. Deze wordt vooral gebruikt als 'stok achter de deur'; het idee is dat de dreiging van de ten uitvoerlegging van het voorwaardelijke deel de verdachte er van zal weerhouden om een nieuw delict te plegen. De voorwaardelijke straf is ook een manier om toezicht te houden op de verdachte. Ook wordt deze modaliteit gebruikt om de verdachte in behandeling te krijgen waarmee de kans op recidive kan worden teruggebracht. Met de voorwaardelijke straf is het in een aantal gevallen ook mogelijk om rekening te houden met de persoonlijke omstandigheden van de verdachte en eventuele positieve ontwikkelingen in het leven van de verdachte niet te belemmeren. Met een voorwaardelijke straf is het immers mogelijk om een baan te behouden, een opleiding te kunnen voortzetten of overige gezinsleden niet te benadelen. Duidelijk is ook dat de voorwaardelijke straf wordt gezien als minder zwaar dan de onvoorwaardelijke straf. Vooral het feit dat verdachte *first offender* is doet de rechter er in een aantal gevallen toe besluiten een voorwaardelijke straf op te leggen. Dit laatste kan op verschillende manieren worden uitgelegd. Misschien meent de rechter dat de verdachte minder zwaar gestraft hoeft te worden. Ook is het mogelijk dat de rechter denkt dat het veronderstelde mechanisme van 'stok achter de deur' vooral bij *first offenders* werkt.

De argumenten, zoals samengevat in Tabel 11 om een (deels) voorwaardelijke straf op te leggen, kunnen ook uitgesplitst worden voor de verschillende typen delicten. Maar omdat het veelal om lage frequenties gaat is het van belang deze met grote terughoudendheid te interpreteren. En ook hier geldt dat niet (altijd) alle argumenten die er waren voor het opleggen van de voorwaardelijke straf in de uitspraak opgenomen zullen zijn. Dit betekent dat wanneer voor 9,4 procent van de verdachten het argument wordt genoemd dat zij niet eerder veroordeeld zijn geweest, dit zeker niet geïnterpreteerd mag worden als dat 9,4 procent van de verdachten *first offender* is. Het betekent wel dat bij (tenminste) 9,4 procent van de verdachten het feit dat zij *first offender* waren meespeelde in de beslissing om een (deels) voorwaardelijke straf op te leggen. Al met al blijkt uit nadere bestudering van de argumenten per delict, dat vooral in de zaken waarin zedendelicten, brandstichting, diefstal en diefstal met geweld ten laste zijn gelegd er veel argumenten in de uitspraak ter sprake komen met betrekking tot het terugdringen van de kans op recidive bij deze verdachte (speciale preventie) middels toezicht of behandeling. In de zaken waarin fraude ten laste is gelegd wordt wel vaak de functie van 'stok achter de deur' genoemd in de uitleg voor de keuze van de voorwaardelijke straf, maar komt, anders dan bij voorgenoemde delicten, behandeling of reclasseringscontact verder niet ter sprake. Zie voor een uitsplitsing van de frequenties van de argumenten per delict Tabel B2 in Bijlage 2.

4.8 Conclusies rechtspraakonderzoek

Uit de resultaten van het rechtspraakonderzoek blijkt dat zowel officieren van justitie als rechters veelvuldig gebruik maken van de mogelijkheid om een gevangenisstraf (deels) voorwaardelijk respectievelijk te eisen of op te leggen. Vooral de gevangenisstraf wordt relatief vaak (deels) voorwaardelijk opgelegd. Uit de resultaten kwam ook naar voren dat de officier van justitie iets vaker een onvoorwaardelijke gevangenisstraf of een deels voorwaardelijke gevangenisstraf eist dan dat de rechter deze oplegt.

De voorwaardelijke strafmodaliteiten geven de officier van justitie en de rechter de mogelijkheid om op maat van de verdachte en de strafzaak een straf te eisen of op te leggen. Dit onderzoek laat zien dat van deze mogelijkheid gebruik wordt gemaakt. Zo worden er regelmatig combinaties van (deels) voorwaardelijke en onvoorwaardelijke straffen geëist en opgelegd; een onvoorwaardelijke taakstraf wordt bijvoorbeeld relatief vaak in combinatie met een deels voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. De resultaten van dit onderzoek laten ook zien dat de voorwaardelijke straf op verschillende manieren wordt gebruikt om de kans op recidive terug te dringen en dat ook

hierbij maatwerk plaatsvindt. Wanneer de verdachte geacht wordt weloverwogen afwegingen te kunnen maken wat betreft het wel of niet opnieuw plegen van een delict, dan kan een voorwaardelijke straf, als algemene voorwaarde, ingezet worden als afschrikking: indien betrokkene recidiveert kan het voorwaardelijke deel alsnog ten uitvoer gelegd worden. Bij plegers van fraude wordt de voorwaardelijke straf vaak op deze manier ingezet; er wordt vaak een voorwaardelijk(e) straf(deel) als algemene voorwaarde opgelegd en er worden geen bijzondere voorwaarden aan verbonden. Wanneer er ook bijzondere voorwaarden worden verbonden aan de voorwaardelijke straf, dan geeft dat de mogelijkheid de reclassering toezicht te laten uitvoeren gedurende de proeftijd. Betrokkene moet zich dan gedurende de proeftijd gedragen naar de voorschriften en aanwijzingen van de reclassering. Vaak worden er in de uitspraak ook meer specifieke bijzondere voorwaarden geformuleerd waaraan betrokkene zich tijdens de proeftijd moet houden. Bestudering hiervan laat zien dat de voorwaardelijke straf dan vooral gebruikt wordt om te zorgen dat betrokkene een (door de rechter gespecificeerde) behandeling of gedragsinterventie ondergaat. Vooral bij daders van geweldsdelicten en zedendelicten gebeurt dit vaak. Het delictgevaar wordt voor deze groep blijkbaar vaak (mede) bepaald door de aanwezige pathologie en om de kans op recidive terug te dringen is behandeling geïndiceerd. Soms wordt een bijzondere voorwaarde gebruikt om te zorgen dat de betrokkene zich inderdaad meldt bij de reclassering, om verdachte er van te weerhouden middelen te gebruiken, om te voorkomen dat betrokkene contact zoekt met slachtoffers, of om te voorkomen dat verdachte zich in bepaalde gebieden begeeft. Een enkele keer worden zeer specifiek op de persoon van de verdachte toegesneden bijzondere voorwaarden geformuleerd.

Strafrechtelijke uitspraken zoals bestudeerd in dit onderzoek bevatten geen informatie over de overwegingen van de officier van justitie en beperkte informatie over de overwegingen van de rechter. Het is opvallend dat de beslissing om een voorwaardelijke straf op te leggen (en geen onvoorwaardelijke straf) veel vaker wordt gemotiveerd in de uitspraak, dan de omgekeerde beslissing, namelijk de beslissing om een onvoorwaardelijke straf op te leggen (en geen voorwaardelijke). Blijkbaar vinden rechters vaker dat een keuze voor een voorwaardelijke straf toelichting behoeft.

Hoewel het lastig is conclusies te trekken over de argumenten en beweegredenen van rechters, blijkt wel dat de rechters minder geneigd zijn om een (deels) voorwaardelijke straf op te leggen als het een recidiverende verdachte betreft. Maar in welk geval een recidiverende verdachte nog wel of niet meer in aanmerking komt voor een (deels) voorwaardelijke straf, kon niet afgeleid worden uit de uitspraken. De proceshouding (wel of niet meewerkend) lijkt de kans op een (deels) voorwaardelijke straf ook mede te bepalen, net als de motivatie van de verdachte en de persoonlijke omstandigheden van de verdachte. Hoe eventuele verslavingsproblematiek wordt meegewogen in de besluitvorming blijft onduidelijk. Om meer inzicht te krijgen over de beweegredenen van officieren van justitie en rechters om al dan niet een voorwaardelijke straf te eisen of op te leggen, is nader verdiepend onderzoek nodig.

Hoofdstuk 5

Methode interviews

Op basis van het uitsprakenonderzoek is een eerste indruk verkregen van de toepassing van de voorwaardelijke straf door het openbaar ministerie en de rechterlijke macht. In de vonnissen en de arresten wordt vaak gebruik gemaakt van standaardformuleringen. De beweegredenen van de officieren van justitie en de rechters om wel of niet een voorwaardelijke straf te eisen of op te leggen, vallen daardoor slechts in beperkte mate te onderzoeken. Voor het achterhalen van de overwegingen in hun beslissingen aangaande de voorwaardelijke straf, en om inzicht te krijgen in hun ideeën en verwachtingen ten aanzien van deze strafmodaliteit, zijn daarom aanvullend interviews gehouden met rechters en officieren van justitie.

Uit het jurisprudentieonderzoek zijn ook meer specifieke punten naar voren gekomen waarover de interviews meer inzicht kunnen bieden. Ten eerste werd uit het jurisprudentieonderzoek niet duidelijk wanneer herhaald delictgedrag nog wel tot een voorwaardelijke strafoplegging leidt en wanneer dat niet meer of nog niet het geval is. Ten tweede behoeft de invloed van eventueel middelengebruik door de dader op overwegingen bij de strafeis en strafoplegging nadere toelichting. Worden, aan een verdachte die veel middelen gebruikt, voorwaardelijke straffen opgelegd, wellicht met bijzondere voorwaarden, of juist niet, en waarom? Verder was er behoefte aan meer inzicht in de rol van de algemene voorwaarde als 'stok achter de deur' en de rol van de bijzondere voorwaarde als middel voor speciale preventie. Een ander punt dat niet uit de strafuitspraken is af te leiden is de precieze rol van de reclasseringsrapportages.

5.1 Inhoud van de interviews

Het eerste gedeelte van het interview was gebaseerd op drie vignetten oftewel fictieve casussen. De geïnterviewden werd bij elk vignet gevraagd naar hun overwegingen om in dit geval wel of juist niet een voorwaardelijke straf te eisen of op te leggen. De vignetten waren op zodanige wijze opgesteld dat de oplegging van een voorwaardelijke straf niet vanzelfsprekend is en automatisch zou volgen, maar wel mogelijk was. Begonnen werd met een veel voorkomende woninginbraak, daarna volgden een zedendelict en een mishandeling. Voorgenoemde aspecten (herhaald delictgedrag, middelengebruik, het opleggen van de bijzondere voorwaarden en de rol van de reclasseringsrapportage) waren in deze vignetten verwerkt.

De interviewer las elk vignet hardop voor. Deze werden ook op schrift uitgereikt zodat de geïnterviewde de casus op elk gewenst moment weer kon inzien. De casus bevatten in eerste instantie weinig achtergrondinformatie. Op basis hiervan werd aan de respondent gevraagd of hij op het eerste gezicht een voorwaardelijke, gedeeltelijk voorwaardelijke of geheel onvoorwaardelijke straf zou eisen of opleggen. Vervolgens werd dieper ingegaan op de redenen daartoe en mogelijke veranderingen in zienswijze van de respondent bij kennisneming van andere persoonlijke omstandigheden van de dader. Vervolgens werden enkele vragen en stellingen met betrekking tot de voorwaardelijke straf voorgelegd aan officieren van justitie en rechters. Zo werd gevraagd naar kennis over de effectiviteit van de bijzondere voorwaarden, de mening van de respondent over de voorwaardelijke straf in algemene zin en de rol die deze strafmodaliteit speelt in ons strafrechtssysteem.

Het interviewschema is getest in een pilotstudie. In deze pilotstudie is het interview afgenomen bij zes rechters-plaatsvervangers. Hieruit bleek dat de casuïstiek het effect had dat was beoogd; deze leverde interessante discussies op waaruit de overwegingen om wel of geen voorwaardelijke straf op te leggen naar voren kwamen en de keuze voor een bepaalde strafmodaliteit was in geen enkel geval vanzelfsprekend. De interviews duurden ongeveer drie kwartier en de respondenten vonden

het interessante en herkenbare casuïstiek. Naar aanleiding van de pilotstudy is de opzet van het interview niet gewijzigd. Het interviewschema is te vinden in Bijlage B3.

5.2 Werving respondenten

Er zijn 15 rechters en 15 officieren van justitie geïnterviewd. Voor het interviewen van de 15 rechters is toestemming verkregen van Raad voor de rechtspraak. De Raad heeft de namen van 15 rechters genoemd die bereid waren te participeren. Deze rechters waren werkzaam bij de Rechtbank Utrecht (n=5), de Rechtbank Lelystad (n=5) en de Rechtbank Den Haag (n=5). De interviews zijn afgenomen in de maanden april en mei 2012.

Voor het interviewen van 15 officieren van justitie is eerst contact opgenomen met het Parket-Generaal. Toestemming voor het benaderen van officieren van justitie bleek echter niet noodzakelijk aangezien het interview hypothetische casuïstiek betrof. Hierop zijn de hoofdofficieren van verschillende arrondissementsparketten benaderd met het verzoek officieren van justitie te mogen interviewen. Op deze manier zijn de namen van in totaal 15 officieren van justitie verkregen. Zij waren werkzaam bij het Parket Den Haag (n=5), het Parket Haarlem (n=3), het Parket Rotterdam (n=5) en bij het Parket Lelystad (n=2). De interviews vonden plaats in de maanden mei, juni en juli 2012.

Eén officier van justitie wilde niet dat het interview werd opgenomen. De interviewer heeft aantekeningen gemaakt en deze onmiddellijk na het interview uitgewerkt. De overige 29 interview zijn opgenomen en vervolgens letterlijk getranscribeerd. De op schrift gestelde interviews zijn geanalyseerd door elke uitspraak te voorzien van een code die verwijst naar het (sub)thema waar het citaat betrekking op heeft. In het navolgende worden de thema's besproken waarbij telkens het algemene beeld wordt weergegeven, aangevuld met letterlijke citaten van typerende uitspraken. Ook worden minder frequente maar relevante opmerkingen van de geïnterviewden weergegeven.

Hoofdstuk 6

Resultaten interviews rechters

6.1 Overwegingen van rechters

De rechters is gevraagd of en waarom zij bij de drie casus wel of niet een voorwaardelijke straf geschikt achtten. Ook is ingegaan op de ernst van het feit en op de rol die reclasseringsrapportage speelt bij het oordeel over de voorwaardelijke straf.

Ernst van het feit

De ernst en aard van het feit worden vrijwel altijd het eerste genoemd door de rechters. De ernst kan immers de juridische mogelijkheden voor het eventueel opleggen van een voorwaardelijk(e) straf(deel) beperken, en houdt ook verband met de wenselijkheid van een dergelijke strafmodaliteit.

"Bij ernstige zaken natuurlijk nooit, want dan zit je boven de grens dat je een voorwaardelijke straf kan opleggen. (R5)"

Maar ook wanneer de mogelijkheid er wel is, en de afweging tussen onvoorwaardelijk en (deels) voorwaardelijk gemaakt kan worden, is de ernst van het delict vrijwel altijd het eerste dat genoemd wordt. De ernst van een feit kan een onvoorwaardelijke straf rechtvaardigen. Deze ernst wordt mede bepaald door de gevolgen van het feit en het motief:

"(...) die gebroken kaak. Dat is denk ik toch zwaar lichamelijk letsel, zware mishandeling. Dan zal je in het algemeen toch een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf in gedachten hebben. (R13)"

"(...) iemand beledigt hem. Een zware straf denk ik voor deze persoon. (R1)"

Maar in de uiteindelijke beslissing spelen veel meer factoren een rol dan alleen de ernst van het feit.

"(...) meestal is de situatie van de verdachte – zijn strafblad, zijn resocialisatiemogelijkheden, heeft hij in het verleden al voorwaardelijk gehad, ja ofte nee, kan hij behandeling ondergaan – al dat soort dingen. Dus in de persoon van de verdachte gelegen omstandigheden zijn vaak veel bepalender voor voorwaardelijk of niet dan het feit zelf. (R13)"

Rol van de reclasseringsrapportage

Alle rechters stellen dat het advies van de reclassering zwaar weegt in hun overwegingen. Deze rapportage is hun informatiebron wat betreft de omstandigheden van het delict en achtergrond van de verdachte.

"Ik ga niet zelf een oordeel vormen over of deze persoon wel of niet verslaafd is. Wanneer is gebruik verslaving? Wanneer is het problematisch? Wanneer zou je daarvoor behandeld moeten worden of heeft een behandeling enig zin? Daarvoor luisteren we in het algemeen toch echt naar de reclassering. (R12)"

"Natuurlijk kan een verdachte zelf ook een verhaal vertellen, maar verdachten zijn geneigd om alles mooier voor te stellen dan de werkelijkheid. Het reclasseringsrapport

biedt in ieder geval enige garantie dat er doorheen geprikt wordt. (...) ik heb dan enige garantie dat het verhaal klopt. (R2)"

De rapportage is ook van belang voor de rechter om te zien of er aanknopingspunten zijn om te voorkomen dat de verdachte recidiveert. Want niet alleen de eventuele problemen worden in de rapportage uiteengezet maar ook de mogelijkheden voor begeleiding en behandeling in het kader van een voorwaardelijk strafdeel. Rechters zeggen vrijwel altijd met het advies in de rapportage mee te gaan. Dit doen zij ook als de voorwaardelijke straf in eerste instantie niet meer voor de hand lijkt te liggen, bijvoorbeeld omdat iemand al eerder een voorwaardelijke straf heeft gehad of vaker gerecidiveerd heeft. Dat geldt ook voor de invulling van de eventuele bijzondere voorwaarden.

"We leggen het best wel vaak op (...) als men met echt zinvolle voorstellen komt, qua behandeling en begeleiding en dat soort dingen (...). (R6)"

"Als hij een alcoholprobleem heeft, dat hij niet drinkt en toestaat dat hij gecontroleerd wordt (...). Eventueel als hij een agressieprobleem heeft, agressieregulatie-training of anderszins. Het rapport van de reclassering is daarvoor eigenlijk leidend. (R4)"

Rechters vinden het ook belangrijk om het advies van de reclassering op te volgen omdat zij de instantie zijn die het toezicht en begeleiding gaan uitvoeren. De reclassering moet dat zelf ook zien zitten, zij moet de betrokkene natuurlijk ook *kunnen* begeleiden. Soms komt het voor dat er geen reclasseringsrapportage is, bijvoorbeeld op een politierechterzitting, en dat de verdachte zelf zegt dat het delict mede voorkwam uit zijn problematiek. Ook dan zullen rechters niet snel zonder een reclasseringsadvies overgaan tot het opleggen van behandeling of toezicht; zij zijn dan eerder geneigd de zaak aan te houden en de rapportage alsnog te laten verrichten.

Redenen om het advies van de reclassering niet over te nemen

Alle rechters zeggen in hun beslissingen te varen op de reclasseringsrapportage. Op de vraag of ze ook wel eens afwijken van het advies van de reclassering zeggen allen dat dat zeker wel (in enkele gevallen) voorkomt. De rechters zijn immers degenen die uiteindelijk de beslissingen nemen. Uit de voorbeelden die rechters geven blijkt dat een reden kan zijn dat de reclassering, naar hun mening, de ernst van het feit of de problematiek te laag inschat. Dan vindt de rechter de voorgestelde strafmodaliteit, bijvoorbeeld een werkstraf of een schorsing van de voorlopige hechtenis, niet in verhouding tot het feit. Ook kan er verschil van inzicht zijn doordat de reclassering minder informatie heeft dan de rechter:

"(...) een voorbeeld, een jongen die nog 17 was. Het ging over mensenhandel, meisjes in de prostitutie brengen. (...) Er waren begeleiders van de reclassering die echt een beetje het idee hadden van: hij doet het hartstikke goed, hij houdt zich aan de afspraken, hij doet goed mee met ons. Een heel positieve insteek dus. Maar als je zijn dossiers las, daar lusten de honden geen brood van hoe die jongen met meisjes omging. Dat was erger dan je je kunt voorstellen. Dan hadden we op zitting allemaal rapporten gekregen waarin stond: we kunnen er mee door en we kunnen dit en dat. En de schellen vielen echt van de ogen toen die zaak behandeld werd en duidelijk werd wat er allemaal in het dossiers zat. (R3)"

Het kan ook zijn dat de rechter de kans van slagen van de behandeling of begeleiding minder positief inzielt dan de reclassering, bijvoorbeeld als de verdachte ter zitting verklaart dat hij niet van plan is om mee te werken, of als ouders van een minderjarige verdachte zeggen dat de hulpverlening er "bij hen niet in komt".

Het omgekeerde komt ook wel eens voor, namelijk dat de reclassering begeleiding niet (meer) ziet zitten en de rechter meent dat er toch nog mogelijkheden zijn.

"Als iemand op zitting toch een verhaal heeft van, ik wil het weer proberen, en die advocaat gaat daar ook heel erg voor liggen: deze persoon is toch gemotiveerd, want om die en die reden... Dan doen we het een enkele keer toch, ook al ziet de reclassering er eigenlijk geen brood meer in. (...) Of omdat je denkt, het is toch heel belangrijk dat er iemand kijkt naar wat er hier gebeurt, bijvoorbeeld in een gezin. (R12)"

Een van de rechters vindt wel dat de reclassering vaak aan de softe kant zit en zich te gemakkelijk door de verdachte om de tuin laat leiden. Deze rechter zegt dat hij de situatie andersom nooit heeft meegemaakt, namelijk dat hij wel mogelijkheden zag voor begeleiding en behandeling en de reclassering niet.

6.2 Rol van de strafrechtelijke voorgeschiedenis

Uit het rechtspraakonderzoek kwam naar voren dat de eventuele strafrechtelijke voorgeschiedenis van de verdachte een rol speelt in de overwegingen van de rechter. Tijdens het bespreken van de casuïstiek is de rechters gevraagd naar hun oordeel over de rol van een eventueel strafblad van de verdachte en hoe zij eventuele eerder aan de verdachte opgelegde voorwaardelijke veroordelingen en bijzondere voorwaarden mee laten wegen in hun beslissing.

Eventuele eerdere veroordelingen spelen een grote rol in de beslissing van de rechter om wel of geen voorwaardelijke straf op te leggen. Als iemand voor de eerste keer een delict pleegt, dan is men eerder geneigd om een gedeelte van de straf, of zelfs de hele straf, voorwaardelijk op te leggen dan wanneer iemand al eerder de fout is ingegaan.

"Als hij first offender is, dan kan het een keer uit de hand zijn gelopen. Ja, dan ben je minder geneigd om zware straffen op te leggen. (R15)"

"Stel dat een first offender 35 jaar is, die zit dus niet wekelijks amok te maken in het uitgaansleven, want dan zou hij echt vaker zijn langsgeslagen. Dus je gaat er eigenlijk een beetje van uit als het voor het eerst is, dat het een incident is. En om hem te weerhouden van nieuwe incidenten mag hij dus een voorwaardelijk deel hebben. (R9)"

"Als hij eerder een voorwaardelijke straf heeft gehad? Dan is het ook eerder over en uit. Dat is toch een soort kans die je krijgt. Dat blijven we niet doen. (R12)"

"Geheel onvoorwaardelijk, op het eerste gezicht (...). Gelet op het feit dat hij het al meer heeft gedaan. Dus er is sprake van recidive. En bij recidive vind ik een voorwaardelijke straf eigenlijk niet meer in beeld komen. Maar dat is een beetje een ouderwets standpunt. (R11)"

Toch zijn er ook situaties waarin men, ook al zijn er eerder feiten gepleegd waarvoor begeleiding of behandeling in het kader van een voorwaardelijk strafdeel is opgelegd, dit toch opnieuw oplegt. Sommige rechters menen dat het van belang is om alle mogelijkheden om gedragsverandering te bewerkstelligen aan te grijpen, ook al zijn eerdere pogingen om te begeleiden of te behandelen in het kader van de bijzondere voorwaarden geen succes gebleken.

"Mijn algemene standpunt is: je moet niet eindeloos bezig blijven. Het is één keer voorwaardelijk, dan houdt het op, tenzij (...) zo iemand wijzer wordt en toe is aan een nieuwe stap in zijn leven. Het kan ook zijn dat bij de tweede keer de reclassering zegt: 'nu hebben we een goed plan, nu kunnen we hem behandelen of een cursus aanbieden in de hoop dat hij nu wel verandert.' Dan zwicht ik wel. (...). R1"

"(...) dat hangt toch sterk af van de rapportages die je daarover krijgt, of je het zinvol acht. Meestal is mijn ervaring dat men nog wel een mogelijkheid ziet. Want iemand alleen maar opsluiten.... Zodra hij vrijkomt gebeurt het mogelijk opnieuw. Daar heb je

ook weinig aan. Dus alles wat je aan preventie kan doen en aan die persoon is belangrijk. (R1)”

“Maar als je hoort ‘nu wil ik er echt wat aan gaan doen’, (...) dan kun je zeggen okay, het is van belang dat er iets gebeurt, de aanleiding is alcohol en cocaïne, dat moet je aanpakken. Ik denk dat je als rechter dan ook de plicht hebt om daaraan iets te doen. Want alleen maar afstraffen is afstraffen. Dat schiet niet op als je daarmee het probleem alleen maar verergert. (R4)”

“Afstraffen helpt gewoon niet (...) Als hij het vaker heeft gedaan.... Misschien juist dan wel, want dat maakt de zaak nog ernstiger. (R3)”

“Dan denk je op zitting: Wat denkt u nou? Het heeft niet geholpen, dus waarom zou het deze keer wel helpen? (...) Maar goed, soms kan het wel, omdat je iets wil bereiken door middel van de bijzondere voorwaarden die je gaat opleggen. En dan hoop je dus toch dat het effect heeft (...) terwijl ik eerder zou denken, we hebben dat station wel gehad. (R15)”

Ook de wens om toezicht te houden op iemand kan de reden zijn om opnieuw een voorwaardelijke straf op te leggen:

“(...) want je moet reclasseringscontact hebben, hij moet in de gaten gehouden worden of in ieder geval een vinger aan de pols. (...) Dan vind je het fijn als er af en toe iemand op bezoek gaat. Dat kan een belangrijke reden zijn voor een voorwaardelijke straf, om het toezicht mogelijk te maken. (R14)”

6.3 Rol van de kenmerken van de verdachte

De resultaten van het rechtspraakonderzoek laten zien dat kenmerken van de verdachte een rol spelen in de overwegingen van rechters. Echter, de informatie in de uitspraken hierover is vaak zeer beperkt. Bovendien blijft met betrekking tot een aantal kenmerken onduidelijk op welke manier zij een rol spelen. Tijdens het bespreken van de casuïstiek kwamen de volgende kenmerken aan de orde: de persoonlijke omstandigheden van de verdachte, het gebruik van middelen, eventuele pathologie, de motivatie van de verdachte voor een behandeling en de houding van de verdachte tijdens het proces.

Persoonlijke omstandigheden

Uit de interviews blijkt dat rechters zeker rekening houden met de persoonlijke omstandigheden van de verdachte, zoals deze naar voren komen uit de reclasseringsrapportage. Deze eventuele persoonlijke factoren lijken echter alleen een rol te spelen indien deze op een of andere wijze in relatie staan tot het recidiverisico. Het feit dat de verdachte in casus 1 een zwangere vriendin heeft lijkt voor de meeste rechters dan ook niet van belang in de keuze voor een al dan niet voorwaardelijke straf.

“Dat zijn vriendin zwanger is... Dat is zo een cliché. Dan zeggen we, dat wist je ook toen je op pad ging. Het is geen reden om te zeggen, dan doen we het maar helemaal voorwaardelijk. (R8)”

Maar het feit dat een verdachte door een straf zijn opleiding niet kan afronden of zijn baan kan verliezen, en daardoor minder kans heeft een goed bestaan op te bouwen, kan wel degelijk een rol spelen. Een straf moet echter wel altijd in verhouding staan tot de ernst van het feit.

"Kijk, als hij zegt: 'Ik ben vrachtwagenchauffeur en als ik drie maanden moet zitten ben ik mijn baan kwijt, of ik raak mijn woning kwijt', dan heeft de straf die ik opleg allerlei neveneffecten die je eigenlijk helemaal niet wil. En soms kan je gewoon door toch iets met voorwaardelijks te doen er voor zorgen dat de straf toch passend wordt. (R7)"

"Ja, werk en school vind ik wel een punt. (...) Twee weken missen van school, en vakantietijd, maar met een gevangenisstraf van maanden... Sommige mensen denken, dan doen ze maar een jaar langer over school. Maar 21 en een schoolcarrière met hangen en wurgen. En het lijkt een beetje goed te gaan. Dan moet je er toch wel even over nadenken. (R9)"

Maar als het iemand betreft die voortdurend delicten pleegt, dan oordeelt de rechter dat deze persoon toch al een groot risico loopt om bijvoorbeeld zijn baan te verliezen. De rechter zal dan minder of zelfs geen rekening mee houden met persoonlijke omstandigheden.

Middelengebruik

Uit de resultaten van het uitsprakenonderzoek was niet duidelijk geworden of, en zo ja op welke manier, eventueel middelengebruik van de verdachte wordt meegenomen in de beslissing om al dan niet een voorwaardelijke straf op te leggen.

Tijdens het bespreken van de casuïstiek is met name ingegaan op de invloed van eventueel alcoholgebruik. De rechters is gevraagd of het uitmaakt of de verdachte lijdt aan een verslaving in klinische zin of alleen in het weekend gebruikt. Een aantal vindt dat de zogenoemde weekenddrinkers vooral moeten beseffen dat dit gedrag echt niet kan. Dat kan middels een straf of een begeleiding maar daar is geen behandeling voor nodig. Anderen menen dat het probleem weliswaar anders is en een andere behandeling behoeft, maar dat de uitwerking van weekendgebruik net zo ernstig kan zijn. Bovendien moet voorkomen worden dat de verdachte verder in de problemen raakt.

"Iemand die alleen in de weekenden drinkt, maar nog niet echt verslaafd is, dan kan je je voorstellen dat reclasseringstoezicht misschien voldoende is. (R8)"

"(...) juist die jongelui die een baan hebben, die werken doordeweeks tot vrijdag, die gaan vrijdag, zaterdag en zondag helemaal los. Dat is net zo verslavend als iemand die iedere dag drinkt. Die hebben er ook geen rem meer op dan. Dat hebben ze verdiend dan hè. Dat vind ik niet zo veel verschil maken. (R15)"

"Het maakt niet zo veel verschil. Bij verslaving heb je natuurlijk een andere interventie nodig dan bij diegene die alleen in het uitgaan alcohol of cocaïne gebruikt. (R10)"

"Het drinken is een heel groot probleem. Daar wordt door de jongeren zelf nog wel eens luchtig over gedaan. Maar ik vind dat er heel veel dingen gebeuren onder invloed van alcohol en het is heel moeilijk om van alcohol af te komen. (...) Ik zou er bij zo een jong iemand onmiddellijk een dikke cursus tegenaan gooien, een training en een toezicht in de hoop dat je hem redt van zijn eigen verslaving. (R15)"

In het geval van een klinische verslaving vindt de rechter het belangrijk om een behandeling op te leggen, eventueel middels een opname, omdat de verslaving anders in de toekomst opnieuw zal leiden tot crimineel gedrag, bijvoorbeeld omdat de verdachte geld nodig heeft of agressief wordt door het gebruik. Ook een gedragsinterventie, bijvoorbeeld om weer op de arbeidsmarkt te kunnen komen, kan van belang zijn. Behandelingen en interventies worden opgelegd als bijzondere voorwaarde in het kader van het voorwaardelijke strafdeel. Verder is het ook mogelijk om een verbod op het gebruik van middelen en de controle daarop, op te leggen als bijzondere voorwaarde. Per individueel geval wordt afgewogen wat er voor deze persoon gedaan kan worden

om de kans op herhaling terug te dringen. Hierbij speelt mee hoe de verdachte tegen zijn eigen gebruik aankijkt.

"Als er al eerder begeleiding en behandeling is geweest, en het heeft niets geholpen, dan kun je je afvragen of het nu wel weer zin heeft. Maar ik vind dat je elke keer moet proberen, ook voor de samenleving (...) om recidive te voorkomen. Kun je deze persoon toch op een bepaalde manier sturen dat die kans op herhaling een stuk kleiner wordt? (R7)"

"Wat je natuurlijk vaak ziet zijn mensen die al een behoorlijke documentatie hebben, maar nooit zin hadden om iets aan hun verslaving te doen, maar op een gegeven moment roepen van 'Help me, er moet nu echt iets gebeuren!' Dat kan dan maken dat je zegt (...) nu heeft het wel zin. (R8)"

"Als hij zegt 'Ik drink wel, maar ik heb geen probleem en hulpverlening zie ik helemaal niet zitten', waarom zou je het dan doen? Maar als hij zegt: 'Ik snap wel dat ik een probleem heb en het gaat juist mis als ik gedronken heb, ik wil dat eigenlijk wel oplossen maar kan dat niet in mijn eentje'. Dat is nu een uitgelezen kans om te zeggen: voorwaardelijke straf en ga maar naar Textus. (R9)"

Een rechter vertelt dat hij inmiddels heeft geleerd dat het vaak geen goed idee is om het verbod op middelen en de controle daarop als bijzondere voorwaarde op te leggen. Deze kunnen wel deel uitmaken van de behandeling maar kunnen beter niet in het vonnis worden vastgelegd. Hulpverleners uit de verslavingszorg hebben hem uitgelegd dat één of twee terugvallen horen bij de behandeling. Wanneer een verbod op middelen als bijzondere voorwaarde is opgelegd zal een terugval tot een terugmelding moeten leiden, met als gevolg dat de verdere behandeling dan stil ligt.

Pathologie

Wanneer het delict voortkomt uit een psychiatrische stoornis of persoonlijkheidsproblematiek dan kan behandeling noodzakelijk zijn om recidive te voorkomen. Een voorwaardelijk strafdeel is dan een belangrijk instrument om de verdachte min of meer tot behandeling te dwingen en zodoende de oorzaak van het delinquent gedrag aan te pakken. Interventies worden ook wel opgelegd om een stijgende lijn van toenemende ernst van feiten te doorbreken. De rechter laat zich hierin adviseren door de rapportage. In reactie op casus 2 zeggen rechters onder andere het volgende:

"Als ik zo lees dat hij een persoonlijkheidsstoornis heeft, dan moet daar aan gewerkt worden. Deze man zal behandeld moeten worden. Dat kan je goed bereiken door het opleggen van een voorwaardelijke straf. Dan dwing je hem toch om mee te werken aan die behandeling, want als hem dan een fors voorwaardelijk deel boven het hoofd hangt... (R7)"

"Deze man heeft denk ik gewoon een probleem op seksueel gebied. Daar moet iets mee gebeuren. En als je dat niet doet door verplichte hulpverlening, dan wordt het niet beter. Dan is de kans op recidive wel erg groot. (...) De gevangenisstraf leg je hier echt op als vergelding, niet als preventie. (R9)"

Motivatatie van de verdachte

Bij het thema middelengebruik bleek al dat rechters, bij de overweging om een behandeling op te leggen, de motivatie van de verdachte laten meewegen.

"Als hij helemaal niet wil en ontkent, of hij zegt helemaal niets en wil sowieso niet meewerken aan reclasseringsrapportage -daar begint het al mee- dan hoeft je er ook niet aan te beginnen. (R10)"

"Er moet natuurlijk wel kans op succes zijn. Ik heb laatst iemand gehad, er werd gevraagd om tenuitvoerlegging voorwaardelijke veroordeling. Uit mijn hoofd 24 maanden waarvan 8 voorwaardelijk met als bijzondere voorwaarde dat hij zich zou laten behandelen bij Altrecht, en dat verdomde hij. Hij zei: 'Ik wil gewoon die 8 maanden, ik wil niet meewerken'. Als zoiets al blijkt in het vooronderzoek, dan moet je niet die bijzondere voorwaarde opleggen, want dan zadel je de reclassering of de instelling op met iets waarmee ze geen kans van succes hebben. (R13)"

Maar als men echt het recidiverisico omlaag wil brengen ter bescherming van de maatschappij, dan wil men soms toch elke mogelijkheid aangrijpen.

"Ja, dan denk je nog wel eens, misschien wordt hij wel gemotiveerd door diegene die hem behandelt en baat het niet dan schaad het niet (...) maar je wilt toch de maatschappij beschermen tegen iemand, ook nadat hij weer vrijkomt. (...) En iemand kan ook gemotiveerd raken als hij vast moet zitten die eerste paar maanden, dat weet je van te voren niet. (R12)"

Proceshouding

Uit het uitsprakenonderzoek werd niet duidelijk of, en zo ja op welke manier, de houding van de verdachte tijdens de zitting een rol speelt in de overwegingen van de rechter om wel of geen voorwaardelijke straf op te leggen. Uit onderstaande citaten blijkt dat deze houding een rol van betekenis kan hebben.

"Ik vind een voorwaardelijke straf om allerlei dingen mogelijk te maken voor iemand, zoals bijvoorbeeld het voortzetten van school of werk, terwijl iemand geen openheid van zaken wil geven, dat vind ik wel een lastige combinatie. (...) als je aan de ene kant heel berekenend bent en je op je zwijgrecht beroept (...) en aan de andere kant wil je van alles van die rechtbank, dat vind ik een beetje tegenstrijdig. Je krijgt van mij een nieuwe kans als ik daar ook vertrouwen in heb, maar dan moet je wel even helderheid geven. (R6)"

"Als iemand het nu helemaal niet begrijpt wat hij heeft gedaan, hij wil het niet begrijpen, of onvoldoende inzicht heeft in de gevolgen, dan heeft voorwaardelijk ook geen zin. Iemand die het op de zitting laat afweten, die goed is opgeroepen maar niet verschijnt, die komt voor mij niet in aanmerking voor voorwaardelijk. (R11)"

6.4 Doel van de voorwaardelijke straf

Hoe kijken rechters tegen de voorwaardelijke straf aan? Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn eerst drie stellingen aan de rechters voorgelegd. De rechters konden aangeven op een vijfpuntschaal in hoeverre zij het eens zijn met de stelling. In Tabel 12 staan de drie stellingen weergegeven en de frequenties van de antwoorden van de rechters.

Tabel 12: Mate waarin rechters (n=15) het eens zijn met de voorgelegde stellingen

Stelling 1:

De algemene voorwaarde van de voorwaardelijke straf heeft een afschrikwekkende werking op de dader en helpt recidive te voorkomen.

Geheel mee oneens	Een beetje mee oneens	Neutraal	Een beetje mee eens	Geheel mee eens
-	-	2	10	3

Stelling 2:

Een voorwaardelijke straf is zwaarder dan een taakstraf.

Geheel mee oneens	Een beetje mee oneens	Neutraal	Een beetje mee eens	Geheel mee eens
2	4	6	2	1

Stelling 3:

Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie.

Geheel mee oneens	Een beetje mee oneens	Neutraal	Een beetje mee eens	Geheel mee eens
-	-	-	4	11

Stelling 1: Afschrikwekkende werking

In de uitspraken wordt regelmatig de uitdrukking een 'stok achter de deur' gebruikt als men refereert aan het afschrikwekkende effect van de algemene voorwaarde. Met de eerste stelling, 'De algemene voorwaarde van de voorwaardelijke straf heeft een afschrikwekkende werking op de dader en helpt recidive te voorkomen', zijn de rechters het over het algemeen eens. Wanneer hun vervolgens gevraagd wordt een toelichting te geven, dan valt op dat zij vrijwel allemaal zeggen dat het vermeende afschrikwekkende effect verschilt per type verdachte. Bijna alle rechters leggen uit dat het afschrikwekkende effect er (vooral) zal zijn als het een verdachte betreft die voor het eerst in aanraking komt met het strafrecht. Een rechter merkt op dat deze verdachten waarschijnlijk sowieso niet zullen recidiveren.

"Zeker bij first offenders. Je ziet een heleboel verschillende verdachten langskomen. Sommigen halen een keer een stommitteit uit en dan komen ze voor de strafrechter. En dan schrikken ze zich te pletter over wat voor consequenties dat allemaal kan hebben. (...) Er hangt mensen wel degelijk iets boven het hoofd en daar schrikken ze van. Maar iemand die hier voor de tiende keer komt en die al eerder straffen heeft gehad, daar denk ik van, dan is het afschrikwekkende effect minder. (R7)"

Het afschrikwekkende effect wordt ernstig betwijfeld als de verdachte in het verleden al meerdere feiten heeft gepleegd. Rechters menen dat dit type verdachten over het algemeen vrij snel vergeet dat ze een voorwaardelijke veroordeling hebben gekregen.

"Er zijn mensen die het gewoon vergeten. De eerste maanden is het nog een levend iets, maar op een gegeven moment denken ze, het zal allemaal zo'n vaart niet lopen. (R10)"

"Ik denk dat het alleen maar werkt bij iemand die het voor de eerste keer doet en waarvan je eigenlijk weet, hij doet het niet nog een keer. Die is gewoon geschrokken. Maar een winkeldief die je een voorwaardelijke oplegt, die heeft geen geld en blijft stelen. Dan heeft het geen afschrikwekkende werking. (R4)"

"Je hebt natuurlijk verdachten die dertig bladzijden documentatie hebben. En die krijgen dan soms ook wel een stukje voorwaardelijk, maar dan is dat natuurlijk veel minder afschrikwekkend dan voor iemand die één of twee keer voor de rechter is geweest. (R3)"

Verder impliceert de stelling dat verdachten, voordat ze een delict plegen, eerst een afweging maken. Dat zal niet bij alle verdachten het geval zijn.

"(...) bij mensen die echt in de vermogenssfeer zitten. Die echt van plan zijn hun leven te beteren en echt goede voornemens hebben. Dan denk ik dat het wel kan helpen. En zeker als ze dan weer een baan hebben gevonden. Dan speelt natuurlijk wel dat als ze een straf zouden moeten uitzitten, dat het dan echt helemaal instort. (R6)"

"Bij mensen die zich rot zijn geschrokken helpt alleen de aanhouding al. Maar bij een meer ervaren verdachte of iemand die een stoornis heeft, of altijd impulsief handelt of verslaafd is, dan moet je weer niet overdreven veel waarde hechten aan de algemene voorwaarde. (R14)"

Enkelen merken op dat het voorwaardelijke strafdeel substantieel moet zijn, wil het een afschrikwekkend effect kunnen hebben.

"Hoe zwaarder en hoe groter gedeelte voorwaardelijk je oplegt, hoe beter het werkt als afschrikwekkende maatregel. (R8)"

"Het gevolg moet onaangenaam zijn. Een straf moet pijn doen om hem te kunnen weerhouden (...). (R13)"

Stelling 2: Voorwaardelijke straf zwaarder dan taakstraf?

Over de tweede stelling, 'Een voorwaardelijke straf is zwaarder dan een taakstraf', zijn de rechters verdeeld. In juridische zin is de voorwaardelijke straf zwaarder dan de taakstraf, aldus twee van de rechters:

"De wet zegt het ook, als je een vordering met een gevangenisstraf hebt, en je wijst het toe, dan mag je het ook omzetten in een werkstraf, omgedraaid niet. Je mag van een werkstraf geen gevangenisstraf maken. (R11)"

"Een gevangenisstraf is per definitie zwaarder dan een taakstraf. Je vrijheid kwijtraken is in het strafrecht het ergste dat kan gebeuren. Dus of het voorwaardelijk is of niet, je moet er bij een voorwaardelijke straf ook rekening mee houden dat hij een keer ten uitvoer kan worden gelegd. (R13)"

Maar als het gaat om de vraag hoe het ervaren wordt door de verdachten dan vinden rechters dat beide type straffen zich lastig laten vergelijken.

"Een taakstraf is een straf die je nu moet doen. Dat is een zware straf. En een voorwaardelijke straf is iets dat je boven het hoofd hangt. Ik vind het onvergelykbare grootheden in die zin. Ik vind niet dat je dat naast elkaar kunt zetten. (R4)"

Hoe zwaar de straf ervaren wordt hangt volgens de rechters sterk af van de verdachte. Voor sommigen zal de werkstraf als zwaarder worden ervaren.

"Er zijn mensen die de taakstraf moeten combineren met ander werk of andere bezigheden of school. En die echt elk vrij moment moeten benutten voor hun taakstraf. Daar kan het heel zwaar voor zijn. Er zijn ook mensen die blij zijn dat ze iets te doen hebben en de taakstraf hartstikke leuk vinden. (R1)"

"Een taakstraf is best intensief ook. Daar kun je heel wat maanden zoet mee zijn. Dan leg je bijvoorbeeld 80 uur op, en je kunt alleen de zaterdagen, dan zijn dat 8 uur per week en ben je 10 weken bezig. Dat kan best heel zwaar zijn voor mensen. En dan dat voorwaardelijk, dat ligt ergens in de kast en pas als je weer de fout in gaat, dan komt het naar voren. Dus op het moment dat je het oplegt, dan denk ik dat de taakstraf wel als zwaarder wordt ervaren. (R1)"

"Adolescenten, die vinden dat vreselijk. (...) Op het moment dat men wil dat je met hesjes zichtbaar op straat loopt en het liefst nog in je eigen wijk waar je de ellende hebt veroorzaakt, dan is de afbreuk aan je imago gigantisch. Dan wil zo een jongen misschien liever zitten, wat soms ook statusverhogend werkt. (R1)"

En voor anderen zal de voorwaardelijke straf zwaarder zijn.

"Ja, een taakstraf, hoe hoog die ook is, je doet hem en het is klaar. Achter de rug, een streep er door heen en klaar is kees. Een voorwaardelijke gevangenisstraf kan voor sommige mensen best zwaar zijn omdat ze continue, als ze ook echt uit de gevangenis willen blijven, heel goed moeten opletten wat ze doen. (R3)"

"Als er een voorwaardelijke gevangenisstraf is opgelegd met bijzondere voorwaarden (...) dan moet diegene zich echt inspannen om die voorwaarden na te leven en dat kan best zwaar zijn voor zo iemand, omdat hij onder behandeling moet, zichzelf moet blootgeven, aan bepaalde voorwaarden moet voldoen, zich moet melden bij de reclassering, zich moet gedragen naar aanwijzingen van de reclassering. Wat ook best wel indruk maakt op zijn hele persoonlijke leven. (R5)"

Een enkele verdachte heeft geen moeite met een onvoorwaardelijke straf:

"Je komt ook wel eens een verdachte tegen die zegt: 'laat mij maar gewoon even een paar weken zitten, want dan heb ik een onderdak, ik heb geen inkomen en geen huis, dus prima'. (R1)"

Uit het uitsprakenonderzoek bleek dat rechters relatief vaak kiezen voor de combinatie van een taakstraf met een voorwaardelijke straf. Een van de rechters noemt deze optie:

"Wat je soms wel hebt is dat je naast een werkstraf nog een geheel voorwaardelijke straf oplegt. (...) Dat zie je ook wel vaak. Op het moment dat je het gevoel hebt dat je eigenlijk een vrijheidsstraf zou moeten opleggen, maar je ziet toch positieve ontwikkelingen. (...) Ik leg hem dan een werkstraf op, kan hij met de reclassering aan de slag en kan hij ook werken. Dan kan hij zich verder ontwikkelen in het dagelijks leven. En daarnaast wel die stok achter de deur van die voorwaardelijke vrijheidsstraf om hem duidelijk te maken: 'eigenlijk had je gewoon die vrijheidsstraf verdiend, maar ik geef je nu die dienstverlening'. (R5)"

Een andere rechter zegt deze combinatie soms toe te passen "om de straf passend te maken". Het kan voorkomen dat een taakstraf geschikter is dan een gevangenisstraf, maar dat het feit eigenlijk te ernstig is om alleen met een taakstraf af te doen.

Stelling 3: Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie

Het meest eensgezind zijn de rechters over de derde stelling: 'Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie'. Met deze stelling zijn ze het soms deels maar meestal geheel eens. Dit wil niet zeggen dat rechters denken dat bijzondere voorwaarden (bijna) altijd effectief zijn, maar wel dat zij de mogelijkheden die deze strafmodaliteit biedt positief beoordelen.

"Ik ben het er mee eens, omdat bijzondere voorwaarden helemaal toegesneden zijn op de persoon van de verdachte. En dat is speciale preventie: daar op aanpakken waar de knelpunten liggen in het leven van die persoon, om te zorgen dat die persoon niet weer in de fout gaat. (R1)"

"Ik vind dat in bijzondere voorwaarden iets van toekomstgerichtheid zit. Je kunt er ook mee sturen. Bijvoorbeeld met huiselijk geweld een contactverbod. Met dat soort dingen kan het heel goed werken. Maar vooral behandeling als bijzondere voorwaarde. Daar werken we gewoon heel veel mee. Maar ook begeleiding door de reclassering, dat mensen geholpen worden met hun schulden of verslaving. (...) Zeker bij jongeren vind ik dat nog wel sterker. Dan zit er nog veel sterker dat pedagogische aspect aan en minder dat straffende. Dan wil je gewoon werken naar de toekomst toe. (R7)"

"Laat ik het zo zeggen, ik sta er nog steeds positief in. Ik leg nog steeds bijzondere voorwaarden op. Ik moet wel zeggen dat ik zie dat het lang niet bij iedereen helpt, maar ik heb toch de hoop dat je in een aantal gevallen Ik pretendeer niet dat ik met mijn straf recidive kan voorkomen. Maar ik poog het wel, om het in ieder geval uit te stellen, of minder ernstig te maken. (R15)"

Strafdoelen

Uit het rechtspraakonderzoek kwam nauwelijks informatie naar voren over hoe de voorwaardelijke straf al dan niet tegemoetkomt aan de specifieke strafdoelen. Om hier meer informatie over te krijgen werd aan de rechters een lijstje met strafdoelen voorgelegd met de vraag in hoeverre deze doelen met de voorwaardelijke strafmodaliteit bereikt worden.

Vergelding

Een van de rechters (R7) wijst er op dat elke straf vergelding en wraak in zich heeft. Je hebt regels en als die door iemand worden overtreden dan moet de samenleving met die persoon afrekenen. Een andere rechter wijst er nadrukkelijk op dat de voorwaardelijke straf wel een echte straf is. Als je een voorwaardelijke straf oplegt moet je je realiseren dat de straf ook daadwerkelijk ten uitvoer gelegd kan worden: *"Door de maatschappij wordt wel eens gedacht, ach een voorwaardelijke straf wat stelt dat nou voor? Maar het is een echte straf (R3)"*. Een ander (R6) legt uit: *"Soms leg je een voorwaardelijke straf op, omdat het totaal dan toch meer recht doet aan het feit. Om daarmee de ernst van het feit meer tot uitdrukking te brengen."* Toch menen de rechters over het algemeen dat vergelding niet een van de belangrijkste doelen is van de voorwaardelijke straf. Bij vergelding denkt men eerder aan de onvoorwaardelijke straf.

Afschrikking

De meeste rechters zijn van mening dat de voorwaardelijke straf een afschrikwekkende werking kan hebben. Dan gaat het er niet in de eerste plaats om dat de maatschappij wordt afgeschrikt, maar (zoals ook bleek bij Stelling 1) om afschrikking van de individuele veroordeelde. De ene rechter is wat terughoudender over het vermeende effect dan de ander. Een van de rechters stelt

dat de veroordeelde een flinke voorwaardelijke straf boven het hoofd moet hebben hangen, om hem er van te kunnen weerhouden opnieuw strafbare feiten te plegen.

Normstelling

Net als het strafdoel vergelding is normstelling een doel dat voor elke straf geldt, en dus ook voor de voorwaardelijke straf, redeneert een meerderheid van de rechters. Met een strafbaar feit is immers een norm overschreden en daarom wordt een straf opgelegd. Een enkele rechter ziet normstelling wel als een doel dat juist met de voorwaardelijke straf bereikt kan worden: *"Als iemand iets voor het eerst gedaan heeft, dan leg je toch ook wel eens een voorwaardelijke straf op om duidelijk maken van: dit kan echt niet"* (R8). Maar de meeste rechters vinden normstelling niet een specifiek doel van de voorwaardelijke straf.

Speciale preventie

Alle rechters zijn het er over eens dat speciale preventie een belangrijk doel is van de voorwaardelijke straf (zie ook Stelling 3). Vooral de bijzondere voorwaarden dragen daar aan bij. Daarmee kan speciale begeleiding opgelegd worden en kunnen specifieke doelen gesteld worden. *"Speciale preventie is een van de essenties van de voorwaardelijke straffen, vooral met de bijzondere voorwaarden; niet zozeer de algemene voorwaarde. (R1)"*

Resocialisatie

Resocialisatie wordt door alle rechters gezien als een belangrijk doel van de voorwaardelijke straf. Dat wordt voor een belangrijk deel gerealiseerd door de begeleiding door de reclassering. Daarnaast kunnen bepaalde interventies in het kader van bijzondere voorwaarden bijdragen aan de resocialisatie, zoals een budgetteringscursus of een leefstijltraining: *"Soms kan het zo zijn dat iemand zo in de shit is geraakt dat juist het stellen van bijzondere voorwaarden en het meewerken aan aanwijzingen van de reclassering je zo iemand toch weer een beetje terug kan brengen in het normale leven. Dat is denk ik wat resocialisatie moet zijn. (R5)"*

Onschadelijkmaking

Hoe een voorwaardelijke straf zou kunnen bijdragen aan het doel onschadelijkmaking is niet voor alle rechters onmiddellijk duidelijk. Enkelen wijzen er op dat een locatie-, beroeps- of een contactverbod, als bijzondere voorwaarde van een voorwaardelijk strafdeel, het plegen van nieuwe delicten in de weg kan staan.

Herstel

De geïnterviewden vinden onduidelijk wat met herstel bedoeld wordt. Vaak is de schade niet te herstellen, aldus een van de rechters, zeker niet als het letsel betreft. Wat je hoogstens kunt bereiken is erkenning van het leed. Een andere rechter refereert aan de schadevergoeding, de vordering van de benadeelde partij. Maar dat valt buiten de strafmaat en heeft geen verband met de voorwaardelijke straf. Een vergoeding voor het slachtoffer als bijzondere voorwaarde is wel een mogelijkheid die door verschillende rechters wordt genoemd; een aantal heeft hier ervaring mee. Het is ook mogelijk om een gesprek met het slachtoffer als bijzondere voorwaarde mee te nemen, maar dit gebeurt heel zelden. Een rechter heeft een keer meegemaakt dat de vordering van de

benadeelde inhoud: 'laat hem maar twee weken bij mij werken'. De rechter vond dat wel een goed idee en heeft dat toen opgelegd als bijzondere voorwaarde.

6.5 Werkzaamheid van de voorwaardelijke straf

De rechters zijn gevraagd naar hun kennis over het eventuele succes van toezicht en behandeling in het kader van de voorwaardelijke straf. Over de zaken waarin zij zelf recht hebben gesproken, krijgen zij nauwelijks informatie. Dit gebeurt alleen als het mis is gegaan en de zaak opnieuw voorkomt bij dezelfde rechter. Wel lezen rechters in de documentatie van verdachten wat er in het verleden al is opgelegd en of dat succesvol is geweest. Maar terugkoppeling in de vorm van informatie over eventuele recidive, ondanks bepaalde behandelingen of toezichten, hebben de rechters niet.

"Nee, daar heb ik geen kennis van. Op zich is dat best wel jammer dat je niet weet hoe een zaak afloopt of dat een middel dat ingezet is, of dat geholpen heeft. Je komt het natuurlijk wel tegen in rapportages als er eerder een bijzondere voorwaarde is opgelegd. En dat je dan kunt zien in het strafblad, dat zo iemand een tijd begeleiding heeft gehad en toen is het ook een paar jaar rustig gebleven. Daarna ging de begeleiding er af, en nu zie je weer dat hij een terugval krijgt. Dus dan kun je het wel achteraf zien, maar we houden geen statistiek bij. (R1)"

"Recidive kun je sowieso uit het strafblad halen. Dan zie je zo zijn hele strafrechtelijke verleden terug. Dan kun je ook zien of een toezicht wordt terug gemeld en eventueel wordt omgezet. Dat kun je in het strafblad allemaal terugzien. En vaak als er een rapport is van de reclassering lees je wat heeft hij in het verleden allemaal gehad en hoe is dat gelopen. (R3)"

Soms komt er terugkoppeling van de reclassering of van behandelinstellingen.

"We hadden laatst een bijeenkomst hier (...) daar waren dus psychologen en een medewerker. Die gaven een voorbeeld dat van onze kant uit heel aardig leek om dat zo te doen, maar dat had in de praktijk juist het omgekeerde effect had. En dat had ik me van te voren niet gerealiseerd. Dat heb ik nu geleerd. (R15)"

Naast de werkzaamheid in individuele zaken is ook de effectiviteit van de voorwaardelijke straf in het algemeen relevant, net als de werkzaamheid van interventies en aanwijzingen zoals opgelegd of geformuleerd in de bijzondere voorwaarden. Sommigen rechters menen dat ze goed geïnformeerd zijn, anderen menen van niet.

"Ja, we krijgen het via onze landelijke stafjuristen, dat gaat allemaal per mail. Allemaal gegevens, dat wordt dan gepubliceerd. Dan krijgen we via de Raad voor de rechtspraak allerlei dingen en via het Landelijk overleg voorzitters strafsectoren. Dan krijgen we al dat soort informatie. (R6)"

"Er zijn zo nu en dan onderzoeken waaruit dat blijkt. Dan lees je van: 'het is wel of niet effectief'. Dat heeft dan ook weer het effect dat gekeken wordt welke voorwaarden, welke gedragsinterventies helpen en effectief zijn of niet. (R1)"

"Nee, eigenlijk niet. Je leest wel eens iets, maar dan heb ik ook niet paraat van, 'Helpt het? En hoe vaak helpt het niet?' (R12)"

"Nee, daar heb ik geen kennis van. (R15)"

Een deel van de rechters dat zegt onvoldoende te weten over effectiviteit zou deze kennis wel graag ontvangen. Opvallend is echter dat een klein aantal zegt geen behoefte te hebben aan deze kennis.

"Ik ben op zich als rechter niet zo geïnteresseerd in de effectiviteit omdat, als er een goed plan ligt, ik tegen de verdachte zeg: 'je krijgt nog een kans'. Dan moet hij het gaan doen. Als hij het goed doet, zie ik hem niet meer terug. Doet hij het verkeerd, dan zie ik hem weer terug. Dan vind ik die cijfers niet zo interessant. (R4)"

"Een mens is een mens die voor mij staat en ik wil elk mens op dat moment in zijn situatie beoordelen. Niet denken van, ik kan het net zo goed niet doen. Want toch 90 procent komt terug of wat ook. Ik weet totaal de cijfers niet, maar dat komt omdat ik mij daar niet in wil verdiepen op deze manier, nee. (R5)"

"Mwah, als je je werk serieus probeert te doen, is het wel leuk om daarvan het resultaat te zien. In die zin zou het leuk zijn. Maar als het resultaat buitengewoon mager is, dan zou het wel eens frustrerend kunnen werken. Ik zou het wel lezen als er een rapport kwam, maar ik blijf het toch proberen, met in mijn achterhoofd: de mens moet ook verbeterd kunnen worden. (R13)"

"Maar met statistieken is natuurlijk, in zo veel procent van de gevallen gaat het dan wel of niet beter met iemand. Wat betekent dat dan voor een individuele zaak hè? Dat is natuurlijk een koppeling die niet altijd makkelijk is om te maken. Maar algemene wijsheden die er uit rollen zijn zeer welkom. (R14)"

"Ja, omdat je dan ook wel een beeld krijgt van, ik doe wel iets maar hoe zou dat kunnen uitwerken? Hoewel je het dan in individuele gevallen nog niet weet, maar soms is het best goed om te weten hoe dingen in algemene zin gaan, ja. (R3)"

6.6 Maatwerk

Wat telkens naar voren komt -ook al is daar niet expliciet naar gevraagd- is dat rechters, wanneer zij recht spreken, maatwerk willen leveren. Per individueel geval kijken zij op welke manier de kans op recidive zo goed mogelijk kan worden tegengegaan, waarbij zij tegelijkertijd recht willen doen aan de ernst van het feit.

"Het ligt heel erg aan de persoon en zijn problematiek of je wel of niet tot een voorwaardelijk deel komt. (...) Bij ernstige zaken natuurlijk nooit, want dan zit je boven de grens dat je een voorwaardelijke kunt opleggen. Het is natuurlijk juist bij al die feiten waar je niet hele hoge straffen hebt waar het altijd wel de vraag is, hoe is de persoon, wat is er gebeurd, wat is de schade? Je kunt ook hebben dat je zegt, de schade voor maatschappij, dat rechtvaardigt totaal niet dat er nog iets van een voorwaardelijke straf wordt opgelegd. Aan de andere kant is het juist in veel situaties dat de voorwaardelijke straf nog kan betekenen dat iemand zich kan herstellen in die maatschappij. Dat is toch elke keer weer wegen. (R5)"

"Mijn uitgangspunt is telkens weer, een straftoemeting is gewoon maatwerk. Elke keer zal je weer opnieuw moeten kijken, wat is in dit geval een passende straf? Een geheel of deels voorwaardelijke straf kan gewoon passend zijn. Dat hangt van de persoon van de verdachte af, van de omstandigheden van die strafzaak. Het hangt ook samen met de recidive en hoe je kijkt naar de straf. (R7)"

"En of er ook een deel voorwaardelijk is, zal ook afhangen van of hij ook documentatie heeft omdat hij al eerder met justitie in aanraking is geweest. En wat nu de situatie is van deze verdachte, opleiding, zijn er nog mogelijkheden? Een voordeel van een deel voorwaardelijk is dat je voorwaarden kunt stellen. Je kunt naar een begeleiding toe, of een training of cursus, waardoor je hem toch langer in het gareel kunt houden als hij vrijkomt. (R15)"

Allen benadrukken dat voorwaardelijke straf voor hen een belangrijk middel is om dat maatwerk te kunnen leveren en mogelijkheden om recidive te voorkomen te kunnen gebruiken.

"Ik denk dat het een heel goed middel kan zijn om richting de toekomst voor mensen een aantal dingen te realiseren. Die man met dat alcoholprobleem bijvoorbeeld. Met een voorwaardelijke straf kun je zeggen, je krijgt nu de kans om te zorgen dat je er van afblijft en dat je je leven weer op de rails krijgt, maar anders heb je een probleem, moet je langdurig gaan zitten. Of daar een voorwaarde aan koppelen in de hoop dat mensen daar wat aan hebben en hun probleem kunnen oplossen. (R3)"

"Ik vind de voorwaardelijke straf een zeer prettige mogelijkheid om gedragsbeïnvloedend te werken. Het is niet zo dat je altijd moet zeggen, het spijt me zeer, maar jij moet nu een tijdje zitten. Je wil graag als rechter, en ik denk ook dat je dat als maatschappij moet willen, je wil graag iemand proberen te beïnvloeden in zijn leven. Je wil graag zorgen dat iemand de reden waarom hij iets heeft gedaan, of het nu psychisch is of materieel of onder bepaalde omstandigheden, daar wil je toch wat aan kunnen beïnvloeden. En dat kan door die voorwaardelijke straf en die bijzondere voorwaarden. (R5)"

"Ik vind hem gewoon onmisbaar. Onmisbaar in de mogelijkheden die je als rechter hebt. Heel vaak vind ik een voorwaardelijk deel gewoon nodig om een straf passend te maken, ook gelet op de verschillende doelen die er zijn. (R7)"

Enkelen noemen de aanvullende mogelijkheden van de relatief nieuwe regeling voorwaardelijke invrijheidstelling (v.i.).²² Vervroegd in vrijheid gestelden moeten gedurende een proefperiode aan bepaalde voorwaarden voldoen. Die voorwaarden kunnen worden afgestemd op de omstandigheden van de veroordeelde en van het delict waarvoor hij werd veroordeeld. Daarnaast mag de ex-gedeteneerde geen strafbaar feit plegen in de periode van voorwaardelijke invrijheidstelling. Evenals de voorwaardelijke straf biedt deze wet de mogelijkheid om bijzondere voorwaarden op te leggen, zoals een meldingsgebod (bij de reclassering), locatieverbod of het volgen van een training of behandeling. Omdat een voorwaardelijke straf alleen opgelegd kan worden bij een gevangenisstraf van maximaal 4 jaar, maakt de voorwaardelijke invrijheidstelling het dus ook mogelijk om ook bij meer ernstige feiten bijzondere voorwaarden op te leggen terwijl de veroordeelde op vrije voeten is, maar dan in het 'staartje' van de straf. Als de onvoorwaardelijke straf te hoog is voor een voorwaardelijk strafdeel of wanneer de verdachte niet bereid lijkt te zijn mee te werken aan toezicht of begeleiding, dan biedt deze regeling mogelijkheden.

"Dan kan je denken laat ik het nu maar even niet doen, maar gewoon de onvoorwaardelijke straf. Dan kan straks uiteindelijk bij de voorwaardelijke invrijheidsstelling de reclassering zijn voorwaarden alsnog stellen of kan dat bij de executie geregeld worden. Wat dat aangaat is dat wel weer een aardig vangnet aan de achterkant. (R5)"

6.7 Conclusie interviews rechters

De beslissing om wel of geen voorwaardelijk(e) straf(deel) op te leggen wordt uiteraard bepaald door de ernst van de zaak; de ernst beperkt immers de juridische mogelijkheden. Daarnaast speelt de reclasseringsrapportage een grote rol; de rechter leunt sterk op het oordeel van de reclassering over de problematiek en de eventuele mogelijkheden voorbehandeling of begeleiding. Het is echter de rechter die de beslissing neemt.

²² Wet van 17 november 2011 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met wijzigingen van regeling van de voorwaardelijke veroordeling en de regeling van de voorwaardelijke invrijheidstelling, Stb. 2011, 545.

Bij een verdachte die eerder is veroordeeld (tot een voorwaardelijke straf) is de rechter minder geneigd een voorwaardelijke straf op te leggen. Maar als er toch (nieuwe) mogelijkheden worden gezien om de kans op recidive terug te dringen, bijvoorbeeld met behulp van behandeling of toezicht in het kader van een voorwaardelijke straf, dan zal de rechter deze toch vaak aangrijpen. Alleen afstraffen helpt immers niet om de kans op recidive te verminderen, aldus de rechters.

Persoonlijke omstandigheden van de verdachte kunnen meewegen in de beslissing van de rechter, maar alleen als deze samenhangen met de kans op recidive. De zwaarte van de straf moet in relatie staan met het ten laste gelegde feit, maar als middels een (deels) voorwaardelijke straf voorkomen kan worden dat de verdachte zijn baan verliest of zijn opleiding moet beëindigen, dan zal de rechter meer geneigd zijn daar voor te kiezen. Het hebben van een baan of een diploma verlaagt immers de kans op recidive. Bij een recidiverende verdachte zullen dergelijke persoonlijke omstandigheden niet meewegen; deze verdachte loopt toch al een groot risico om zijn baan te verliezen of opleiding niet af te maken.

Wanneer het delictgevaar (mede) voortkomt uit de pathologie of het middelengebruik van de verdachte, dan zal de rechter er vaak voor kiezen om de kans op recidive tegen te gaan door een behandeling of training op te leggen in het kader van bijzondere voorwaarden. Dat geldt ook voor jongeren die alleen in het weekend problematisch drinker zijn. Een verbod op het gebruik van middelen blijkt in de praktijk niet altijd praktisch. De motivatie van de verdachte voor een behandeling en zijn houding tijdens het proces is van belang voor de beslissing van de rechter. Als de verdachte geen openheid toont dan vinden rechters dat het weinig zin heeft om bijzondere voorwaarden op te leggen.

Volgens de rechters heeft de algemene voorwaarde van de voorwaardelijke straf een afschrikwekkend effect bij een deel van de verdachten. Bij hen die al vaker veroordeeld zijn wordt dit afschrikwekkende effect ernstig betwijfeld. Voor een dergelijk effect moet de verdachten bovendien in staat zijn om een afweging te kunnen maken om wel of geen delict te plegen; bij verdachten waarbij de kans op recidive (mede) wordt bepaald door een stoornis is dat niet of in beperkte mate het geval.

Rechters vinden het lastig om de voorwaardelijke straf te vergelijken met de taakstraf qua zwaarte. Ook dit zal per verdachte verschillen. In juridische zin is de voorwaardelijke taakstraf zwaarder. Maar in combinatie met een baan of opleiding kan een taakstraf erg belastend zijn voor de veroordeelde. Aan de andere kant is een taakstraf relatief snel "achter de rug", terwijl een voorwaardelijk(e) straf(deel) een dreiging van langere duur is en het voor langere tijd naleven van de bijzondere voorwaarden en het ondergaan van toezicht ingrijpend kan zijn.

Alle straffen dragen bij aan vergelding en normstelling, zo ook de voorwaardelijke straf. Toch ziet men dit niet als de voornaamste doelen van de voorwaardelijke straf. Dit geldt ook voor de strafdoelen herstel en onschadelijkmaking, hoewel een specifiek verbod als bijzondere voorwaarde van een voorwaardelijk strafdeel het plegen van een nieuw delict in de weg kan staan. De rechters verwachten ook niet dat de voorwaardelijke straf een afschrikwekkend effect voor de maatschappij zal hebben. Wel meent men dat de voorwaardelijke straf tot afschrikking op individueel niveau kan leiden. Het doel van resocialisatie kan bereikt worden door de begeleiding door de reclassering en middels interventies in het kader van de bijzondere voorwaarden die bijdragen aan de resocialisatie. Het belangrijkste strafdoel waar de voorwaardelijke straf aan tegemoet komt is de speciale preventie. Op maat van de verdachte kan met behulp van de voorwaardelijke strafmodaliteit de straf zodanig worden vormgegeven dat de kans op herhaling voor deze specifieke verdachte zo klein mogelijk is. Het belangrijkste kader is de ernst van het feit, want de straf moet wel passend zijn.

Hoofdstuk 7

Resultaten interviews officieren van justitie

7.1 Overwegingen van officieren van justitie

Ernst van het feit

De officieren van justitie werd dezelfde drie casus voorgelegd als de rechters. Ook aan hen is gevraagd waarom zij een voorwaardelijke straf wel of niet geschikt achten in deze gevallen. Net als voor de rechters bepaalt de ernst van het ten laste gelegde feit voor een belangrijk deel de keuze voor een bepaalde straf. Officieren van justitie werken met richtlijnen voor het bepalen van de strafmaat, terwijl het hanteren van oriëntatiepunten voor rechters minder gebruikelijk en ook relatief minder dwingend is.

"Het gaat om een heftig feit. (...) Het is in een woning. Dus in ieder geval krijgt deze meneer wat mij betreft een fors deel onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Alleen al gelegen in de zwaarte van het feit. (OvJ10)"

"Nou, als je de richtlijnen volgt dan kom je op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf uit voor dit feit. Gegeven is wel dat de rechtbanken in dit soort gevallen meestal een hele zware werkstraf en niets voorwaardelijks opleggen. Dat is gewoon de ervaring. (OvJ15)"

Opvallend was dat een aantal officieren van justitie de eventuele justitiële voorgeschiedenis meeneemt in het oordeel over de ernst van het feit.

"Maar wat eigenlijk wel een contra-indicatie is voor een voorwaardelijke straf is dat hij al eerder veroordeeld is geweest voor woninginbraken. Dan zou ik ook willen weten of hij al eerder reclasseringscontact heeft gehad. Dus op zichzelf is het wel een optie, maar het zit wel op de grens dat je het feit eigenlijk te ernstig vindt en zijn verleden al te ernstig vindt. Als hij al eerder reclasseringscontact heeft gehad zou ik het sowieso niet doen. Want dan is het feit te ernstig en heeft hij in feite die kans al gehad. (OvJ12)"

"Wij hebben meerdere verantwoordelijkheden natuurlijk, ook naar de aangevers, slachtoffers en ook nabestaanden. Het zou totaal ongepast zijn om die straf te eisen die nog kan om iets voorwaardelijks op te leggen. (OvJ13)"

Rol van de reclasseringsrapportage

Ook voor de officieren van justitie is de rapportage van de reclassering van groot belang voor hun beslissingen.

"Dat advies weegt wel zwaar in de uiteindelijke eis. Als zij zeggen, we hebben die jongen gesproken en hij heeft die en die problemen en daar moet aan gewerkt worden, het past bij het feit en ze hebben het goed onderbouwd, dan neem ik dat meestal wel over. (OvJ12)"

Of een dergelijke rapportage opgemaakt wordt hangt in grote mate af van het openbaar ministerie. De officieren van justitie is gevraagd naar hun overwegingen bij het wel of niet aanvragen van rapportage. Het blijkt dat de reclassering, die vaak een vroeghulprapportage opmaakt, ook daarover adviseert. Net als de reclassering is de officier van justitie op zoek naar

aanknopingspunten voor een persoonsgerichte aanpak om de kans op recidive zo goed mogelijk tegen te gaan. Niet alleen het vermoeden van problematiek maar ook een toename van de ernst van de feiten bij een recidiverende verdachte kan aanleiding zijn om een rapportage aan te vragen.

"Vaak is het de officier van justitie die besluit om het wel of niet aan te vragen. Heel soms is het de verdediging die erom vraagt. Maar dat is 1 op de 100 zaken of zo. En je besluit er toe over te gaan op het moment dat je zelf denkt, als je die zaak bekijkt, daar zitten misschien wel kansen. (OvJ1)"

"Je hebt het mechanisme dat bij de voorgeleiding de reclassering ook een deel van de mensen bezoekt. Dat noemen ze dan een vroeghulprapportage. Daarin kunnen ze aangeven: 'Wij zien problematiek en we adviseren een uitgebreide rapportage'. (OvJ4)"

"Ik zou in ieder geval een reclasseringsrapportage aanvragen, om te weten of er probleemgebieden zijn die maken dat hij tot dit soort gedrag over gaat. Is er sprake van verslaving waar hij geld voor nodig heeft? (...) Er lijkt een verzwaring te zitten in de feiten die hij pleegt. (OvJ10)"

"Het zou wel een zaak zijn waarvan ik denk dat ik een reclasseringsrapportage zou willen hebben. Wel geïnformeerd zou willen zijn. Ook voor de rechtbank de mogelijkheid open laten daar anders over te denken dan ik dat doe. (OvJ14)"

Hoewel alle officieren van justitie zeggen de adviezen in de rapportages heel belangrijk te vinden kunnen allen voorbeelden geven van gevallen waarin zij van het advies zijn afgeweken.

"Soms vind ik gewoon dat ze er heel erg naast zitten met hun advies. Ook met de weging van de zwaarte van de feiten. Ik heb rapportages gezien waarvan ik vind dat ze veel te veel meebewegen met de verdachte. (OvJ5)"

"Natuurlijk, maar niet zo vaak hoor. Zeker omdat de kwaliteit van de adviezen de laatste jaren aanzienlijk omhoog is gegaan. Ze hebben in 2009 een hele nieuw systematiek van adviseren ingevoerd, waarin ze ook al die vijf leefgebieden stelselmatig, systematisch aflopen, waardoor je goede afgewogen en door feiten onderbouwde adviezen krijgt en meer concrete plannen van aanpak. (...) Maar je hebt altijd wel eens dat je denkt (...) het is een prachtig plan, maar die meneer op de zitting zegt dat hij niet wil en dat hij het allemaal wel gelooft. Dan gaan we het niet doen. (OvJ4)"

7.2 Rol van de strafrechtelijke voorgeschiedenis

Bij de ernst van het delict bleek al dat officieren van justitie groot belang hechten aan de eventuele justitiële voorgeschiedenis. Ook bij de afweging wel of niet een voorwaardelijke straf te eisen, speelt dit voor alle officieren van justitie een belangrijke rol. Tijdens het bespreken van de casuïstiek is de officieren van justitie, net als de rechters, gevraagd naar de rol van een eventueel strafblad van de verdachte en hoe zij eventuele eerder aan de verdachte opgelegde voorwaardelijke veroordelingen en bijzondere voorwaarden meenemen in hun beslissing.

"Hoe vaker de veroordeling, hoe minder in beginsel bij mij de wil om nog een voorwaardelijk gedeelte op te leggen. (OvJ3)"

"Mij basishouding zou zijn, ja, eerder voorwaardelijk deel gehad, dat is dan een indicatie om het niet nog een keer te doen, tenzij het goed uitgelegd kan worden. (...) Ik zou die uitleg wel willen en ik zou er zeker ook vragen over stellen. (OvJ14)"

"Dat zou ik in principe niet opnieuw doen. Tenzij de reclassering zegt: 'De vorige keer is het om die en die reden misgegaan met het toezicht en hij was toen niet gemotiveerd maar nu wel. Dat blijkt ook hier en hier uit.' (...) Maar op zichzelf ligt het niet voor de hand als iemand al een keer voorwaardelijk gehad heeft, om het dan nog een keer te doen. (OvJ12)"

Opvallend is dat een aantal officieren van justitie over de voorwaardelijke straf spreekt als een 'kans' voor de verdachte.

"Het is natuurlijk wel belangrijk om te weten hoe het kan dat je eerder een kans krijgt en dat je weer in herhaling vervalt. Daar moet je meer van weten. Het is wat mij betreft een kans (...) en als je er dan mee doorgaat, dan is het gewoon een keer afgelopen en gewoon afrekenen. (OvJ8)"

"Maar als uit zo een documentatie blijkt dat hij al eens een keer een voorwaardelijke straf heeft gehad, dan zeg ik ja luister, je hebt al een keer een kans gekregen. Want een voorwaardelijke straf is natuurlijk een kans. (OvJ15)"

Wanneer de verdachte eerder een verplicht reclasseringscontact heeft gehad en dat is mislukt, dan is de officier van justitie minder geneigd weer over te gaan tot een (deels) voorwaardelijke veroordeling. Toch zeggen de officieren van justitie wel weer een voorwaardelijke straf te overwegen als er concrete aanknopingspunten zijn om de verdachte te begeleiden of te behandelen. Ook voor hen is het belangrijk om eventuele mogelijkheden om de verdachte van recidive af te houden aan te grijpen.

"Als basishouding nee, maar er kan altijd een goed verhaal komen waarom het nu wel zou moeten kunnen werken. (...) Het zijn natuurlijk twee dingen: je hebt een voorwaardelijk deel met bijzondere voorwaarden en een voorwaardelijk deel zonder bijzondere voorwaarden. Als het gewoon kaal een voorwaardelijk deel is en er nu een advies ligt van de reclassering van we moeten wel gaan begeleiden, dan heb je nu een voorwaardelijk deel met bijzondere voorwaarden. Dat vind ik een andere setting. Als hij eerder al een toezicht van de reclassering opgelegd heeft gekregen, en dat verkloot doordat hij nu een nieuw strafbaar feit pleegt, dan moet hij wel heel goed gaan uitleggen op een zitting waarom hij die kans nog een keer verdient. (OvJ14)"

"Dat is heel casuïstisch. Je neigt natuurlijk wel om te zeggen, hij is behandeld, heeft daar weinig van geleerd, pleegt hij een soortgelijk feit dan is het afrekenen en de maatschappij beschermen dat dit nog een keer gaat gebeuren. Dat moet dan de primaire insteek zijn. Maar als zo een behandeling bijvoorbeeld niet van de grond is gekomen, of er ligt nu een rapportage dat men nu toch anders naar die stoornis is gaankijken en dat er een andere behandeling had moeten plaatsvinden, ja, dan ga je een afweging maken. (OvJ8)"

"Als hij al eerder een behandeling heeft gehad dan zou ik toch denken.... Ik ben een erg voorstander van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke strafdelen. Ik denk dat recidivebeperking veel beter bereikt kan worden door een goede inzet van bijzondere voorwaarden dan simpelweg onvoorwaardelijke straffen uitdelen. (OvJ10)"

De officieren van justitie vinden dat een voorwaardelijke straf meer mogelijkheden biedt om grip te houden op verdachten en de kans op recidive dan met een onvoorwaardelijke straf. Dit kan in bepaalde gevallen de reden zijn om bij een recidiverende verdachte toch weer voor een voorwaardelijke straf te kiezen.

"In zedenzaken ben ik nooit zo een voorstander van alleen maar onvoorwaardelijk straffen, omdat je ze een tijdje in de gaten wilt houden. Juist omdat met die zedenzaken iemand snel recidiveert. Het is wachten op de volgende. Dus ik wil graag nog ergens een stok achter de deur hebben om nog iets met de tenuitvoerlegging te

kunnen, dan wel een reclasseringscontact op te leggen. Bij een zedenzaak zou voor mij de drempel voor nog een keer voorwaardelijk nog weer iets lager liggen dan bijvoorbeeld bij een woninginbraak, omdat ik denk, dan hebben we tenminste nog een handvat om nog grip op iemand te houden. (OvJ5)”

Verschillende officieren van justitie realiseren zich dat de behandeling of hulp die gewenst is vaak alleen gerealiseerd kan worden als dat in een gedwongen kader plaatsvindt, niet in de laatste plaats omdat er dan financiering is. Wanneer een behandeling gewenst is, dan kan dat een reden zijn om toch weer een voorwaardelijk strafdeel op te leggen, zodat daar bijzondere voorwaarden aan verbonden kunnen worden.

“Hoe lang ga je er mee door? Naar mijn idee heel lang. Alleen wat ik vaak doe (...) is dat het voorwaardelijk deel nog maar een heel beperkt deel van de totale straf is. Laten we zeggen dat je iemand 3 maanden gevangenisstraf geeft, dat je zegt we doen een week voorwaardelijk, om hulpverlening te faciliteren. De trieste vaststelling is dat op het moment dat er een dwangkader is, er geld is. En als je zegt dat het vrijwillig moet dan is die financiering een stuk minder. En dan kun je wel tegen iemand zeggen ‘ga maar hulp zoeken’, maar ja, die hulp is moeilijk te krijgen als er niet iemand is die de rekening daarvoor betaalt. (OvJ14)”

“Wij hebben niet alleen de mogelijkheden maar ook de middelen; wij hebben ook het geld. (...) Je kunt mensen dus ook hulp bieden bij wijze van bijzondere voorwaarde die ze zichzelf nooit zouden kunnen veroorloven. (...) Het voelt voor die mensen natuurlijk minder prettig dan wanneer zij daar zelf voor kiezen. Maar sommigen zijn dolblij dat ze die hulp nu eindelijk krijgen. Dat iemand nu dus op een of andere manier betaalt dat ze een psycholoog hebben of iemand die ze gaat helpen met budgetteren, of een baan vinden, of verzin maar, er zijn zo veel mogelijkheden. (OvJ15)”

7.3 Rol van de kenmerken van de verdachte

Ook voor de officieren van justitie is gekeken op welke manier zij kenmerken van verdachten meenemen in hun besluitvorming. Net als bij de rechters is gekeken naar: de persoonlijke omstandigheden van de verdachte, het eventuele gebruik van middelen, eventuele pathologie, de motivatie voor een behandeling en de houding tijdens het proces.

Persoonlijke omstandigheden

Enkele officieren van justitie zeggen heel stellig dat zij geen rekening houden met persoonlijke omstandigheden van de verdachten.

“Hij neemt dat risico. Hij weet op het moment dat hij die woning in gaat dat zijn vriendin zwanger is, daar ga ik dan maar even van uit. En hij weet ook dat zijn baan op het spel staat. Dus dat vind ik absoluut geen ... (OvJ10)”

Maar anderen zeggen de persoonlijke omstandigheden wel mee te wegen in hun beslissing om een onvoorwaardelijke of voorwaardelijke straf te eisen. Vooral als zij denken dat een onvoorwaardelijke straf de omstandigheden van de verdachte verslechteren en daardoor de kans op recidive toeneemt.

“Mensen die een goede baan hebben en die baan kwijtraken op het moment dat ze in de bajes belanden, dan kies je vaak niet voor een gevangenisstraf, maar een werkstraf. Dat valt te combineren met regulier werk. Maar het is geen zelfstandige factor bij de vraag of er wel of niet een voorwaardelijke straf moet komen. (OvJ1)”

"Als iemand een goede baan heeft en een vriendin heeft en je dit zou moeten beschouwen als een misstap, dan neig je eerder naar een voorwaardelijke of een deels voorwaardelijke straf dan naar helemaal onvoorwaardelijk. Want enerzijds wil je de ernst van het feit benadrukken, maar je wil ook niet iemands persoonlijke leven helemaal ontwrichten en vervolgens over een paar maanden met een zelfde delict bij zo een persoon geconfronteerd worden, omdat hij alle zekerheden die er waren nu kwijt is. (OvJ8)"

Ook op indirecte wijze kunnen persoonlijke omstandigheden een rol spelen in de keuze tussen een onvoorwaardelijke en een voorwaardelijke straf. De officier van justitie wil de persoonlijke omstandigheden kennen om de beweegredenen van de verdachte om een delict te plegen in beeld te krijgen. Wanneer dat aanknopingspunten oplevert voor behandeling of begeleiding dan kan dat weer aanleiding zijn een voorwaardelijke straf of een voorwaardelijk strafdeel te eisen.

"Dan is het natuurlijk extra interessant om de beweegredenen van zo een feit boven water te krijgen. Dan kan het iets kleins zijn wat toch net meer begeleiding nodig heeft en waar je met het enkel afstraffen toch niet recht doet aan de zaak. (OvJ6)"

Middelengebruik

Ook de officieren van justitie is gevraagd of, en zo ja op welke manier, eventueel middelengebruik van de verdachte meespeelt in hun overwegingen. Net als de rechters is het voor de officieren van justitie relevant of het middelengebruik in relatie staat met de kans op recidive; als er een duidelijke relatie is dan speelt het middelengebruik inderdaad een belangrijke rol.

"Waar het natuurlijk om gaat is: Is het aannemelijk dat er een relatie ligt tussen die persoonlijkheidsproblematiek, alcohol, drugs, whatever voor een verslaving, en het delict? Het stafrecht is er niet voor bedoeld om mensen te helpen met problemen die voor de rest helemaal niets met delictgedrag te maken hebben. Daarvoor zijn andere wegen. (OvJ1)"

Voor de vraag of een behandeling wel of niet geïndiceerd is maakt het niet uit of iemand echt verslaafd is en delicten pleegt om in middelen te voorzien, of alleen in de weekends problematisch drinkt en dan tot geweldsdelicten komt. In beide situaties komt het delinquente gedrag voort uit het middelengebruik en is de kans op herhaling hoog. Voor de inhoud van de behandeling maakt het vervolgens wel uit of iemand wel of niet verslaafd is.

"(...) dan zul je welwillender moeten zijn en de hulpverlening er steeds maar opgooien, om maar dat recidiverisico te temperen. Ook al heeft hij misschien al allerlei vormen gehad in het verleden. Dus in zoverre speelt het zeker mee. Het idee van de voorwaardelijke straf is natuurlijk het voorkomen van nieuwe feiten in de toekomst. En daar maakt het wezenlijk veel verschil of iemand zichzelf niet meer onder controle heeft omdat hij drugs of alcohol gebruikt, of dat hij dat wel heeft. (...) Daar kun je je bijzondere voorwaarden op aanpassen. (OvJ14)."

Wanneer de verdachte al eerder is behandeld is het toch mogelijk dat een officier van justitie weer een behandeling eist in het kader van een voorwaardelijk strafdeel. De officier van justitie wil dan toch een eventuele kans om recidive terug te dringen aangrijpen. De behandeling moet dan wel enige kans van slagen hebben; de verdachte moet dan ook wel gemotiveerd zijn.

"Als hij nou zelf zegt: 'ik probeer er al zo lang vanaf te komen en het lukt me maar niet, en ik weet van mezelf dat als ik gebruik dat mijn handen dan heel erg los zitten, maar ik wil nu echt geholpen worden...', ja, dan ga je er toch wel vaker in mee. Ik in ieder geval wel. En dan eis je een iets hogere straf zodat je dan nog wel de gelegenheid hebt om recht te doen aan het feit, maar dan ook om nog een

voorwaardelijk strafdeel te kunnen vragen. (...) Maar soms begin je er ook niet aan als iemand er zelf helemaal niets in ziet. Dan is het gedoemd om te mislukken. (OvJ 13)"

Pathologie

Wanneer uit de rapportage blijkt dat de verdachte lijdt aan bepaalde pathologie en deze pathologie in relatie staat met de kans op recidive, dan zeggen alle officieren van justitie eerder geneigd te zijn een voorwaardelijke straf op te leggen om de verdachte in behandeling te krijgen en een toezicht te realiseren. Wederom om de kans op herhaling terug te dringen.

"Dus dat hangt erg af van de adviezen die gegeven worden. Vaak komt men dan met een behandeling in De Waag aanzetten. Dat hij in ieder geval leert omgaan met verleiding en je zo voorkomt dat hij het nog een keer gaat doen. Dus de belangrijkste sleutel voor mij in de voorwaardelijke straf is toch het voorkomen van herhaling eigenlijk, als ik er zo over nadenk. (OvJ3)"

"Als je zelf aanleiding ziet in het dossier dat er iets niet helemaal in orde lijkt te zijn, afgezien van het feit dat hij een woninginbraak pleegt wat ook niet kan, maar als er aanleiding is tot een bepaalde behandeling, dan zou dat voor mij reden zijn om een deels voorwaardelijke straf te eisen. (OvJ5)"

"(...) als uit de psychologische rapportage blijkt dat er een behandelingsmogelijkheid is, en ze dat ook zien zitten, en ze dat ook willen en kunnen, dan zou ik zeker ook wel een voorwaardelijk deel vragen om die behandeling mogelijk te maken (...). Want zo iemand blijft natuurlijk anders dit soort feiten plegen. Ik bedoel, dit feit komt uit de persoon voort. Dus dan kan je maar beter zorgen dat daar aan gewerkt wordt. Dus hier zou ik, als er begeleiding mogelijk is, dat zeker met twee handen aangrijpen. (OvJ15)"

Motivatie van de verdachte

Het eisen van begeleiding of behandeling in het kader van bijzondere voorwaarden bij een voorwaardelijk strafdeel heeft alleen zin als de verdachte ook gemotiveerd is om daar aan mee te werken.

"Die motivatie is sowieso belangrijk. Je moet wel gemotiveerd zijn om aan je problemen te willen werken, want anders is het het inbouwen van een mislukking. Als mensen zeggen: 'ik heb helemaal geen zin om met de reclassering aan de slag te gaan', dan is de kans dat het gaat mislukken wel erg groot. En dan moet je er gewoon niet aan beginnen. (OvJ1)"

Volgens een van de geïnterviewden heeft het bij een ongemotiveerde verdachte wellicht wel zin om een voorwaardelijk strafdeel zonder bijzondere voorwaarden op te leggen, omdat hem dat wellicht toch weerhoudt van het plegen van een nieuw feit.

"Als hij niet openstaat voor behandelingen en niet openstaat voor reclasseringscontact, dan houdt het vrij snel op. Dan zou je hoogstens kunnen zeggen: dan maar langer een voorwaardelijk om hem juist langer dat zwaard van Damocles boven zijn hoofd te laten hangen. (...) Dan zou dat een reden kunnen zijn. Maar als iemand geen behandeling wil dan zou ik dat niet als een voorwaarde stellen. Alleen een algemene voorwaarde. Afdwingen als iemand niet wil, dat heeft ook geen zin. (OvJ5)"

Als een verdachte niet mee wil werken aan de rapportage dan heeft het opleggen van een behandeling al helemaal geen zin. Officieren van justitie maken ook mee dat er volgens de

rapportage wel behandelmogelijkheden zijn maar dat tijdens de zitting blijkt dat verdachte niet (meer) wil. Ook dan is de officier van justitie terughoudend om toch een behandeling te eisen. Dit zijn lastige situaties.

"De reclassering wordt ook niet blij van iemand die niet wil maar toch begeleiding opgelegd krijgt, want dat is een onmogelijke klus. Maar als het toch door de advocaat bijvoorbeeld met beide handen wordt aangegrepen en weer ter sprake wordt gebracht dan is dat het proberen waard. (OvJ6)"

Proceshouding

Wanneer een verdachte niet meewerkt aan de rapportage en zich op zijn zwijgrecht beroept, dan zal de officier van justitie minder snel begeleiding of behandeling in het kader van een voorwaardelijk strafdeel eisen. Ten eerste omdat dan onduidelijk blijft wat de beweegredenen achter het delict waren.

"Het is vooral dat ik inzicht wil hebben in de vraag hoe hij komt tot een strafbaar feit. Als hij kan vertellen waardoor dat komt dat hij een strafbaar feit pleegt dan kan je daar rekening mee houden. Op het moment dat je je beroept op je zwijgrecht dan vind ik het heel moeilijk om daar rekening mee te houden, want ik weet niet hoe het feit tot stand is gekomen. Terwijl inmiddels de ervaring mij wel heeft geleerd dat bijna iedereen die een strafbaar feit pleegt daar een verhaal bij te vertellen heeft over hoe dat kwam. En soms is dat een heel begrijpelijk verhaal, dat je denkt ja, bij sommige verdachten snap ik dat het nooit goed is gekomen. Maar soms is het ook een ordinair verhaal in de zin van 'ik wilde de scooter en ik had geen baan toen dacht ik nou dan pleeg ik een overval want dan heb ik wel geld om een scooter te kopen'. (OvJ14)"

Indien de verdachte een niet-meewerkende proceshouding aanneemt heeft de officier van justitie ook niet de verwachting dat hij wel zal meewerken aan een behandeling of een begeleiding en dit dus ook niet eisen. Een officier van justitie vertelde dat op dat principe ook wel eens een uitzondering gemaakt wordt.

"Op het moment dat iemand ontkent überhaupt klappen te hebben uitgedeeld, dan kan je niet serieus met zo iemand aan de slag gaan. Dus ontkennen is dan een contra-indicatie. (...) Maar er is één categorie ontkenner waarbij we toch reclasseringscontact aanvragen, en dat zijn overvallers. Die worden heel vaak gepleegd door jongeren die iedere betrokkenheid ontkennen. Terwijl het bewijs duimendik is en die worden dan ook vol veroordeeld. Maar als je daar dan omdat ze ontkennen geen reclassering op zet, krijgen ze ook niet de hulp die ze uiteindelijk wel nodig hebben. (OvJ1)"

7.4 Doel van de voorwaardelijke straf

Om te achterhalen hoe de officieren van justitie tegen de voorwaardelijke straf aankijken, is aan hen dezelfde drie stellingen voorgelegd als aan de rechter. Eerst is hun gevraagd op een vijfpuntschaal aan te geven in hoeverre zij het eens zijn met de stellingen. De resultaten staan in Tabel 13. Wanneer we de resultaten van deze tabel vergelijken met de resultaten van de rechters (zie Tabel 12), dan valt op dat de officieren van justitie en de rechters de drie stellingen op soortgelijke wijze beoordelen.

Tabel 13: Mate waarin officieren van justitie (n=15) het eens zijn met de voorgelegde stellingen.

Stelling 1:

De algemene voorwaarde van de voorwaardelijke straf heeft een afschrikwekkende werking op de dader en helpt recidive te voorkomen.

Geheel mee oneens	Een beetje mee oneens	Neutraal	Een beetje mee eens	Geheel mee eens
-	-	1	12	2

Stelling 2:

Een voorwaardelijke straf is zwaarder dan een taakstraf.

Geheel mee oneens	Een beetje mee oneens	Neutraal	Een beetje mee eens	Geheel mee eens
3	7	2	2	1

Stelling 3:

Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie.

Geheel mee oneens	Een beetje mee oneens	Neutraal	Een beetje mee eens	Geheel mee eens
-	-	-	4	11

Stelling 1: Afschrikwekkende werking

Net als de rechters denken de officieren van justitie dat de voorwaardelijke straf maar voor een deel van de verdachten een afschrikwekkende werking heeft. Veel verdachten handelen immers vanuit een impuls.

"Veel criminaliteit wordt natuurlijk in een opwelling gepleegd door mensen onder invloed van van alles en nog wat. Of mensen die sowieso niet zo logisch na kunnen denken. Of dat in ieder geval niet doen. En dan denken ze op het moment dat ze dat strafbare feit plegen niet aan die straf die ze nog boven het hoofd hebben hangen. (OvJ1)"

"Ik denk dat bij first offenders die dan bijvoorbeeld hun eerste straf krijgen, die dan een paar maanden gezeten hebben, of een paar weken soms, en dat echt vreselijk vonden. Die zijn er, en als zij dan uiteindelijk een vonnis krijgen waar nog een deel voorwaardelijk in zit, dan denk ik, die willen echt niet nog een keer de bak in. Voor hen zal het helpen. Maar als ik het zo vertel denk ik dat die groep vrij klein is. (OvJ12)"

"Het is heel afhankelijk van de dader, of het enig effect heeft. Want er zijn er die denken: 'ik heb twee jaar'. Dan bedoelen ze dat de proeftijd twee jaar is, in het algemeen. Ben je een half jaar verder dan weten ze dat vaak niet eens meer. Zo afschrikwekkend is het dus. Maar anderen die weten het wel. Waar het vaak goed blijft hangen zijn mensen die een voorwaardelijke ontzegging van de rijbevoegdheid hebben. (OvJ11)"

Wat betreft de werkzaamheid van de voorwaardelijke straf zeggen verschillende officieren van justitie meer waarde te hechten aan de invulling van eventuele bijzondere voorwaarden van een voorwaardelijk strafdeel dan aan de afschrikwekkende werking van een voorwaardelijke straf of een voorwaardelijk strafdeel.

"Ik ben er niet zo een voorstander van om het alleen maar daar op te houden, als algemene voorwaarde, geen strafbare feiten meer plegen. Ik denk dat als er veel problematiek bij de verdachte c.q. de dader is, dat die algemene voorwaarde niet helpt. Dat mensen toch snel vergeten. Ik zeg dan toch vaak op zitting, een steun in de rug en dat soort zaken (...), wellicht dat dat bij sommigen wel.... (OvJ3)"

"Het moet wel een afschrikwekkend iets zijn wat boven je hoofd hangt. En zoals ik het voel, als ik de mensen zie die een voorwaardelijke straf opgelegd krijgen, de reactie... Ze zijn daar blij mee en voelen niet echt de druk dat er nog iets zwaars boven hun hoofd hangt. Als daar bijzondere voorwaarden aan worden verbonden, die heel intensief zijn, dan voelen ze het wel. (OvJ7)"

Stelling 2: Voorwaardelijke straf zwaarder dan taakstraf?

Net als de rechters zijn de officieren van justitie verdeeld over deze stelling. Dit komt doordat, zoals bleek, de stelling ruimte voor interpretatie openlaat. Want de zwaarte van de voorwaardelijke straf hangt onder andere af van eventuele bijzondere voorwaarden die moeten worden nageleefd. Een taakstraf wordt doorgaans als zwaarder beschouwd dan een voorwaardelijke straf zonder bijzondere voorwaarden, maar met bijzondere voorwaarden kan dat heel anders zijn.

"Als je het inkleedt met allerlei voorwaarden dan kan een voorwaardelijke straf behoorlijk zwaar zijn. Als ze een fiks zware therapie moeten volgen. Dat vergt niet alleen een behoorlijke tijdsinvestering, maar het kan ook emotioneel een behoorlijke belasting zijn voor de veroordeelde. Maar een gewoon voorwaardelijk, dat is niet anders dan dat je van iemand verwacht dat hij zich aan de wet houdt. Tsjá, dat moet iedereen. (OvJ5)"

"Als je een half jaar of een jaar voorwaardelijk hebt, daar voel je helemaal niets van. Als je 120 uur moet werken, dan moet je echt drie weken fulltime werken. 's Ochtends opstaan en luisteren naar iemand en... Dat voelen mensen heel erg en dat is vervelend. (...) Een taakstraf is zwaarder dan een voorwaardelijke straf, dat is waar. (OvJ7)"

"Een taakstraf is lastig en vervelend en het kost tijd. En van een voorwaardelijke gevangenisstraf merk je in principe niets. (...) Dus dan is een taakstraf zwaarder vind ik. Ook al is het formeel eigenlijk niet zo. (...) Maar van een voorwaardelijke gevangenisstraf met bijzondere voorwaarden denk ik wel dat het zwaarder is dan een taakstraf. Tenzij mensen heel graag hulp willen. Het zijn allemaal mitsen en maren. Als mensen blij zijn met hun agressieregulatietraining, of huisvestingshulp van de reclassering, dan is dat geen zware straf. Maar zo door de bank genomen denk ik dat mensen het vaak vervelend vinden, die reclasseringstoezichten en dan is het zwaarder dan een paar uurtjes werkstraf. (OvJ12)"

De zwaarte hangt ook af van de duur van de straf:

"Maar soms is een voorwaardelijk strafdeel zo laag, dat iemand zegt, het is wel goed. Ik ga liever nog even zitten dat weekje. Of ik ga liever werken. (...) Wat is veertig uur werken nou in verhouding tot twee jaar lang naar de pijpen van de reclassering te moeten dansen? (OvJ2)"

"Laten we zeggen twintig uur voorwaardelijke straf tegenover een toezicht. Dan zullen veel mensen op een gegeven moment denken, weet je wat, ik heb geen zin in al dat gezeur aan mijn kop van de reclassering. Ik ga die twintig uur wel werken. (OvJ4)"

De officieren van justitie onderschrijven dat hoe de zwaarte van de verschillende typen straffen worden ervaren, afhangen van de verdachten.

"Nou ik merk bij heel veel minderjarige veroordeelden dat een taakstraf, en dan zeker een werkstraf, zo ongeveer het allerergste is wat ze kunnen krijgen. Er zijn er heel veel bij die bij een werkstraf van veertig uur of meer toch wel heel erg beginnen te piepen en zuchten en zich afvragen hoe ze dat in godsnaam toch in een half jaar of een jaar moeten doen.(...) Dat vinden ze echt heel erg. (OvJ4)"

Stelling 3: Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie

Net als de rechters zijn de officieren van justitie het vooral eens met deze derde stelling. Alhoewel zij regelmatig zien dat ook de bijzondere voorwaarden niet gewerkt hebben, menen zij dat dit effectiever is in het terugdringen van recidive dan alleen een voorwaardelijk strafdeel of een onvoorwaardelijke gevangenisstraf.

"Dat hoop ik en dat denk ik ook wel. Maar ik zie natuurlijk ook een hoop mensen bij wie het niet heeft gewerkt. Die opnieuw in herhaling zijn gevallen, ondanks dat ze de alcoholcursus hebben gevolgd, of ondanks dat ze reclasseringsbegeleiding hebben gehad, of een agressieregulatie-cursus. Dan blijkt het gewoon niet te hebben geholpen. (OvJ1)"

"Als iemand daar ontvankelijk voor is dan kan dat heel goed zijn voor de speciale preventie. Maar soms is het ook trekken aan een dood paard. (OvJ3)"

"Als dat op een goede manier gebeurt, en de doelen die de reclassering gesteld heeft bereikt worden, dan heeft dat het meeste effect. Meer dan iemand opsluiten. Want over het delict wordt niet gesproken in een inrichting. Dus je houdt gewoon je mond en je komt er weer uit. En hier moet je praten. (...) Ik denk dat dat het meeste effect heeft. (OvJ11)"

"Omdat je daarmee natuurlijk specifiek ingrijpt op de problematiek van de individuele dader die leidt tot dat concrete feit. Als je daarmee aan de slag kan, dan heb je toch nog enige hoop voor de toekomst. Omdat heel veel mensen in de criminaliteit terecht komen omdat ze bepaalde problemen hebben waar ze geen oplossing voor hebben en waar ze niet uit kunnen komen. Als je ze daar dan handvatten voor kunt geven door die bijzondere voorwaarden en ze komen in ieder geval uit die problematiek, dan is er in ieder geval een hele grote aanleiding voor de criminaliteit hopelijk weg. Je zult natuurlijk altijd nog mensen hebben die dat toch niet oppakken, maar ik denk dat het heel veel mensen wel degelijk ideeën zal geven om hun leven op orde te krijgen. (OvJ5) "

Strafdoelen

Ook de officieren van justitie kregen het lijstje strafdoelen voorgelegd en hun werd gevraagd in hoeverre, en op welke manier, de voorwaardelijke straf aan deze doelen tegemoet komt. Over het algemeen ziet men vooral de speciale preventie en resocialisatie als de belangrijkste doelen van de

voorwaardelijke strafmodaliteit: "Preventie en resocialisatie, daar denk ik aan bij voorwaardelijke straffen. (OvJ3)".

Vergelding

De officieren van justitie zeggen bijna allemaal dat vergelding vooral bereikt wordt met onvoorwaardelijke straffen. *"Nee, dat zit volgens mij veel meer in de onvoorwaardelijke straffen. Dus of gevangenisstraf, of taakstraf of geldboete. (OvJ 10)"* De officieren van justitie redeneren daarbij ook vaak vanuit het slachtoffer: *"Bij de voorwaardelijke straf zeggen de slachtoffers altijd van: 'huh? Hij mag zo maar vrij!', dus nee vergelding niet. (OvJ15)"*

Afschrikking

Net als de rechters denken de officieren van justitie niet dat een voorwaardelijke straf anderen zal afschrikken om een dergelijk feit te plegen. Men denkt dat afschrikking wel werkt in het individuele geval. Wanneer de veroordeelde nog een voorwaardelijke straf boven het hoofd heeft hangen zal dat hem in iedere geval gedurende de proeftijd er van weerhouden een nieuw delict te plegen. In feite doelen zij hier op het strafdoel speciale preventie.

Normstelling

Een officier van justitie vindt wel dat normstelling met een voorwaardelijke straf kan worden bereikt. Je laat volgens hem zien dat iemand verkeerd bezig is geweest, dat iemand schuldig is, maar vervolgens kan het dan voldoende zijn om het met een volledig voorwaardelijke straf af te doen. Anderen vinden het strafproces of eigenlijk een schuldigverklaring op zich al een normstelling. De ernst van de normschending bepaalt vervolgens de zwaarte van de straf. Volgens een ander kan normstelling ook in de bijzondere voorwaarden tot uiting komen, bijvoorbeeld doordat iemand in een groepstraining leert wat wel en wat niet kan qua gedrag.

Speciale preventie

Zoals ook bleek bij Stelling 3 vinden de officieren van justitie, net als de rechters, dat speciale preventie een erg belangrijk doel is van de voorwaardelijke straf; misschien wel *het* belangrijkste. De invulling van de bijzondere voorwaarden is daarbij van essentieel belang. De voorwaardelijke straf en de mogelijkheid om een op maat van de verdachte invulling te geven aan deze bijzondere voorwaarden maken dat de voorwaardelijke straf bij uitstek geschikt is om in individuele gevallen de kans op herhaling zo goed mogelijk tegen te gaan.

Resocialisatie

De voorwaardelijke straf komt zeker tegemoet aan het doel resocialisatie, vinden de officieren van justitie. *"Mensen die op de een of andere manier buiten de maatschappij vallen die kunnen geholpen worden door onder meer een plek voor hen te vinden (OvJ7)." Men ziet dat vooral gerealiseerd middels de bijzondere voorwaarden. "Sec een voorwaardelijke straf doet aan resocialisatie ook niet veel. Dan moeten daar wel voorwaarden bij komen. (OvJ1)"*

Onschadelijkmaking

Bij de voorwaardelijke straf denken de officieren van justitie niet direct aan onschadelijkmaking. De voorwaardelijke straf kan eventueel tegemoet komen aan dit strafdoel indien de bijzondere voorwaarden zodanig zijn ingericht dat het de verdachte belemmert te recidiveren. Zoals een officier van justitie opmerkt: *"Kijk, als je een voorwaardelijke straf hebt met een gebiedsverbod, of een contactverbod met het slachtoffer, dan maakt dat iemand – als hij zich daar aan houdt – onschadelijk."* (OvJ1)"

Herstel

Voor herstel wordt vooral de schadevergoedingsmaatregel gebruikt. Eventueel kan binnen de voorwaarden ook iets worden gedaan aan herstel voor het slachtoffer maar dat komt niet vaak voor, aldus de officieren van justitie. Het hoeft daarbij niet per se om een financiële vergoeding te gaan maar het kan ook, als het slachtoffer daar prijs op stelt, een gesprek met het slachtoffer zijn of een excuusbrief inhouden. Hoewel de schade daarmee niet wordt hersteld is het wel een tegemoetkoming aan de slachtoffers. Een van de officieren van justitie heeft de ervaring dat daar bij jeugdigen creatiever mee om wordt gegaan dan bij volwassenen, bijvoorbeeld door jongeren die graffiti hebben veroorzaakt zelf de muur te laten overschilderen. De mogelijkheden hangen wel sterk af van de aard van het delict; *"met een zedenzaak kun je niet zo veel herstellen"* (OvJ5). Een van de officieren van justitie interpreteert het idee van herstel voor het slachtoffer ruimer: door het opleggen van een locatieverbod, contactverbod of behandeltraject kun je soms rust creëren voor bijvoorbeeld een slachtoffer van stalking, *"en dan herstel je wel de persoonlijke levenssfeer van het slachtoffer"* (OvJ8).

7.5 Werkzaamheid van de voorwaardelijke straf

Zoals eerder bleek, is voor de officieren van justitie het eventuele strafblad zeer relevant voor de keuze van de te eisen straf. Aan de hand van deze strafbladen zien zij ook in welke gevallen toezicht of een interventie effect heeft gehad. Maar van de aantallen of percentages hebben zij doorgaans geen kennis. Daarvoor varen zij vooral op de adviezen van de reclassering.

"Eigenlijk mogen we alleen nog interventies plegen die werken. En het moet ook evidence based zijn. Maar daar is vooral de reclassering mee bezig. Maar als je vraagt: 'Weet jij hoeveel procent mislukt?' Dan weet ik dat niet." (OvJ3)"

"Ik ga er van uit dat als het wordt geadviseerd dat daar aan ten grondslag ligt dat zoiets blijkt te werken. Dat is misschien heel makkelijk gedacht, maar ik heb de tijd en de kennis en kunde niet om dat allemaal zelf te analyseren. Dus ik ga er van uit dat op het moment dat er een bepaalde behandeling wordt geadviseerd, dat dat ook een behandeling is waarvan gezegd kan worden dat hij effectief is." (OvJ5)"

"Ik ben wel eens bij de reclassering geweest, een dag, om te kijken naar hoe een werkstraf er uit ziet en hoe de intake is, (...) zodat ik wel enig beeld heb van wat ze doen. (...) Maar wat het precies voor effect heeft, dat weet ik niet." (OvJ2)"

De officieren van justitie vinden het doorgaans wel belangrijk dat er onderzoek wordt gedaan naar de werkzaamheid en dat de kennis daarover gedeeld wordt en toegepast in de praktijk.

"We werken sinds een paar jaar alleen met de echt erkende gedragsinterventies, waarmee een scala aan interventies die vroeger werden ingezet inmiddels van de baan is, omdat niet aangetoond is dat die daadwerkelijk effectief zijn. En zeker ook bij jeugdige verdachten, veroordeelden, is het zelfs zo dat bepaalde trainingen

contraproductief waren of bleken te zijn. Er is een tijd lang als leerstraf de bajesverkenning opgelegd. Gingen jeugdigen dus een bezoek brengen aan de gevangenis in de hoop dat dat afschrikwekkend werkte. Nou, in tegendeel, het viel alleszins mee en het werkte echt averechts. Dus het is heel goed om naar de effectiviteit van de interventie als zodanig te kijken. Daar is door de reclassering de afgelopen jaren heel veel in geïnvesteerd. Dat is wel van belang natuurlijk. (OvJ10)''

"Ik vind het wel belangrijk dat het openbaar ministerie, dus het parket generaal waar onze richtlijnen en aanwijzingen vandaan komen, en het wetenschappelijke bureau van het OM, dat die daar iets van vinden. Dat we dus, als zou blijken dat het allemaal niet werkt, dat we daar dan wel over geïnformeerd willen worden. Van hoor eens, de effectiviteit is zo slecht, dat moet je maar niet meer gaan eisen. Dus ja, ik vind het wel belangrijk dat mijn eigen organisatie daar iets van vindt. (OvJ12)''

"We willen alleen nog maar die maatregelen eisen waarvan bewezen is dat ze een hoog slagingspercentage hebben. Maar dan hoop je ook maar dat de interventies die worden voorgesteld, bijvoorbeeld een behandeling in De Waag, dan wel effectief zijn. Dat dat wel effectieve interventies zijn. Ik ga dan ook uit van de professionaliteit van de reclassering, maar voor mezelf zou ik het ook wel handig zijn om te weten, hoe effectief is een middel? (OvJ3)''

Een van de officieren van justitie realiseert zich dat onderzoek naar de werkzaamheid van het opleggen van bijzondere voorwaarden lastig is:

"Het is natuurlijk moeilijk om te kijken: bij die hebben we het wel gedaan en bij die was het ook nodig maar hebben we het niet gedaan en die is wel gerecidiveerd (...) Je kunt eigenlijk niet een controlegroep maken met mensen bij wie het wel had gemoeten, maar bij wie we het dan even niet doen. (OvJ12)''

Een andere officier van justitie heeft bedenkingen bij het idee dat een op te leggen interventie altijd evidence based zou moeten zijn:

"Bijzondere voorwaarden die moeten evidence based zijn, die moeten werken. (...) Ik heb een keer wat jongens die op het Malieveld 'Hamas hamas, joden aan het gas' hadden lopen schreeuwen naar het Anne Frankhuis gestuurd. Als een soort leerstraf. (...) Ik heb gewoon zelf gezien dat dat indruk op die jongens heeft gemaakt. Het was überhaupt de eerste keer dat ze in een museum kwamen; die jongens hebben natuurlijk een achtergrond van drie keer niks. (...) Dus ik ben er zelf van overtuigd dat het gewoon hartstikke goed is. Maar een structurele plaats op de taakstraf- of structurele voorwaardenkaart krijg ik niet voor die straf, want ik krijg het nooit evidence based. (OvJ)''

7.6 Maatwerk

Hoewel daar niet expliciet naar is gevraagd, komt uit de interviews met de officieren van justitie duidelijk naar voren – net als bij de rechters – dat zij maatwerk leveren. In elke individuele zaak kijken zij naar de eventuele mogelijkheden bij die specifieke verdachte, om de kans op recidive terug te dringen. Dit doen zij zonder de ernst van de zaak of het gevaar dat de verdachte mogelijk vormt voor de maatschappij te kort te doen. Want het voorkomen van recidive is van belang voor de veiligheid van eventuele toekomstige slachtoffers.

"Kijk, afstraffen is één onderdeel, maar het voorkomen van recidive is natuurlijk ook een heel belangrijk onderdeel van het strafrecht. (OvJ2)''

"Wat voor mij van belang is, is natuurlijk weer het voorkomen van herhaling. En niet alleen in het belang van die docent, maar ook in het belang van potentiële nieuwe pupillen. (OvJ3 naar aanleiding van de tweede casus)"

"Ik neig zeker niet naar een geheel voorwaardelijke straf. Je moet zeker ook benadrukken hoe ernstig zo een feit is. Naar hem toe, maar ook naar de samenleving toe. In beginsel een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. En dat daar dan een deel voorwaardelijk van wordt geëist, daar kan ik me wat bij voorstellen (...). Het is de eerste keer. Er speelt kennelijk het een en ander. En je wilt voorkomen dat het nog een keer gaat gebeuren, dat zo iemand behandeld wordt. En daar heb je een voorwaardelijke deel voor nodig om dat te kunnen doen. Dus deels onvoorwaardelijk, deel voorwaardelijk, zeker niet helemaal voorwaardelijk. Daar vind ik het delict te ernstig voor. En ook niet helemaal onvoorwaardelijk, omdat je een ingang wilt hebben in de persoon van deze meneer. (OvJ8 naar aanleiding van de eerste casus)"

De voorwaardelijke straf en de mogelijkheid om bijzondere voorwaarden op te leggen is een heel belangrijk instrument om maatwerk te kunnen leveren.

"Ik vind de persoonsgerichte aanpak heel belangrijk. En daarvoor heb je de voorwaardelijke straf en de bijzondere voorwaarden nodig. (OvJ4)"

"Die bijzondere voorwaarden, daarmee geef je eigenlijk maatwerk. Dan is het echt op de persoon van de verdachte toegespitst. Welke begeleiding of welke training noodzakelijk is. En daarbij komt gewoon de algemene afspraak, eens en nooit weer, als het even kan. Want anders zou je een voorwaardelijke straf zonder bijzondere voorwaarden krijgen. En dat is een optie bij iemand die geen begeleiding nodig heeft en geen probleem heeft. (...) Daar zou ik het nog wel passend vinden om alleen met algemene voorwaarde, niet meer plegen van strafbare feiten, een deel voorwaardelijk te eisen. (OvJ6)"

Officieren van justitie werken met richtlijnen voor het bepalen van de strafeis, de zogeheten Polaris-richtlijnen die worden ondersteund door een computerprogramma met de naam BOS (Beslissing Ondersteunend Systeem). Maar ook met deze richtlijnen lijkt er, vooral in geval van minder zware feiten, ruimte te zijn voor de officieren van justitie om een strafeis op maat van de verdachte te formuleren:

"Het kan natuurlijk best zijn dat je op zitting staat en de strafeis moet eigenlijk iets geheel onvoorwaardelijks zijn maar gelet op alle omstandigheden, je bekijkt de boef eens en je bekijkt waar het over gaat en hoe hij is en hoe hij zich opstelt, dat je er voor kiest een deel toch voorwaardelijk te doen, of het anders te doen, dat er een gevangenisstraf op staat maar dat je liever een fikse werkstraf oplegt, dat kan. (...) Je maakt veel meer gebruik van je speelruimte op de politierechterzitting dan bij meervoudige kamer zittingen. Dat zijn vaak zwaardere feiten en grotere feiten en vaak wordt de straf in een strafmaatoverleg afgestemd. In heel veel gevallen beslissen we niet zelf van nou, wat zal ik eens doen. Dan ga je echt met je collega's overleggen. Dan presenteert je die casus en dan vraag je van 'Wat vinden wij als OM wat hier op moet volgen'. (OvJ15)"

7.7 Voorwaardelijke invrijheidsstelling

Vaker dan tijdens de gesprekken met de rechters brengen de officieren van justitie de mogelijkheden van de voorwaardelijke invrijheidsstelling (v.i.) ter sprake. De officieren van justitie ervaren dit als een waardevol instrument.

"Het feit dat je dus ook bij hoge straffen iemand gedwongen kan begeleiden, of contact met slachtoffers kan verbieden, of ja verzin maar, er kan van alles en nog wat in geschoven worden, en dat is natuurlijk hartstikke goed. Want ja als je 12 jaar in de bak hebt gezeten dan is je sociale leven waarschijnlijk ook naar de ratsmodee, die begeleiding kan je prima gebruiken. De klacht was natuurlijk altijd dat je iemand na zo veel tijd onbehandeld onbegeleid de straat weer opschopt: 'Succes er mee, hier heb je een tientje voor de trein, en doe je ding.' Dan is natuurlijk zo een begeleiding die je er aan kan koppelen natuurlijk veel beter. (OvJ15)"

"Op zich jeugdig qua leeftijd, dat zou een indicatie kunnen zijn om het anders te doen, maar het feit dat hij voor soortgelijke feiten eerder is veroordeeld is voor mij een indicatie om als uitgangspunt te nemen dat hij nu maar gewoon moet zitten. Ook met de wetenschap in mijn achterhoofd dat we de wet voorwaardelijke invrijheidsstelling hebben, dus dat er altijd aan het eind van de rit nog een controlemoment is. (OvJ14 naar aanleiding van de eerste casus)"

Toch zijn de mogelijkheden die worden geboden door de v.i. beperkter dan die van de voorwaardelijke straf, omdat het met de voorwaardelijke straf vaak mogelijk is om langer toezicht te houden. Bij een voorwaardelijke veroordeling kan in ernstige zaken bijvoorbeeld een proeftijd van tien jaar worden opgelegd. Bij de v.i. is deze periode beperkt tot het restant van de straftijd.

"Ik zie veel zedenzaken, en uiteindelijk wil ik graag wat langer zicht op iemand met een langere proeftijd. Dat kan dus niet met de v.i..Dus dat is dan vaak reden om met de voorwaardelijke straf iets te willen. (OvJ5)"

7.8 Conclusie interviews officieren van justitie

Het rechtspraakonderzoek leverde beperkte informatie op over de beweegredenen van de officieren van justitie om wel of geen voorwaardelijk(e) straf(deel) te eisen. Uit de interviews blijkt nu dat de overwegingen van de officieren van justitie sterk overeenkomen met die van de rechters. Net als de rechters vinden de officieren van justitie dat er in de eerste plaats recht gedaan moet worden aan de ernst van het feit. Gegeven de strafeisen die passend zijn bij de ernst, kijken de officieren van justitie, net als de rechters, wat de mogelijkheden zijn om de kans op herhaling te beperken. Op welke manier dat het beste kan gebeuren hangt helemaal af van de persoon van de verdachte en de omstandigheden waaronder het feit gepleegd is. Net als de rechters willen officieren van justitie maatwerk leveren. De voorwaardelijke straf biedt de officier van justitie de mogelijkheid om de straf zodanig in te richten dat de kans op herhaling voor elke afzonderlijke verdachte zo goed mogelijk wordt tegengegaan. De officier van justitie kijkt daarbij zeker naar de persoonlijke omstandigheden: mochten persoonlijke problemen, zoals verslaving of psychopathologie, mede ten grondslag liggen aan het delict, dan kan wellicht het opleggen van een interventie die op die problemen ingrijpt (in het kader van een bijzondere voorwaarde) bijdragen aan het terugdringen van de kans op recidive. En ook de officieren van justitie zijn van mening dat alleen maar afstraffen in veel gevallen niet helpt om de kans op herhaling tegen te gaan.

Zowel de officieren van justitie als de rechters laten de rapportage van de reclassering zwaar meewegen in hun besluitvorming, maar beide groepen beslissen uiteindelijk zelf. Net als de rechters vinden de officieren van justitie dat met de voorwaardelijke straf vooral de strafdoelen speciale preventie en resocialisatie bereikt kunnen worden. Speciale preventie wordt vooral bereikt middels de invulling van de bijzondere voorwaarden en de resocialisatie wordt gerealiseerd middels het toezicht door de reclassering.

De overwegingen van de officieren van justitie om wel of niet een voorwaardelijke straf te eisen lijken dus erg op die van de rechters die moeten beslissen om wel of geen voorwaardelijke straf op te leggen. Toch lijken er subtiele verschillen te zijn. Nog meer dan de rechters lijken de officieren

van justitie te kijken naar de justitiële voorgeschiedenis. Het lijkt er op dat ze deze meenemen in hun oordeel over de ernst van een feit. Over de voorwaardelijke straffen praten de officieren van justitie opvallend vaak als over een *kans* voor de verdachte. Een recidiverende verdachte heeft als het ware zijn kans verspeeld. Maar ook bij recidiverende verdachten willen de officieren van justitie eventuele mogelijkheden om recidive te voorkomen niet laten liggen. Dit kan er in specifieke gevallen weer toe leiden dat er toch een (deels) voorwaardelijke straf wordt geëist.

Officieren van justitie hechten veel belang aan de werkzaamheid van interventies. Zij vinden het belangrijk dat hier onderzoek naar gedaan wordt en dat het beleid van het openbaar ministerie wordt afgestemd op deze kennis. Zelf weten zij meestal niet welke interventies wel of niet werkzaam zijn (op dit punt lijkt er geen verschil met de rechters te zijn); zij varen daarbij op de expertise van de reclassering.

Hoofdstuk 8

Conclusies en discussie

8.1 Conclusies

Dit onderzoek richt zich op de toepassing van de voorwaardelijke straf door rechters en officieren van justitie en hun overwegingen om wel of niet voor deze strafmodaliteit te kiezen. In de introductie is een zestal vragen gepresenteerd waarop dit onderzoek een antwoord tracht te vinden. In het navolgende worden deze vragen beantwoord op basis van de resultaten van dit onderzoek.

1. Hoe vaak wordt een voorwaardelijke straf geëist/opgelegd?

De voorwaardelijke strafmodaliteit wordt vaak geëist en opgelegd. In de onderzochte steekproef van 1000 zaken (strafvonnissen en -arresten) uit het jaar 2010, gevonden op rechtspraak.nl, werd in 533 zaken (53,3%) een (deels) voorwaardelijke boete, taak- of gevangenisstraf opgelegd. Dit betrof vooral deels voorwaardelijke gevangenisstraffen (n=300) en geheel voorwaardelijke gevangenisstraffen (n=172). Taakstraffen en boetes werden relatief weinig (deels) voorwaardelijk geëist en opgelegd. Een vaak voorkomende combinatie van straffen is een voorwaardelijke gevangenisstraf met een onvoorwaardelijke taakstraf (n=136). De mogelijkheden die er zijn om strafsoorten gecombineerd op te leggen, zorgt ervoor dat rechters de straf kunnen toespitsen op de verdachte die zij voor zich hebben. Er bleek een klein verschil te zijn tussen rechters en officieren en justitie: rechters leggen iets vaker een (deels) voorwaardelijke gevangenisstraf op dan de officieren van justitie die eisen; de strafeis van de officier van justitie is vaker geheel onvoorwaardelijk. Dit komt overeen met de indruk dat de rechter over het algemeen minder zware straffen oplegt dan door de officier van justitie wordt geëist.

De cijfers zijn enigszins vertekend omdat de steekproef van uitspraken in strafzaken uit rechtspraak.nl niet representatief is voor alle strafzaken. In de steekproef uit rechtspraak.nl zijn ernstige en publiciteitsgevoelige zaken oververtegenwoordigd (zie ook Malsch et al., 2007; Van Opijnen, 2014). Dit verklaart waarom in de zaken in deze steekproef relatief vaak een gevangenisstraf is opgelegd. Indien een gevangenisstraf was opgelegd was deze in 42,9 procent van de zaken onvoorwaardelijk, in 36,3 procent van de zaken deels voorwaardelijk en in 20,8 procent geheel voorwaardelijk. Ook de cijfers van het CBS over dezelfde periode (zie Hoofdstuk 4) laten zien dat een gevangenisstraf vaak (deels) voorwaardelijk wordt opgelegd door de strafrechter (55,2% van alle gevangenisstraffen volgens het CBS en 57,1% in het hier besproken onderzoek). De verhouding tussen deels of geheel voorwaardelijk ligt bij de CBS-cijfers enigszins anders. Volgens de CBS-cijfers worden er vaker geheel voorwaardelijke straffen opgelegd dan in de gepubliceerde rechtspraak (33,6% vs. 20,8% in het hier besproken onderzoek) en minder vaak deels voorwaardelijke straffen (21,6% vs. 36,3% in het hier besproken onderzoek). Mogelijk zijn zaken waarin een deels voorwaardelijke straf wordt opgelegd zwaarder en publiciteitsgevoeliger dan zaken waarin een geheel voorwaardelijke straf wordt opgelegd, en zijn zij daarom interessanter voor publicatie op rechtspraak.nl.

2. Hoe vaak worden bijzondere voorwaarden geëist/opgelegd en wat is de inhoud van deze bijzondere voorwaarden?

De algemene voorwaarde (art. 14c Sr: de veroordeelde maakt zich voor het einde van de proeftijd niet schuldig aan een strafbaar feit) is automatisch verbonden aan oplegging van een voorwaardelijke straf. Deze voorwaarde gold derhalve in alle onderzochte zaken waarin een (deels)

voorwaardelijke straf is opgelegd. Van de bijzondere voorwaarde wordt de eventuele oplegging *per zaak* bepaald door de rechter. De inhoud van de bijzondere voorwaarden kan sterk verschillen tussen zaken, en wordt toegesneden op de individuele verdachte.

In ongeveer de helft van de strafzaken in de steekproef waarin een voorwaardelijk(e) straf(deel) werd opgelegd, werden er ook bijzondere voorwaarden opgelegd. In ruim de helft van de zaken waarin bijzondere voorwaarden waren opgelegd betrof dat een ambulante (forensisch psychiatrische) behandeling. Andere *gedragsbeïnvloedende* voorwaarden die werden opgelegd waren het volgen van een gedragsinterventie of een opname in een inrichting of een voorziening voor begeleid wonen. *Controlerende* voorwaarden, zoals meldplicht of middelenverbod, of *vrijheidsbeperkende* voorwaarden, zoals een straat-, contact of stadionverbod, werden regelmatig, maar toch aanzienlijk minder vaak opgelegd. Geen enkele maal werd een schadevergoeding of herstel (*reparatoire* voorwaarden) als bijzondere voorwaarde opgelegd. In een enkel geval was de inhoud van de voorwaarde zeer specifiek op de persoon van de verdachte of de omstandigheden van de zaak toegesneden. Een veroordeelde mocht bijvoorbeeld niet meer bij zijn ouders wonen en een ander mocht geen goederen voor verkoop aanbieden op internet.

Concluderend kan worden gesteld dat bijzondere voorwaarden vooral betrekking hebben op (ambulante) behandelingen (52,5% van alle opgelegde bijzondere voorwaarden). De in belangrijkheid daarna volgende bijzondere voorwaarden zijn: meldplicht en gedragsinterventie (beide 15,6% van de bijzondere voorwaarden) en straat-, contact- en stadionverboden (tezamen 8,4%). Controlerende voorwaarden worden het minst vaak opgelegd.

3. Voor welk type delicten wordt een voorwaardelijke straf geëist/opgelegd?

Er zijn duidelijke verschillen tussen de typen delicten in de oplegging van de voorwaardelijke straf en de eventueel daaraan verbonden bijzondere voorwaarden. Het meest in het oog springend waren de resultaten voor de delicten doodslag of moord, brandstichting, zedendelicten, diefstal met geweld en fraude (zie voor een overzicht van alle typen delicten Hoofdstuk 4, Tabel 7 en Bijlage 1).

Aan geen van de veroordeelden van voltooide *doodslag* of *moord* in de steekproef was een voorwaardelijk(e) straf(deel) opgelegd. Dat kan verklaard worden door het feit dat een voorwaardelijke straf of een voorwaardelijk strafdeel alleen kan worden opgelegd bij gevangenisstraffen van maximaal vier jaar, en de opgelegde straffen in deze zaken waren vrijwel altijd vier jaar of meer.

Aan veroordeelden voor *brandstichting*, een *zedendelict* of *diefstal met geweld* werd relatief vaak een (deels) voorwaardelijke straf opgelegd met bijzondere voorwaarden. De inhoud van de bijzondere voorwaarden betrof meestal een (ambulante) forensisch psychiatrische behandeling. Het gaat hierbij om delicten waarbij in relatief veel gevallen pathologie van de verdachte (mede) aan het delict ten grondslag ligt, en waarbij de vrijheid om te beslissen het delict wel of niet te plegen door deze pathologie beperkt kan zijn. De rechter tracht de kans op herhaling dan in te perken door de verdachte een behandeling of interventie als bijzondere voorwaarde op te leggen, waarbij het voorwaardelijke strafdeel wordt gebruikt om de veroordeelde daar min of meer toe te dwingen. Met behulp van speciale preventie (gedragsbeïnvloeding) wordt getracht de kans op recidive te beperken.

Ook de verdachten van het delict *fraude* krijgen vaak een voorwaardelijke straf opgelegd. Opvallend is dat bij fraudezaken vaak uitsluitend de algemene voorwaarde wordt opgelegd (geen nieuw strafbaar feit plegen). Slechts in ongeveer een-vijfde van de zaken werden bijzondere voorwaarden opgelegd, terwijl dat in ongeveer de helft van *alle* zaken met een voorwaardelijke veroordeling het geval was. Deze verdachten worden over het algemeen gezien als personen die goed in staat zijn een afweging te maken; de dreiging dat in geval van een nieuw strafbaar feit het voorwaardelijke strafdeel alsnog moet worden uitgezeten, wordt gebruikt om de verdachte er van te weerhouden te recidiveren. Ook bij deze veroordeelden lijkt de voorwaardelijke straf te worden

ingezet om recidive te voorkomen, maar hier tracht de rechter dit te bewerkstelligen door pure afschrikking (de 'stok achter de deur'), zonder dat er een behandeling of therapie moet worden gevolgd.

4. *Wat zijn de kenmerken van de verdachten bij wie de voorwaardelijke straf wordt geëist/opgelegd?*

De uitspraken geven over het algemeen weinig informatie over de *kenmerken* van de verdachten en hun *persoonlijke omstandigheden*. Hierdoor is de mogelijkheid om op grond van het rechtspraakonderzoek te achterhalen of er verschillen zijn tussen verdachten aan wie een onvoorwaardelijke en aan wie een (deels) voorwaardelijke straf is opgelegd, zeer beperkt. Vrouwen lijken iets vaker dan mannen tot een (deels) voorwaardelijke straf te worden veroordeeld, maar dit verschil is niet significant. Ook is er geen duidelijke relatie gevonden met de leeftijd van de verdachte. Verder lijken de variabelen *vaste woon-verblijfplaats*, *vaste baan*, *het hebben van een partner*, *inwonende kinderen* en *verslaving* vaker vermeld te worden in de uitspraak als een (deels) voorwaardelijke straf wordt opgelegd. Uit de motiveringen van de rechters, zoals weergegeven in de uitspraken, kan wel afgeleid worden dat een eerdere veroordeling invloed heeft op de keuze van de strafmodaliteit; bij *first offenders* is de rechter eerder geneigd een (deels) voorwaardelijke straf op te leggen.

In de interviews is uitgebreid gevraagd naar de invloed van kenmerken van de verdachte op de beslissing om wel of geen voorwaardelijke straf te eisen of op te leggen. Bij een *recidiverende verdachte* zijn zowel de officier van justitie als de rechter minder geneigd tot een voorwaardelijke straf, zeker wanneer in het verleden ook een voorwaardelijk(e) straf(deel) is opgelegd. Vooral officieren van justitie noemen de voorwaardelijke straf vaak een *kans* voor de veroordeelde. Tegelijkertijd willen zowel de officier van justitie als de rechter elke mogelijkheid aangrijpen om recidive te voorkomen. Dus als de reclassering een mogelijkheid ziet om door behandeling of begeleiding de verdachte ervan te weerhouden opnieuw de fout in te gaan, kan het zijn dat men die kans toch aangrijpt en (weer) een voorwaardelijk(e) straf(deel) met bijzondere voorwaarden oplegt. Dit geldt zeker ook voor een recidiverende verdachte met verslavingsproblematiek of psychiatrische problematiek.

Persoonlijke omstandigheden kunnen een rol spelen in de beslissing, maar alleen als die persoonlijke omstandigheden in relatie staan tot de *kans op recidive*. Zo houden, indien de ernst van het feit dat toelaat, zowel de officier van justitie als de rechter rekening met een eventuele schoolcarrière of baan. Het hebben van een baan of schooldiploma verlaagt immers de kans op recidive, redeneren de rechters en officieren van justitie. Betreft het een verdachte die vaker heeft gerecidiveerd, dan is men minder geneigd met een baan of schoolcarrière rekening te houden; deze verdachte zal uiteindelijk toch wel die baan verliezen of de kans op dat diploma verspielen.

Motivatie van de verdachte voor begeleiding of behandeling in het kader van een voorwaardelijk(e) straf(deel) is zeker relevant voor de beslissing om wel of niet een voorwaardelijke straf met bijzondere voorwaarden te eisen of op te leggen. Wanneer de verdachte zich niet wil laten behandelen of begeleiden dan valt daar ook geen succes van te verwachten. Ook de *proceshouding* tijdens de zitting is van belang. Als een verdachte geen openheid van zaken geeft dan wordt het lastig om passende voorwaarden te formuleren. Officieren van justitie en rechters vinden dat het dan weinig zin heeft om bijzondere voorwaarden op te leggen.

5. *Wat zijn de overwegingen van rechters en officieren van justitie om wel of niet een voorwaardelijke straf te eisen/op te leggen?*

De *uitspraken* geven geen informatie over de overwegingen van de officieren van justitie en vertellen weinig over de overwegingen van de rechters. Vooral wanneer een onvoorwaardelijke

straf wordt opgelegd is uit de uitspraak zelden te achterhalen waarom de rechter *niet* voor een (deels) voorwaardelijke straf heeft gekozen; er worden slechts redenen genoemd die pleiten voor het opleggen van een onvoorwaardelijke straf. In de omgekeerde situatie, wanneer de rechter kiest voor een (deels) voorwaardelijk straf (en niet voor een onvoorwaardelijke straf), dan wordt die beslissing uitvoeriger gemotiveerd. Bestudering van die motiveringen laat zien dat de rechter voor een voorwaardelijke straf kiest vanwege het vermeende *afschrikwekkende* ('stok achter de deur') effect, als een manier om *toezicht* te kunnen houden op de veroordeelde en als een manier om de veroordeelde in een *behandeling* te krijgen. Met de voorwaardelijke straf is het volgens de motiveringen in een aantal gevallen ook mogelijk rekening te houden met de persoonlijke omstandigheden van de verdachte en eventuele positieve ontwikkelingen in het leven van de verdachte niet te belemmeren. De voorwaardelijke straf wordt dan vooral gekozen omdat deze de positieve ontwikkelingen niet tegenhoudt, terwijl een onvoorwaardelijke gevangenisstraf dat wél zou doen. Vooral het feit dat verdachte *first offender* is doet de rechter er in een aantal gevallen mede toe besluiten een voorwaardelijke straf op te leggen.

Uit de *interviews* blijkt dat de officieren van justitie en de rechters in de eerste plaats kijken naar de *ernst van het feit*; het feit kan zodanig ernstig zijn dat een voorwaardelijk strafdeel niet meer tot de mogelijkheden behoort. Vervolgens is de *rapportage van de reclassering* van groot belang. Doorgaans worden de adviezen in de reclasseringsrapporten opgevolgd. In enkele gevallen vinden rechters en officieren van justitie dat de reclassering de ernst van het feit of de problematiek te laag inschat; uit het dossier komt soms een negatiever beeld van de verdachte naar voren dan uit de rapportage van de reclassering. Bekeken wordt op welke manier de kans op recidive het beste kan worden tegengegaan. Dit laatste is volgens de officieren van justitie en rechters weer sterk afhankelijk van de verdachte. Zo veronderstelt men dat het afschrikwekkende effect van een voorwaardelijk strafdeel groter is voor een *first offender* dan voor iemand die al vaker is veroordeeld. Bovendien moet een verdachte wel in staat zijn om een afweging te kunnen maken om wel of geen delict te plegen; wanneer het delictgevaar (mede) het gevolg is van pathologie dan is dat in beperkte mate het geval en ligt een behandeling meer voor de hand.

Hoe de zwaarte van een bepaalde straf door de veroordeelde wordt ervaren, is volgens de rechters en officieren van justitie verschillend voor verschillende typen verdachten. Sommige veroordeelden ervaren gedurende de proeftijd de dreiging dat een voorwaardelijk strafdeel alsnog ten uitvoer gelegd kan worden als zwaar. Ook toezicht door de reclassering of behandeling in het kader van bijzondere voorwaarden wordt door een deel van de veroordeelden als zwaar ervaren. Rechters en officieren van justitie menen ook dat er veroordeelden zijn die tijdens de proeftijd op den duur vergeten dat ze nog een voorwaardelijk strafdeel boven het hoofd hebben hangen (of zelfs een voorwaardelijke straf als 'geen straf' interpreteren). De algemene voorwaarde zou dus voor een deel van de veroordeelden niet werken.

6. *Aan welke strafdoelen veronderstellen de rechters en officieren van justitie dat de voorwaardelijke straf tegemoetkomt en op welke manier menen zij dat dit bereikt wordt met de voorwaardelijke straf?*

Met de voorwaardelijke straf is het volgens rechters en officieren van justitie mogelijk aan verschillende strafdoelen tegemoet te komen. Ten eerste aan *vergelding*: enige vorm en mate van leedtoevoeging is inherent aan de voorwaardelijke straf (zij het in mindere mate dan aan de onvoorwaardelijke straf). De zwaarte van een straf moet in verhouding staan tot de ernst van het feit; dat geldt voor een voorwaardelijke straf even goed als voor een onvoorwaardelijke straf. Met de voorwaardelijke strafmodaliteit kan de rechter veel nuance aanbrengen. Door een straf (deels) voorwaardelijk op te leggen wordt een straf minder zwaar, maar door de bijzondere voorwaarden en het toezicht kan de zwaarte weer als hoger ervaren worden. Of een voorwaardelijke straf als zwaar wordt ervaren hangt volgens de officieren van justitie en rechters af van de persoon van de verdachte.

Voor de veroordeelden van wie verwacht wordt dat zij in staat zijn om een afweging te maken, veronderstelt men dat de algemene voorwaarde een *afschrikkend* effect heeft: de individuele veroordeelde wordt door het voorwaardelijk strafdeel dat als een 'zwaard van Damocles' boven zijn hoofd hangt, ervan weerhouden opnieuw de fout in te gaan, dan wel de voorwaarden te overtreden. Met de bijzondere voorwaarden wordt met name *resocialisatie* en *speciale preventie* beoogd. Resocialisatie kan bereikt worden door het toezicht door de reclassering en het opleggen van een ondersteunende gedragsinterventie. Met behulp van gedragsbeïnvloedende bijzondere voorwaarden (zoals het ondergaan van een behandeling) en vrijheidsbeperkende bijzondere voorwaarden (zoals een contactverbod) kan de straf zodanig op maat van de verdachte worden ingericht, dat de kans op herhaling voor de individuele verdachte zo goed mogelijk kan worden tegengegaan. De voorwaardelijke straf wordt ook geëist en opgelegd om toezicht op de verdachte mogelijk te maken, en dit heeft eveneens een preventief effect.

Aan de rechters en officieren van justitie is een aantal stellingen voorgelegd over de werking van de voorwaardelijke straf. Met de stelling '*Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie*' waren alle vijftien rechters het een beetje (n=4) of geheel (n=11) eens. Dit is een opvallende uitkomst, omdat het in Hoofdstuk 2 besproken onderzoek laat zien dat naleving van de bijzondere voorwaarden bij de voorwaardelijke straf verre van perfect is. Een van de redenen die door de rechters voor deze positieve waardering zijn genoemd, is dat zij vinden dat in de bijzondere voorwaarde iets van 'toekomstgerichtheid' zit. Je kunt ermee sturen. Zelfs als rechters zien dat het lang niet bij iedereen helpt, bestaat - wanneer men mogelijkheden ziet om op die manier de kans op recidive te beïnvloeden - nog steeds de bereidheid om zulke voorwaarden op te leggen. Deze bereidheid lijkt ook samen te hangen met het feit dat rechters menen dat een gevangenisstraf in ieder geval *niet* bijdraagt aan het terugdringen van de kans op recidive. Ook officieren van justitie onderschrijven over het algemeen de stelling dat bijzondere voorwaarden 'effectief' zijn als middel voor speciale preventie. Een therapie kan behoorlijk ingrijpend zijn. Bijzondere voorwaarden zouden volgens hen voor sommige verdachten effectiever kunnen zijn dan een voorwaardelijke strafdeel of een onvoorwaardelijke straf.

De positieve waardering van de bijzondere voorwaarden kan echter ook deels samenhangen met een door de rechters in de interviews zelf aangegeven gebrek aan informatie over de zaken waarin zij zelf uitspraak hebben gedaan. Zij weten meestal niet of de veroordeelde wiens zaak zij zelf op de zitting hebben berecht, misschien daarna de door hen opgelegde voorwaarden heeft overtreden, bijvoorbeeld door een nieuw strafbaar feit te plegen of door een meldingsgebod of behandeling niet na te leven. Rechters komen dit meestal alleen te weten als het mis is gegaan en de verdachte opnieuw voorkomt (bij dezelfde rechter). Dit is mogelijk een reden waarom rechters relatief veel waarde hechten aan de Justitiële Documentatie: deze geeft een *up to date* overzicht van alle veroordelingen en andere justitieafdoeningen van deze specifieke verdachte. Voor de beoordeling van de recidive van de verdachte wordt dit soms een betrouwbaarder middel gevonden dan een risico-inschatting door de reclassering (zie ook Van Wingerden, Moerings & Van Wilsem, 2013). Maar ook de Justitiële Documentatie geeft geen volledig overzicht van recidive en overtreding van de voorwaarden, omdat deze niet altijd wordt gesignaleerd, de reclassering overtreding van de voorwaarden niet altijd kenbaar maakt aan het openbaar ministerie, en het openbaar ministerie niet altijd een vordering tenuitvoerlegging indient bij de rechtbank.

Enkele van de rechters stelden tijdens de interviews dat zij geen behoefte hebben aan wetenschappelijke kennis over de effectiviteit van de bijzondere voorwaarde. Een belangrijke reden hiervoor is dat zij de verdachte als *individu* bekijken. Zij "hebben niet zoveel met de statistieken", want ze vinden dat die niets zeggen over de zaak waar ze over moeten oordelen, zo meldden zij tijdens het onderzoek. Officieren van justitie vinden het doorgaans wél belangrijk dat er onderzoek wordt gedaan naar de werkzaamheid van de voorwaardelijke straf en dat die kennis gedeeld en toegepast wordt in de praktijk. Zij lijken hier meer in geïnteresseerd dan de rechters.

Een term die tijdens de interviews door zowel de rechters als de officieren van justitie veelvuldig werd gebruikt is *maatwerk*. Er worden grote verschillen onderkend tussen verschillende typen verdachten. Ten eerste in de mate waarin een bepaalde straf als zwaar wordt ervaren; dit verschilt

tussen de veroordeelden. Daarnaast zijn de mogelijkheden om de kans op recidive terug te brengen voor elke verdachte anders. Van sommige verdachten wordt verondersteld dat zij een afweging kunnen maken om wel of niet een nieuw delict te plegen. Maar verdachten waarbij de kans op recidive sterk samenhangt met pathologie of verslaving, en verdachten die al herhaaldelijk gerecidiveerd zijn, zijn hier niet of in mindere mate toe in staat. Een straf kan er toe leiden dat een veroordeelde zijn baan verliest of zijn opleiding niet kan afronden, hetgeen de kans op recidive kan vergroten. Officiëren van justitie en rechters vinden dit onwenselijk maar moeten ook recht doen aan de ernst van het ten laste gelegde feit. Het terugdringen van de kans op recidive vraagt in elke zaak om een andere aanpak, oftewel maatwerk. De voorwaardelijke straf, eventueel in combinatie met bijzondere voorwaarden, is voor officieren van justitie en rechters dan ook een belangrijk instrument om dit maatwerk te kunnen leveren.

8.2 Discussie

Beperkingen van het onderzoek

In dit empirische onderzoek naar (de overwegingen bij) de toepassing van de voorwaardelijke strafmodaliteit zijn twee methoden gebruikt. Eerst zijn 1000 rechterlijke uitspraken bestudeerd. Hiervoor is gebruik gemaakt van de openbare database rechtspraak.nl. De uitspraken die in dit bestand gepubliceerd worden zijn niet geheel representatief voor alle in Nederland gedane uitspraken. Bij de interpretatie van de resultaten is hier rekening mee gehouden. Een grotere beperking van deze methode is het feit dat uit de uitspraken slechts in beperkte mate informatie valt af te leiden over de overwegingen van de rechters. Over de overwegingen van de officieren van justitie is in de uitspraken geen informatie te vinden. Ook bleek het nauwelijks mogelijk om kenmerken van de verdachten uit de uitspraken af te leiden en de relatie met een eventueel opgelegde voorwaardelijke straf te onderzoeken. Hoewel de uitspraken zo feitelijk mogelijk zijn geïnterpreteerd brengt een dergelijke scoring altijd enige subjectiviteit met zich mee. De overeenkomst tussen de scores door de beide beoordelaars van tien dezelfde uitspraken was echter goed. Een sterk punt aan deze onderzoeksmethode is dat een groot aantal *bestaande* strafzaken is geanalyseerd. Zodoende werd inzichtelijk voor welk type delicten vaker voor een voorwaardelijk(e) straf(deel) wordt gekozen en wat de inhoud van de bijzondere voorwaarden is.

Naast het uitsprakenonderzoek zijn interviews afgenomen bij 15 rechters en 15 officieren van justitie. In deze interviews is fictieve casuïstiek voorgelegd. Het interview is getest in een pilotstudie waaruit bleek dat de casuïstiek voldoende interessante discussie opleverde waaruit overwegingen om wel of geen voorwaardelijke straf te eisen of op te leggen afgeleid konden worden. In de interviews zijn de officieren van justitie en de rechters uitvoerig bevraagd over hun werkwijze, overwegingen en hun oordeel over de voorwaardelijke strafmodaliteit. Dit heeft veel specifieke en gedetailleerde informatie opgeleverd. Hoewel de interviewers voor beide groepen na ongeveer tien interviews een zogenoemde 'verzadiging' van de informatie constateerden - dat wil zeggen dat extra interviews weinig of geen nieuwe inzichten opleverden - is dit een beperkt aantal. Het valt niet met zekerheid vast te stellen of de percepties van de rechters en officieren van justitie in Nederland door deze steekproef goed wordt gerepresenteerd. Alle opgenomen interviews zijn op schrift uitgewerkt. Vervolgens zijn deze interviews opgedeeld in citaten die naar onderwerp zijn geclassificeerd. Voor de rapportage zijn citaten geselecteerd die de mening van de groep officieren van justitie of rechters kenmerken. Daarnaast is een aantal opmerkelijke citaten in de tekst opgenomen. Zowel de classificatie als selectie van citaten vraagt om interpretatie en kent daardoor subjectieve aspecten. Helaas was het in het kader van dit onderzoek niet mogelijk om de uitgewerkte interviews - documenten die tezamen ruim 150.000 woorden omvatten - door twee of meer onafhankelijke beoordelaars te laten analyseren. Tot slot mag het 'kunstmatige' karakter van de interviews niet vergeten worden. Het is de vraag in hoeverre de reacties op deze fictieve casuïstiek overeenkomen met de overwegingen en beslissingen in 'echte' strafzaken.

Beide onderzoeksmethoden vullen elkaar goed aan. Zij kennen echter wel beperkingen. Terwijl het grootschalige uitsprakenonderzoek minder diepgravend is maar (overwegingen in) echte strafzaken

betreft, is in de interviews bij een beperkt aantal rechters en officieren van justitie doorgevraagd naar de overwegingen, ervaringen en meningen. In combinatie geven beide methoden een goed beeld van het perspectief van officieren van justitie en rechters op de voorwaardelijke straf en de wijze waarop deze strafmodaliteit wordt toegepast.

Percepties van de voorwaardelijke straf

Voorwaardelijke straffen zijn niet altijd vanzelfsprekend geweest. De mogelijkheid om ze op te leggen dateert van het jaar 1915 en opname ervan in het Wetboek van Strafrecht is voorafgegaan door een stevige discussie. Na de invoering is de regeling van de voorwaardelijke straf nog verschillende malen gewijzigd. De verhouding tot andere strafmodaliteiten (zoals de korte onvoorwaardelijke gevangenisstraf) is eveneens vele malen onderwerp van debat geweest.

Tegenwoordig wordt de voorwaardelijke straf algemeen beschouwd als een goed middel ter preventie van toekomstige criminaliteit door de individuele veroordeelde. Zo wordt in het beleidsprogramma *Justitiële Voorwaarden* grote waarde gehecht aan de voorwaardelijke straf als instrument om recidive tegen te gaan (zie Beerthuisen & Wartna, 2013). Uit het onderhavige onderzoek blijkt dat ook rechters en officieren van justitie de voorwaardelijke strafmodaliteit waardevol en belangrijk vinden: deze biedt mogelijkheden om zogenoemd 'maatwerk' te leveren. De straf kan zodanig worden ingericht dat recht wordt gedaan aan het ten laste gelegde feit, terwijl tegelijkertijd getracht kan worden om de kans op recidive bij deze specifieke verdachte zo goed mogelijk terug te brengen. De voorwaardelijke straf, en dan met name de bijzondere voorwaarden, worden door rechters en officieren van justitie ook daadwerkelijk gebruikt om maatwerk te leveren. Daarmee lijken rechters en officieren van justitie enigszins in te gaan tegen de huidige tendens tot standaardisering en het volgen van richtlijnen en oriëntatiepunten.

Door dit maatwerk pogen rechters en officieren van justitie recht te doen aan de achterliggende theorie van de voorwaardelijke staf, namelijk dat deze vooral een *preventieve* werking heeft. Zij gaan uit van de individuele verdachte en vinden dat als er een kans is op verbetering, je die ook moet benutten. Ook Van Wingerden et al. (2013) constateerden dat daders met een hoog recidiverisico niet zomaar worden afgeschreven. Rechters hebben derhalve de *resocialisatie* (nog steeds) hoog in het vaandel, ondanks de algemene tendens in politiek en maatschappij naar een hogere punitiviteit van de laatste tien jaar, en daarbij spelen met name de bijzondere voorwaarden een belangrijke rol. Rechters maken daarbij hun eigen afweging en varen niet blind op een geconstateerd recidiverisico. Zij laten de rapportage van de reclassering zwaar meewegen in hun besluitvorming, maar beslissen uiteindelijk zelf.

De inhoud van de bijzondere voorwaarden betreft vaak een (ambulante) behandeling. Controlerende voorwaarden worden minder vaak opgelegd. Gezien de huidige maatschappelijke ontwikkelingen, waarbij meer nadruk is gekomen op controle en onschadelijkmaking (zie Duker & Malsch, 2013), is dat enigszins onverwacht. Het valt echter niet uit te sluiten dat sinds de afronding van de dataverzameling voor dit onderzoek de huidige ontwikkeling, waarbij de controlerende voorwaarden een relatief zwaarder gewicht krijgen evenals het monitoren van verdachten en veroordeelden, zich heeft versterkt (zie voor deze tendens Malsch & Duker, 2012).

Werkzaamheid van de voorwaardelijke straf

Hoewel er ook scepsis is over de werkzaamheid van de voorwaardelijke straf veronderstellen rechters en officieren van justitie vrij algemeen dat de voorwaardelijke straf effectief is voor (een deel van) de veroordeelden. Met de bijzondere voorwaarden kan invloed worden uitgeoefend op de factoren die samenhangen met de kans op recidive en zou resocialisatie zijn te bewerkstellingen.

Het is echter de vraag of de voorwaardelijke straf in de praktijk voldoende aan deze verwachting tegemoet komt. De straf die bij uitstek preventief werkt voor de duur van de straf zelf, is natuurlijk de onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Bij de gevangenisstraf wordt de opgeslotene in die zin 'onschadelijk gemaakt' dat deze voor de duur van de straf (vrijwel) geen strafbare feiten kan plegen. Een dergelijk effect van onschadelijkmaking is grotendeels afwezig tijdens de proeftijd van de voorwaardelijke straf. Meestal kan de afgestrafte tijdens de proeftijd grotendeels zijn gang gaan, mits hij of zij de voorwaarden (niet wederom een strafbaar feit plegen, en vaak een behandeling en/of een meldingsgebod) maar volgt. Feitelijke, fysieke drempels om weer de fout in te gaan, zijn de grootste deel van de tijd veelal afwezig, terwijl deze er wél zijn in de gevangenis. Overtreding van voorwaarden wordt bovendien lang niet altijd opgemerkt en ook niet altijd 'geTULD' (een vordering tot tenuitvoerlegging door het openbaar ministerie) en het voorwaardelijke deel wordt evenmin altijd opgelegd door de rechter, óók niet als de officier van justitie wel een tenuitvoerlegging vordert (zie de literatuur besproken in Hoofdstuk 2). Deze gang van zaken verschilt sterk van de situatie in de gevangenis, waar het gedrag van de veroordeelde veel strikter wordt gemonitord en gesanctioneerd.

Bovenstaande impliceert dat de effectieve werking van de voorwaardelijke gevangenisstraf voor een groot deel afhangt van de bereidheid van de veroordeelde zélf om de voorwaarden na te leven, in combinatie met de pakkans als hij dit niet doet, terwijl in de gevangenis de preventieve werking van de straf minder afhankelijkheid is van de bereidwilligheid van de veroordeelde. Dit verschil tussen de beide bestraffingsmodaliteiten (onvoorwaardelijke en voorwaardelijke gevangenisstraf) wordt echter zelden expliciet ter discussie gesteld, en heeft in de historische discussie (zie Hoofdstuk 2) niet de plaats gekregen die het zou kunnen hebben. In de discussie is veelal uitgegaan van de theorie achter de voorwaardelijke straf, te weten dat deze afschrikt van het plegen van nieuwe strafbare feiten, terwijl de praktijk van oplegging en naleving minder aandacht heeft gehad.

Het beperkte empirische onderzoek dat zich tot op heden heeft gericht op de effectiviteit van de voorwaardelijke straf ter preventie van recidive geeft nog weinig aanleiding tot optimisme (zie de literatuur beschreven in Hoofdstuk 2). Aarten et al. (2013) vonden dat na 60 maanden ruim 70 procent van de voorwaardelijk veroordeelden is gerecidiveerd, waarbij hun definitie van recidive tevens een afdoening door het openbaar ministerie omvatte, een ruime definitie dus. Veroordeelden aan wie bijzondere voorwaarden waren opgelegd bleken zelfs vaker te recidiveren dan veroordeelden zonder bijzondere voorwaarden. Het in dit rapport besproken onderzoek nuanceert deze conclusie enigszins. Bijzondere voorwaarden worden vooral opgelegd aan verdachten die minder goed in staat zijn de afweging te maken wel of niet een nieuw delict te plegen en dus een grote kans op recidive hebben. In het onderzoek van Aarten et al. (2013) was het in beperkte mate mogelijk hiervoor te controleren.

Het onderhavige onderzoek laat ook zien dat de kennis over daadwerkelijke effectiviteit van de voorwaardelijke straf niet ruimschoots voorhanden is bij rechters en officieren van justitie. De laatsten lijken daarbij meer bereid om zich in die kennis te verdiepen dan de rechters. Het kiezen voor maatwerk en het opleggen van de voorwaardelijke straf lijkt in veel gevallen eerder een principekwestie te zijn. De uitdrukking 'stok achter de deur' wordt frequent gehanteerd, zowel binnen de rechtspraak als tijdens de interviews die zijn gehouden. De inhoud ervan doet vermoeden dat zij vooral betrekking heeft op de *algemene* voorwaarde, waarbij er van de veroordeelde weinig méér wordt verwacht dan dat deze niet nogmaals de fout ingaat. Het is de vraag of de algemene voorwaarde, als deze als enige voorwaarde wordt opgelegd, wel zo effectief is. Sommige veroordeelden lijken op den duur te vergeten dat ze nog in een proeftijd lopen, aldus

enkele geïnterviewden. Aarten et al. (2014) vonden dat er een positief effect van afschrikking uitging als veroordeelden *zeker* waren van een reactie (bijvoorbeeld een tenuitvoerlegging van het voorwaardelijk strafdeel als zij de voorwaarde zouden overtreden); zij waren dan méér bereid om de voorwaarden na te leven. Veel lijkt dus af te hangen van hoe de dreiging van tenuitvoerlegging wordt *gepercipieerd*, dan wel van de kennis die veroordeelden hierover hebben. Denken zij dat de voorwaardelijke straf alsnog gaat worden opgelegd bij overtreding van de voorwaarden, dan zijn zij meer bereid om de voorwaarden na te leven, althans, dit wordt door henzelf zo gesteld (Aarten, 2014). Hiervoor is dus wél een actief bewustzijn van die voorwaardelijke straf nodig.

Werkt de voorwaardelijke straf nu als 'stok achter de deur' of is het een 'vrijbrief voor de verdachte'? De werkzaamheid van de voorwaardelijke straf lijkt afhankelijk van de percepties van de veroordeelde hiervan, dan wel de feitelijke dreiging die wordt gevoeld. Hierover is nog weinig méér bekend dan wat is beschreven in dit rapport en in het onderzoek van Aarten (2014). Ook over de daadwerkelijke tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf bij overtreding van de voorwaarden is relatief weinig bekend: in hoeverre zijn officieren van justitie op de hoogte van eventuele overtredingen, hoe vaak vorderen zij een 'TUL' en hoe vaak wordt deze inderdaad door de rechter ook opgelegd? Zijn veroordeelden op de hoogte van deze cijfers? Dit is van belang omdat percepties voor een groot deel de bereidheid tot naleving blijken te bepalen (Aarten, 2014). Het zijn deze percepties van veroordeelden waar toekomstig onderzoek zich op zou moeten richten, naast de feitelijke cijfers van oplegging.

Empirisch verklarend onderzoek naar het causale verband tussen straffen en recidive is uitermate gecompliceerd en lastig uitvoerbaar. Maar ook minder gecompliceerd onderzoek, zoals beschrijvend onderzoek naar de tenuitvoerlegging van en de recidive na een voorwaardelijke veroordeling,²³ alsmede de verschillende bijzondere voorwaarden, zou de kennis over de werkzaamheid voorwaardelijke strafmodaliteit aanzienlijk kunnen verrijken. Zeker wanneer dit ook de ervaringen van de veroordeelden in beeld weet te brengen.

8.3 Aanbevelingen

- Er wordt door rechters en officieren van justitie op een elegante en overwogen wijze gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de voorwaardelijke strafmodaliteit biedt om maatwerk te leveren. Rechters en officieren van justitie bieden daarmee tegenwicht tegen de algemene tendens naar een grotere punitiviteit. Het is verheugend dat er oog blijft bestaan voor de mogelijkheden om individuele verdachten toch weer op het rechte pad te krijgen. Rechters en officieren van justitie 'schrijven veroordeelden niet af', en dat is in het huidige tijdsgewricht een positieve bevinding. Het verdient aanbeveling dat hiermee wordt doorgegaan.
- Met name rechters zouden meer kennis kunnen nemen van de effectiviteit van bijzondere voorwaarden. Er lijkt nu weinig bereidheid te bestaan om zich in de naleving van bijzondere voorwaarden te verdiepen, terwijl deze kennis wel van nut zou kunnen zijn bij de oplegging van de voorwaardelijke straf, om nóg beter maatwerk te kunnen leveren.
- In het onderwijs aan magistraten zou op grotere schaal kennis over de voorwaardelijke straf en over de effectiviteit van bijzondere voorwaarden, (ambulante) behandelingen en andere gedragsbeïnvloedende voorwaarden kunnen worden behandeld.
- Het verdient geen aanbeveling om voorwaarden op te leggen die uitsluitend een vorm van controle inhouden, zonder daarbij eveneens andere (gedragsbeïnvloedende) voorwaarden op te leggen.

²³ Zie in dit verband ook het recente onderzoek van Zebel et al. (2014).

- Het verdient aanbeveling om bij het eisen en opleggen van de voorwaardelijke straf minder gebruik te maken van standaardfrases als 'stok achter de deur' en 'zwaard van Damocles' als niet gelijktijdig wordt ingegaan op de ratio hiervan in deze specifieke zaak met deze specifieke verdachte. Het teveel gebruiken van standaardformuleringen dient te worden tegengegaan.
- Officieren van justitie en rechters beslissen zelf of zij een voorwaardelijke straf (met bijzondere voorwaarden) eisen of opleggen, maar hechten daarbij belang aan het advies van de reclassering. Dit onderzoek heeft zich niet gericht op de totstandkoming van dit advies. Het verdient aanbeveling hier onderzoek naar te verrichten.
- Het verdient aanbeveling (doorlopend) onderzoek te doen naar hoe vaak voorwaardelijke straffen waarvan de voorwaarden niet worden nagekomen, ten uitvoer worden gelegd, en in welke vorm dit gebeurt. Ook dient te worden onderzocht hoe veroordeelden de voorwaardelijke straf ervaren, in hoeverre zij zich bewust zijn van de kans op tenuitvoerlegging en hoe reëel die verwachting is, en wat hun motivatie is om de voorwaardelijke straf wel of niet na te leven. De bevindingen uit een dergelijk onderzoek kunnen worden gebruikt om enerzijds de voorwaardelijke straf en de bijzondere voorwaarden beter vorm te geven, en anderzijds om de kennis hierover bij veroordeelden te vergroten en daarmee het afschrikkende effect (mogelijk) te doen toenemen.

Literatuur

Aarten, P.G.M. (2014). *Suspended sentences. Public opinion, compliance and recidivism. Academisch proefschrift*, Vrije Universiteit Amsterdam.

Aarten, P.G.M., Denkers, A., Borgers, M.J., & Van der Laan, P.H. (2013). Reconviction rates after suspended sentences: Comparison of the effects of different types of suspended sentences on reconviction in the Netherlands. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. DOI:10.1177/0306624X13508929

Aarten, P.G.M., Denkers, A., Borgers, M.J., & Van der Laan, P.H. (2014). Suspending re-offending? Comparing the effects of suspended prison sentences and short-term imprisonment on recidivism in the Netherlands. *European Journal of Criminology*. DOI: 10.1177/1477370814523402

Abraham, M., Van Dijk, B. & Zwaan, M. (2007). *Inzicht en toezicht: De uitvoering van toezicht door de reclassering*. Amsterdam: DSP groep, WODC.

Beerthuizen, M.G.C.J., & Wartna, B.S.J. (2013). *Vrijheid binnen de perken. Een verkennend onderzoek naar de inzet van voorwaardelijke vrijheidsstraffen*. Den Haag: WODC.

Beyens, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk: Een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUB-Press.

Bleichrodt, F.W. (1996). *Onder voorwaarde: Een onderzoek naar de voorwaardelijke veroordeling en andere voorwaardelijke modaliteiten*. Deventer: Gouda Quint.

Bleichrodt, F.W. (2009). De herontdekking van de bijzondere voorwaarde. *Proces*, 88(6), 304-313.

Boone, M.M., Beijer, A., Franken, A.A., & Kelk, C. (2009). *De tenuitvoerlegging van sancties: maatwerk door de rechter?* Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

De Keijser, J.W. (2000). *Punishment and purpose: From moral theory to punishment in action*. Amsterdam: Thela Thesis.

Duker, M. & Malsch, M. (2013). Onschadelijkmaking: een problematische trend in criminaliteitsbestrijding. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 1, 3-15.

Eggen, A.Th.J. & Kessels, R.J. (2011). Criminaliteit en opsporing. In S.N. Kalidien en N.E. de Heer-de Lange (eds.): *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Elffers, H. (2005). *De rationele regelovertreder*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Harte, J.M., Van den Berg, W.M.C., & Stroobach, C. (2005). De invloed van klinische Pro Justitia rapportage op de rechter. *Nederlands Juristenblad*, 80, 1391 – 1396.

Harte, J.M. & Veurink, G. (2006). Redenen van de rechter om het Pro Justitia advies niet over te nemen. *Nederlands Juristenblad*, 81, 2007-2009.

Jacobs, M.J.G., & Van Kalmthout, A.M. (2008). Voorwaardelijk goed of onvoorwaardelijk slecht? Een inventarisatie van de toepassing van de voorwaardelijke modaliteit. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 7, 57-59.

Jacobs, M.J.G., Van Kalmthout, A.M., & Von Bergh, M.Y.W. (2006). *Toepassing van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke vrijheidsstraf en schorsing van de voorlopige hechtenis bij volwassenen*. Tilburg: IVA Beleidsonderzoek & Advies.

Lewis, S. (2005). Rehabilitation: Headline or footnote in the new penal policy? *Probation Journal*, 52, 119-135.

Malsch, M. & Duker, M. (eds.) (2012). *Incapacitation: Trends and new perspectives*. Farnham: Ashgate Publishing.

Malsch, M., Ijpelaar, I., & Nijboer, H. (2007). Publicatie van strafrechtelijke uitspraken. Evenwichtige rechtsontwikkeling of ijdelheid van de rechter? In M. Malsch, & N. F. van Manen (eds.), *De begrijpelijkheid van de rechtspraak*. (pp. 95-114). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Robinson, G. (2008). Late-modern rehabilitation: The evolution of a penal strategy. *Punishment & Society*, 10, 429-445.

Seuters, A. (2009). *Voorwaardelijke straffen en proeftijd. Leerstukken strafrecht*. Deventer: Kluwer.

Ten Berge, M., De Beurs, E., Duits, N., Van der Hoorn, S.P. (2009). *Evaluatie Indicatiestelling PIJ-maatregel*. Den Haag: NIFP/EUR.

Tonry, M. (2008), Learning from the Limitations of Deterrence Research, *Crime and Justice*, 37, 279-311.

Van Bommel, A. (2009). Beginselen van legitimiteit en resocialisatie bij voorwaardelijke straffen. *Proces*, 88, 356-362.

Van den Berg, W.M.C., & Harte, J.M. (2001). De TBS met voorwaarden: Ervaringen van het Pieter Baan Centrum met een nieuwe maatregel. *Sancties*, afl.1, 22-32.

Van der Laan, P. (2004). De voorwaardelijke veroordeling en effectiviteit. *Trema*, afl. 1, 17-23.

Van Gelder, J.L., Aarten, P., Lamet, W., & Van der Laan, P. (2011). Unknown, unloved? Public opinion on and knowledge of suspended sentences in The Netherlands. *Crime & Delinquency*. DOI: 10.1177/0011128711426537

Van Opijnen, M. (2013). *Op en in het web. Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd*. Academisch proefschrift. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Van Wingerden S.G.C., Moerings M. & Wilsem J.A. van (2013), 'Krijgt hij nog een kans, of rekenen we af?'. Rechters over de rol van het recidiverisico bij de straftoemeting, *Nederlands Juristenblad* 88(34): 2315-2320.

Wartna, B.S.J. & Tollenaar, N. (2006). *Voorwaardelijk voor onvoorwaardelijk. Substitutie van onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen bij gering recidivegevaar: Een raming van de te besparen gevangenis capaciteit*. Den Haag: WODC.

Zebel, S., Alberda, D.L. & Wartna, B.S.J. (2014). *Recidive na reclasseringscontact. Overzicht en analyse van de terugval van personen na beëindiging van een toezicht of een werkstraf in de periode 2002-2009*. Den Haag: WODC.

Bijlagen

- Bijlage 1: Onvoorwaardelijke en (deels) voorwaardelijke opgelegde gevangenisstraffen en taakstraffen per delicttype.
- Bijlage 2: Argumenten voor oplegging van de (deels) voorwaardelijke straf per delicttype.
- Bijlage 3: Interviewschema rechters en officieren van justitie.

Bijlage 1

Tabel B1: Frequenties, percentages en duur per delicttype van de onvoorwaardelijke en (deels) voorwaardelijke opgelegde gevangenisstraffen en taakstraffen. (Toelichting: Me = mediaan, Straf>4 jaar = strafduur is langer dan 4 jaar, ov = onvoorwaardelijk strafdeel, vw = voorwaardelijk strafdeel)

	Gevangenisstraf			Taakstraf		
	Onvoorwaardelijk	Deels voorwaardelijk	Voorwaardelijk	Onvoorwaardelijk	Deels voorwaardelijk	Voorwaardelijk
Diefstal (n=92)	46,7% (n=43) min=7 dgn max=1095 dgn Me =90,0 dgn Straf>4 jaar: n=0	22,8% (n=21) min ov=15 dgn max ov=730 dgn Me ov=74,0 dgn min vw=28 dgn max vw=730 dgn Me vw=90,0 dgn	12,0% (n=11) min=14 dgn max=270 dgn Me =30,0 dgn	25,0% (n=23) min=12 dgn max=240 dgn Me =90,0 dgn	1,1% (n=1) ov=25 dgn vw=25 dgn	2,2% (n=2) vw=20, 50 dgn
Geweld (n=225)	27,1% (n=61) min=17 dgn max=4380 dgn Me =240,0 dgn Straf>4 jaar: n=12	30,7% (n=69) min ov=4 dgn max ov=730 dgn Me ov=125,0 dgn min vw=14 dgn max vw=644 dgn Me vw=102,0 dgn	18,7% (n=42) min=7 dgn max=365 dgn Me =43,0 dgn	29,8% (n=67) min=14 dgn max=240 dgn Me =100,0 dgn	2,7% (n=6) min ov=20 dgn max ov=70 dgn Me ov=55,0 dgn min vw=20 dgn max vw=70 dgn Me vw=45,0 dgn	3,6% (n=8) min=10 dgn max=100 dgn Me =30,0 dgn
Diefstal met geweld (n=121)	38,8% (n=47) min=33 dgn max=4015 dgn Me =1080,0 dgn Straf>4 jaar: n=9	56,2% (n=68) min ov=11 dgn max ov=1260 dgn Me ov=305,5 dgn min vw=60 dgn max vw=660 dgn Me vw=180,0 dgn	3,3% (n=4) min=28 dgn max=360 dgn Me =180,0 dgn	13,2% (n=16) min=40 dgn max=240 dgn Me =150,0 dgn	0,8% (n=1) ow=100 dgn vw=40 dgn	0,8% (n=1) vw=40 dgn

Tabel B1: Vervolg.

	Gevangenisstraf			Taakstraf		
	Onvoorwaardelijk	Deels voorwaardelijk	Voorwaardelijk	Onvoorwaardelijk	Deels voorwaardelijk	Voorwaardelijk
Fraude (n=119)	26,1% (n=31) min=6 dgn max=1825 dgn Me =330,0 dgn Straf>4 jaar: n=2	21,0% (n=25) min ov=30 dgn max ov=540 dgn Me ov=270,0 dgn min vw=60 dgn max vw=420 dgn Me vw=150,0 dgn	26,9% (n=32) min=30 dgn max=210 dgn Me =120,0 dgn	42,9% (n=48) min=60 dgn max=240 dgn Me =180,0 dgn	6,7% (n=8) min ov=20 dgn max ov=180 dgn Me ov=100,0 dgn min vw=30 dgn max vw=80 dgn Me vw=65,0 dgn	4,2% (n=5) min=30 dgn max=60 dgn Me =60,0 dgn
Drugs (n=106)	52,8% (n=56) min=35 dgn max=2735 dgn Me =515,0 dgn Straf>4 jaar: n14x	29,2% (n=31) min ov=5 dgn max ov=1095 dgn Me ov=300,0 dgn min vw=30 dgn max vw=365 dgn Me vw=180,0 dgn	8,5% (n=9) min=14 dgn max=120 dgn Me =60,0 dgn	17,0% (n=18) min=28 dgn max=240 dgn Me =135,0 dgn	1,9% (n=2) min ov=60 dgn max ov=120 dgn min vw=60 dgn max vw=60 dgn	-
Zeden (n=112)	19,6% (n=22) min=120 dgn max=3285 dgn Me =1095,0 dgn Straf>4 jaar: n=9	37,5% (n=42) min ov=30 dgn max ov=810 dgn Me ov=200,5 dgn min vw=50 dgn max vw=730 dgn Me vw=180,0 dgn	35,7% (n=40) min=30 dgn max=540 dgn Me =180,0 dgn	40,2% (n=45) min=60 dgn max=240 dgn Me =180,0 dgn	1,8% (n=2) min ov=40 dgn max ov=140 dgn min vw=40 dgn max vw=100 dgn	0,8% (n=1) vw=150 dgn

Tabel B1: Vervolg.

	Gevangenisstraf				Taakstraf		
	Onvoorwaardelijk	Deels voorwaardelijk	Voorwaardelijk		Onvoorwaardelijk	Deels voorwaardelijk	Voorwaardelijk
Verkeer (n=63)	12,7% (n=8) min=14 dgn max=1080 dgn Me =157,0 dgn Straf>4 jaar: n=0	7,9% (n=5) min ov=23 dgn max ov=1095 dgn Me ov=90,0 dgn min vw=37 dgn max vw=365 dgn Me vw=235,0 dgn	19,0% (n=12) min=14 dgn max=365 dgn Me =90,0 dgn		58,7% (n=37) min=28 dgn max=240 dgn Me =120,0 dgn	1,6% (n=1) ov=120 dgn vw=120 dgn	3,2% (n=2) vw=40, 80 dgn
Brandstichting (n=19)	15,8% (n=3) min=300 dgn max=1095 dgn Me =730,0 dgn Straf>4 jaar: n=0	52,6% (n=10) min ov=30 dgn max ov=1410 dgn Me ov=362,5 dgn min vw=30 dgn max vw=420 dgn Me vw=210,0 dgn	21,1% (n=4) min=180 dgn max=360 dgn Me =204,0 dgn		15,8% (n=3) min=100 dgn max=240 dgn Me =204,0 dgn	10,5% (n=2) ov=80, 80 dgn vw=20, 40 dgn	5,3% (n=1) vw=120 dgn
Pt doodslag of moord (n=67)	49,3% (n=33) min=270 dgn max=5475 dgn Me =1460,0 dgn Straf>4 jaar: n=19	40,3% (n=27) min ov=31 dgn max ov=1280 dgn Me ov=540,0 dgn min vw=60 dgn max vw=614 dgn Me vw=240,0 dgn	7,5% (n=5) min=30 dgn max=180 dgn Me =180,0 dgn		9,0% (n=6) min=60 dgn max=240 dgn Me =110,0 dgn	-	-
Doodslag of moord (n=47)	100% (n=47) min=730 dgn max=7300 dgn Me =4380,0 dgn Straf>4 jaar: n=35	-	-		-	-	-

Bijlage 2

Tabel B2: Argumenten voor oplegging van de (deels) voorwaardelijke straf per delicttype

	Diefstal (n=92)	Geweld (n=225)	Diefstal met geweld (n=121)	Fraude (n=119)	Drugs (n=106)	Zeden (n=112)	Verkeer (n=63)	Brandstichting (n=19)	Pog. doodslag of moord (n=47)
<u>Argumenten met betrekking tot de kans op recidive/specifieke preventie</u>									
Stok achter de deur	2,2%, n=2	24,0%, n=54	25,6%, n=31	26,1%, n=31	17,0%, n=18	38,0%, n=46	14,3%, n=9	36,8%, n=7	19,1%, n=9
Toezicht nodig	6,5%, n=6	12,4%, n=28	20,7%, n=25	0,8%, n=1	7,5%, n=8	19,8%, n=24	7,9%, n=5	47,4%, n=9	14,9%, n=7
Motivatie behandeling	1,1%, n=1	2,2%, n=5	8,2%, n=10	1,7%, n=2	2,8%, n=3	11,6%, n=14	1,6%, n=1	15,8%, n=3	4,3%, n=2
Verminderd toerekenbaar	-	4,9%, n=11	0,8%, n=1	0,8%, n=1	-	3,3%, n=4	-	-	2,1%, n=1
Goed contact reclassering	1,1%, n=1	0,4%, n=1	1,7%, n=2	-	0,9%, n=1	1,7%, n=2	-	5,3%, n=1	-
Lage kans recidive	-	0,4%, n=1	0,8%, n=1	-	-	3,3%, n=4	3,2%, n=2	-	-

Tabel B2: Vervolg.

<u>Argumenten met betrekking tot de omvang van de straf</u>									
Niet eerder veroordeeld	-	5,3%, n=12	2,5%, n=3	7,6%, n=9	9,4%, n=10	4,1%, n=5	3,2%, n=2	5,3%, n=1	6,4%, n=3
Verdachte heeft spijt	-	1,8%, n=4	4,1%, n=5	4,2%, n=5	2,8%, n=3	3,3%, n=4	-	5,3%, n=1	-
Oud feit	2,2%, n=2	0,4%, n=1	0,8%, n=1	1,7%, n=2	-	1,7%, n=2	3,2%, n=2	-	2,1%, n=1
Reeds grote impact	1,1%, n=1	0,9%, n=2	-	1,7%, n=2	-	3,3%, n=4	1,6%, n=1	5,3%, n=1	-
Vormverzuim	-	0,9%, n=2	-	5,0%, n=6	0,9%, n=1	0,8%, n=1	1,6%, n=1	-	-
Gering aandeel	1,1%, n=1	0,9%, n=2	0,8%, n=1	1,7%, n=2	-	-	-	-	-
Gelijk aan medeverdachte	-	-	0,8%, n=1	-	0,9%, n=1	-	-	5,3%, n=1	-
<u>Argumenten met betrekking tot de persoon van de verdachte</u>									
Bijzondere omstandigheden	3,2%, n=3	4,9%, n=11	3,3%, n=4	7,6%, n=9	3,8%, n=4	5,8%, n=7	11,1%, n=7	-	10,6%, n=5
Jonge leeftijd	-	0,9%, n=2	3,3%, n=4	0,8%, n=1	-	-	1,6%, n=1	5,3%, n=1	2,1%, n=1
Gebruikt niet meer	-	-	1,7%, n=2	-	-	-	3,2%, n=2	-	-

Bijlage 3

Interviewschema rechters en officieren van justitie

Mondelinge toelichting:

Voordat ik begin, heeft u er bezwaar tegen dat ik het gesprek opneem om het later goed uit te kunnen werken? (wacht antwoord af) Ik leg het opnameapparaat vlak bij u, om er zeker van te zijn dat uw stem verstaanbaar is.

Dit is een onderzoek van het Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving in Amsterdam naar de voorwaardelijke straf. In een eerder deel van dit onderzoek hebben we 1000 uitspraken op rechtspraak.nl geanalyseerd en bekeken in welke situaties voorwaardelijke straffen worden opgelegd en geëist. Met deze interviews gaan we dieper in op de vraag hoe rechters tegen de voorwaardelijke straf aankijken. De uitkomsten van dit onderzoek zijn niet herleidbaar tot individuele personen en de anonimiteit is gewaarborgd.

Het interview bestaat uit drie delen. Ik zal u eerst een aantal vragen stellen over drie fictieve zaken. We behandelen de zaken één voor één. Ik zal de tekst voorlezen, maar ik geef u ook dit papier, zodat u kunt meelesen en tijdens de vragen nog even kunt terugkijken. Als we daarmee klaar zijn, leg ik u een paar stellingen voor, waarbij u kunt aangeven in hoeverre u het met de stelling eens bent of niet. Die antwoorden zullen we dan ook bespreken. Daarna stel ik u in het algemeen nog een paar vragen over de voorwaardelijke straf en enkele aspecten daarvan. Er zijn geen goede of foute antwoorden mogelijk. Het gaat om uw mening of visie op de voorwaardelijke straf. Het interview zal drie kwartier tot hooguit een uur duren. Heeft u op dit moment nog vragen?

Casus 1

Een 21-jarige jongen gaat midden in de nacht met twee vrienden mee op pad om een woninginbraak te plegen. Nadat ze het huis zijn binnengeslopen, worden ze betrapt door de bewoner van het huis. De jongen grijpt naar een schaar die toevallig op tafel ligt en bedreigt de man daarmee. Ze ontsnappen met buit uit de woning, maar worden een paar dagen later alsnog opgepakt. Uit het strafdossier van de jongen blijkt dat hij een paar maal eerder woninginbraken heeft gepleegd. Het feit wordt bewezen verklaard op basis van de artikelen 311 en 312 Sr. De jongen is strafbaar.

Open vragen

1. Zou u in deze zaak een voorwaardelijke straf, een gedeeltelijk voorwaardelijke straf of een geheel onvoorwaardelijke straf opleggen?
Zo ja, zou u mij meer kunnen vertellen over de reden waarom? Zo nee, waarom niet?
.....
2. In hoeverre speelt het strafblad van de jongen een rol bij uw keuze? Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
3. In hoeverre zou het voor u uitmaken of de jongen eerder een voorwaardelijke straf heeft gehad of niet? (en zich al dan niet heeft gehouden aan de voorwaarden) Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
4. Stel, de jongen blijkt een redelijk goede baan en een zwangere vriendin te hebben. Zou u dan een andere keuze maken? Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
5. Stel, de 21-jongen blijkt een problematische drinker te zijn. Zou u dan een andere straf opleggen? Zo ja, welke en waarom? Zo nee, waarom niet?
.....
6. In hoeverre zou het voor u een verschil maken of er bij de dader een verslaving in klinische zin is vastgesteld of niet? Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
7. Indien voor een (gedeeltelijk) voorwaardelijke straf is gekozen: Zou u in een zaak als deze ook bijzondere voorwaarden opleggen? Zo ja, welke? Zo nee, waarom niet?
.....
Als de respondent zegt onvoldoende informatie te hebben om de vraag te kunnen beantwoorden: Als ik het dan anders formuleer: Zou u bij bepaalde omstandigheden in deze zaak bijzondere voorwaarden opleggen? En zo ja, welke omstandigheden dan en welke bijzondere voorwaarde? En zo nee, waarom niet?
.....

Casus 2

Een 29-jarige docent uit het voortgezet onderwijs pleegt ontucht met een 15-jarige pupil. Er is ondermeer sprake van seksueel binnendringen. De relatie duurde ruim een jaar. Uit het strafdossier van de docent blijkt dat hij een blanco strafblad heeft. Uit de psychologische rapportage blijkt dat hij een persoonlijkheidsstoornis heeft met afhankelijke en narcistische trekken. Het feit wordt bewezen verklaard op basis van de artikelen 245 en 249 Sr. De man is licht verminderd toerekeningsvatbaar.

Open vragen

1. Zou u in deze zaak een voorwaardelijke, gedeeltelijk voorwaardelijke of geheel onvoorwaardelijke straf opleggen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
.....
2. Indien voor een (gedeeltelijk) voorwaardelijke straf is gekozen: Zou u in een zaak als deze ook bijzondere voorwaarden opleggen?
Zo ja, onder welke omstandigheden precies en aan welke bijzondere voorwaarde denkt u dan? Zo nee, waarom niet?
.....
3. Stel, de docent heeft, in tegenstelling tot wat er in de casus staat, wel eerder een soortgelijk delict of meerdere gepleegd, zou u dan een voorwaardelijke straf opleggen? Zo ja, waarom wel, en zo nee, waarom niet?
.....
4. In hoeverre maakt het voor uw keuze uit of de docent eerder een voorwaardelijke straf heeft gehad of niet? (en zich al dan niet heeft gehouden aan de voorwaarden) Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....

Casus 3

Een 35-jarige man mishandelt tijdens een uitgaansavondje een andere man buiten op straat. Hier heeft het slachtoffer een gebroken kaak aan overgehouden, maar geen blijvend letsel. Tijdens het politieverhoor blijkt dat de 35-jarige onder invloed was van alcohol en cocaïne. Hij is een paar maal eerder veroordeeld voor geweldsdelicten. Als motief voert hij aan dat de ander hem had beledigd en bij hem een reactie had uitgelokt. Het feit wordt bewezen verklaard op basis van artikel 300 lid 1 Sr. De man is strafbaar.

Open vragen

1. Zou u in deze zaak een voorwaardelijke, gedeeltelijk voorwaardelijke of geheel onvoorwaardelijke straf opleggen? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
.....
2. In hoeverre speelt het strafblad van de man een rol bij uw keuze? Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
3. In hoeverre maakt het voor uw keuze uit of de man eerder een voorwaardelijke straf heeft gehad of niet? (en zich al dan niet heeft gehouden aan de voorwaarden) Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
4. In hoeverre zou het voor u een verschil maken of er bij de dader een verslaving in klinische zin is vastgesteld of niet? Kunt u uw antwoord verder toelichten?
.....
5. Indien voor een (gedeeltelijk) voorwaardelijke straf is gekozen: Zou u in een zaak als deze ook bijzondere voorwaarden opleggen?
Zo ja, onder welke omstandigheden precies en aan welke bijzondere voorwaarde denkt u dan? Zo nee, waarom niet?
.....

Open vragen algemeen

De interviewer legt nu de stellingen voor aan de respondent en wacht tot deze klaar is met de beantwoording ervan. Daarna loopt de interviewer de stellingen één voor één door met de respondent en vraagt naar de redenen waarom hij of zij het wel of niet eens is met de stelling.

Stellingen

1. Stelling:
De algemene voorwaarde van de voorwaardelijke straf heeft een afschrikwekkende werking op de dader en helpt recidive te voorkomen.
(→ Op welke manier?)
2. Stelling:
Een voorwaardelijke gevangenisstraf is zwaarder dan een taakstraf.
(→ Welk aspect vindt u zwaarder?)
3. Stelling:
Bijzondere voorwaarden zijn effectief als middel voor speciale preventie.
(→ Op welke manier?)

Vervolg vragen

4. Op dit lijstje (interviewer geeft lijstje) staan bekende strafdoelen uit de literatuur, zoals vergelding, afschrikking, normstelling, speciale preventie, resocialisatie, onschadelijkmaking en herstel. Het kan zijn dat deze lijst nog niet helemaal compleet is. Aan welke strafdoelen komen voorwaardelijke straffen tegemoet, denkt u?
5. Eerder is al de aanwezigheid van een rapportage ter sprake gekomen. Neemt u ook wel eens niet een advies van de reclassering of een gedragskundige over? En als dat het geval is, om welke redenen dan niet?
6. Bent u op de hoogte van onderzoek over recidivecijfers en het aantal mislukte reclasseringstoezichten bij de voorwaardelijke straf en bijzondere voorwaarden?
 - Zo ja, hoe heeft u deze informatie gekregen?
 - Zo nee, meteen naar vraag 7.
7. Zou u meer informatie willen hebben over de effectiviteit van voorwaardelijke straffen en bijzondere voorwaarden? Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?
8. Tot slot, wat vindt u in het algemeen van de voorwaardelijke straf?
9. Wilt u nog iets vragen of nog iets toevoegen aan hetgeen we besproken hebben?

- Einde -

